

Τμήμα Οικονομικών
Επιστημών

**MSc law &
economics**

DEPARTMENT of ECONOMICS,
UNIVERSITY of MACEDONIA
and SCHOOL of LAW,
ARISTOTLE UNIVERSITY of THESSALONIKI

ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟ
ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ
ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ
Νομική Σχολή

ΔΙΔΡΥΜΑΤΙΚΟ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΜΕΤΑΠΤΥΧΙΑΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ ΔΙΚΑΙΟ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΑ

Διπλωματική Εργασία

**Ο ΚΑΘΟΡΙΣΜΟΣ ΤΩΝ ΤΙΜΩΝ ΚΑΙ Η ΚΑΤΑΝΟΜΗ ΤΩΝ ΑΓΟΡΩΝ
ΩΣ ΕΙΔΙΚΕΣ ΜΟΡΦΕΣ ΑΠΑΓΟΡΕΥΜΕΝΩΝ ΣΥΜΠΡΑΞΕΩΝ ΤΩΝ
ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ ΚΑΤΑ ΤΟ ΑΡΘΡΟ 1 Ν.3959/2011 ΚΑΙ 101 ΣΛΕΕ**

Της

ΝΕΟΦΥΤΙΔΟΥ ΔΗΜΗΤΡΑΣ

Υποβλήθηκε ως απαιτούμενο για την απόκτηση του Μεταπτυχιακού Διπλώματος
Ειδίκευσης Δίκαιο και Οικονομικά

Επιβλέπουσα Καθηγήτρια: κ. Δεσποτίδου Άννα

Μάρτιος 2021

ΠΕΡΙΛΗΨΗ

Η παρούσα Διπλωματική Εργασία συνιστά το εκπαιδευτικό μου πόνημα για την απόκτηση μεταπτυχιακού τίτλου σπουδών του Διιδρυματικού Προγράμματος Μεταπτυχιακών Σπουδών Δίκαιο και Οικονομικά και φέρει τον τίτλο «Ο καθορισμός των τιμών και η κατανομή των αγορών ως ειδικές μορφές απαγορευμένων συμπράξεων των επιχειρήσεων κατά το άρθρο 1 Ν. 3959/2011 και 101 ΣΛΕΕ».

Στόχος της παρούσης εργασίας είναι η προσέγγιση του ζητήματος των απαγορευμένων, από το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, συμπράξεων μεταξύ των επιχειρήσεων, ιδίως δε των συνήθων συμπράξεων του καθορισμού της τιμής και της κατανομής των αγορών.

Ειδικότερα, στην παρούσα εργασία θα εξεταστούν τα ποικίλα νομικά ζητήματα που ανακύπτουν από το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού σχετικά με τις *per se* απαγορευμένες συμπράξεις, όπως αυτές ρυθμίζονται σε Ευρωπαϊκό επίπεδο από το άρθρο 101 της Συνθήκης για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης και σε Εθνικό επίπεδο από τον Ν. 3959/2011.

Η επίλυση ενός τόσο σημαντικού και παράλληλα δυσχερούς ζητήματος για την οριοθέτηση και εγκαθίδρυση ενός υγιούς ανταγωνισμού, στα πλαίσια της διευρυμένης και παγκοσμιοποιημένης πλέον οικονομικής αγοράς, αποτελούσε ανέκαθεν και εξακολουθεί να αποτελεί ένα αίτημα ολόκληρης της Κοινότητας, το οποίο έχει κατοχυρωθεί μεν νομικά με τα ως άνω άρθρα, ωστόσο συναντά ορισμένες δυσκολίες στην εφαρμογή του, δεδομένου ότι κάθε περίπτωση πρέπει να κρίνεται *in concreto*, για τη διάκριση μιας αντι-ανταγωνιστικής ή μη σύμπραξης. Δειλά δειλά τα βήματα γίνονται και οι νομικές δικλίδες εμφανίζονται, ενώ οι αρμόδιες Επιτροπές καλύπτουν τα κενά, προκειμένου να επιλύσουν τα διάφορα προβλήματα, που δημιουργούνται για την εσωτερική αγορά του εκάστοτε Κράτους, που σε κάθε περίπτωση έχουν ιδιαίτερο αντίκτυπο και στην Ευρωπαϊκή ή και τη Διεθνή αγορά, δημιουργώντας μονοπωλιακές καταστάσεις, καθαιρώντας την ανοιχτή οικονομία μιας ελεύθερης αγοράς με ανταγωνιστικά κίνητρα. Αντίστοιχα όπως θα εξεταστούν και στην παρούσα, κομβικό ρόλο διαδραματίζουν πέραν των νομικών ζητημάτων και τα οικονομικά δεδομένα κάθε υπό εξέτασης αγοράς, τα οποία επηρεάζουν με τη σειρά τους τη λειτουργία η μη του ανταγωνισμού.

Λέξεις-Κλειδιά: Ελεύθερος Ανταγωνισμός, Απαγορευμένες Συμπράξεις, Οριζόντιες Συμπράξεις, Καθορισμός τιμών, Κατανομή αγορών, Κίνητρα Συμπράξεων, Θεωρία Παγνίων

ABSTRACT

This Master thesis constitutes my educational work for obtaining a postgraduate degree in the Postgraduate Program in Law and Economics and is entitled "The fixing of prices and the market sharing as specific forms of prohibited business partnerships as referred to in Article 1 of Law 3959 / 2011 and 101 TFEU. "

The aim of this paper is to approach the issue of cartels between companies, prohibited by the law of free competition, in particular the usual price-fixing and market-sharing cartels.

In particular, this paper will address the various legal issues arising from free competition law relating to per se cartels, as regulated at European level by Article 101 of the Treaty on the Functioning of the European Union and at national level by the Law 3959/2011.

Resolving such an important and at the same time difficult issue for the establishment of a healthy competition, in the context of the enlarged and globalized economic market, has always been and still is a request of the whole Community, which is legally secured by the above articles, however, encounters some difficulties in its application, as each case must be judged in concreto, to distinguish a anti-competitive or non-competitive partnership.

The steps are made and the legal loopholes appear, while the competent Committees fill the gaps, in order to solve the various problems, which are created for the internal market of each State, which in any case have a special impact on the European or the International creating monopoly situations, launching the open economy of a competitive market with competitive incentives. To conclude, as will be examined in the present, in addition to the legal issues, the financial data of each market under consideration also play a key role, which in turn affect the functioning or not of the competition.

Keywords: Free Competition, Prohibited Partnerships, Horizontal Partnerships, Pricing, Market Sharing, Partnership Incentives, Game Theory

ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΑ

ΠΕΡΙΛΗΨΗ	1
ABSTRACT	3
ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ	6
1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Προϋποθέσεις εφαρμογής της απαγόρευσης του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ και του άρθρου 1 του ν. 3959/2011	9
1. Το υποκείμενο της απαγόρευσης.....	11
2. Το αντικείμενο της Απαγόρευσης –Μορφές Συμπράξεων.....	17
3. Παρεμπόδιση, περιορισμός και νόθευση του ανταγωνισμού.....	23
4. Διάκριση Περιορισμών του Ανταγωνισμού	24
5. Το «αισθητό» του περιορισμού	26
6. Επηρεασμός του εμπορίου εντός της Εσωτερικής Αγοράς.....	28
2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Οριζόντιες Συμπράξεις.....	28
1. Εννοιολογική Προσέγγιση.....	28
2. Διάκριση Οριζόντιων και Κάθετων Συμπράξεων	30
3. Ειδικότερα Είδη Per Se Απαγορευμένων Οριζόντιων Συμπράξεων	32
Α) Καθορισμός Τιμών Αγοράς ή Πώλησης ή Άλλων Όρων Συναλλαγής.....	33
Β) Κατανομή Αγορών ή Πηγών Εφοδιασμού.....	37
4. Έννομες Συνέπειες Αντι-ανταγωνιστικών Οριζόντιων Συμπράξεων.....	38
3ο Κεφάλαιο: Περιπτωσιολογικές Μελέτες Καθορισμού των Τιμών και Κατανομής των Αγορών ως Ειδικών Μορφών Απαγορευτικών Συμπράξεων υπό το πρίσμα της Ενωσιακής και Ελληνικής Νομολογίας	42
Α) ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ.....	42
1.Υπόθεση T-370/09 [GDFSuezSA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 29 Ιουνίου 2012	42

2.ΥπόθεσηT-588/08 [DoleFoodCompany, Inc. και DoleGermanyOHG κατάΕυρωπαϊκής Επιτροπής], 14 Μαρτίου 2013.....	46
B) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ	54
1.Υπόθεση «ΑΡΓΟΣ Α.Ε.» Απόφαση 669/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού	55
2.Υπόθεση «ΦΡΗΣΛΑΝΤΚΑΜΠΙΝΑ Α.Ε.»,Απόφαση 668/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού	56
3.Υπόθεση «Καρφούρ», Απόφαση 495/VI/2010 Επιτροπή Ανταγωνισμού	58
4.Υπόθεση «Palso Χανίων», Απόφαση 2571/2017 Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.....	60
4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Οικονομική Ανάλυση Οριζόντιων Συμπράξεων.....	61
1. Κίνητρα των Επιχειρήσεων για Δημιουργία Οριζόντιων Συμπράξεων	62
2. Παράγοντες που συμβάλλουν στη Διατήρηση των Συμπράξεων	64
3. Η Θεωρία των Παιγνίων και η Εφαρμογή του Διλήματος του Φυλακισμένου στις Οριζόντιες Συμπράξεις.....	68
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	72
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.....	74

ΕΙΣΑΓΩΓΙΚΑ

Ο ανταγωνισμός ιδίως στα πλαίσια του οικονομικού στίβου στην εγχώρια και εξωτερική αγορά σήμερα αντανakλά την υγιή δομή των επιχειρήσεων μέσα στην αγορά, στην οποία οι τελευταίες ασκούν τη δραστηριότητα τους.

Η δραστηριότητα αυτή φυσικά δε θα μπορούσε να είναι ανεξέλεγκτη, χωρίς νόμους και κανόνες, γι' αυτό και η συμπεριφορά των επιχειρήσεων που έχουν ως στόχο τον αυτό οικονομικό σκοπό, κατά βάση την επιδίωξη προσέλκυσης πελατών, αξιολογείται τόσο από τον Ευρωπαϊκό, όσο και από τον Εθνικό νομοθέτη, υπό το πρίσμα του δικαίου του Ανταγωνισμού, το οποίο απαρτίζεται από τον ελεύθερο και τον αθέμιτο ανταγωνισμό¹.

Ο ελεύθερος δε ανταγωνισμός συνιστά το θεμέλιο λίθο της διατήρησης μιας φιλελεύθερης οικονομίας και κατ' αποτέλεσμα τη δόμηση αυτής, και της εναρμόνισης του ανταγωνιστικού πλαισίου, μέσα στα σύγχρονα εξαιρετικά δεδομένα της οργάνωσης μιας κοινωνίας². Οι ως άνω κανόνες καλούνται ωστόσο να περιορίσουν στο βαθμό του επιτρεπτού αν όχι του αναγκαίου, την ελευθερία της οικονομικής δράσης, που συχνά φτάνει σε καταχρηστική άσκηση αυτής, περιορίζοντας σε μεγάλο βαθμό τον ίδιο τον ανταγωνισμό.

Την μεγάλη σημασία της ύπαρξης του ανταγωνισμού στην αγορά, αναγνώρισε από νωρίς η Ευρωπαϊκή Νομοθεσία, όταν στο άρθρο 3 της ΣΛΕΕ³ έθεσε σαν πρωταρχικό της στόχο τη θέσπιση κανόνων ανταγωνισμού για τη λειτουργία της εσωτερικής αγοράς, εξειδικεύοντας αυτούς στο άρθρο 101, για τον ορισμό των απαγορευμένων συμπράξεων ανάμεσα στις επιχειρήσεις, ερμηνεύοντάς αυτές σε όλες τις διατάξεις που θεσπίζονται στο οικείο Κεφάλαιο της ΣΛΕΕ

Το ζήτημα πλέον που ανακύπτει είναι η ορθή τήρηση και εφαρμογή του νομικού πλαισίου από τους αρμόδιους φορείς και τις επιχειρήσεις και ο ορθός και συχνός έλεγχος των Αρχών Προστασίας του Ανταγωνισμού στη δραστηριότητα των επιχειρήσεων στην εσωτερική αγορά προκειμένου να μη καταστρατηγείται το δικαίωμα του καθενός στον

¹ Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», Περίληψη ix.

² Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 312.

³ Συνθήκη για τη Λειτουργία της Ευρωπαϊκής Ένωσης.

ελεύθερο οικονομικό ανταγωνισμό, τόσο από τη σκοπιά των συνεπειών στις επιχειρήσεις και την αγορά, όσο και από τη σκοπιά των συνεπειών στον ίδιο τον καταναλωτή.

Όλα τα ανωτέρω θα εξεταστούν στην παρούσα εργασία στο πλαίσιο του ισχύοντος νομοθετικού πλαισίου, με επίκεντρο τις απαγορευμένες οριζόντιες συμπράξεις, οι οποίες έχουν ως στόχο τον καθορισμό των τιμών στη σχετική αγορά και την κατανομή των αγορών μεταξύ των επιχειρήσεων.

Στο πρώτο κεφάλαιο, λοιπόν, της παρούσας διπλωματικής εργασίας, αρχικώς αναπτύσσονται οι προϋποθέσεις εφαρμογής των άρθρων 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ και 1 Ν. 3959/2011, μέσω της ανάλυσης των προϋποθέσεων υπαγωγής των συμπράξεων στις απαγορεύσεις των άρθρων αυτών. Μέσα από μια θεωρητική κυρίως προσέγγιση, αναλύονται οι δύο διατάξεις ως προς το υποκείμενο της απαγόρευσης των συμπράξεων, τον ορισμό του καθώς και τη μελέτη των επιμέρους μορφών απαγορευμένων συμπράξεων. Περαιτέρω, εξετάζονται τα στοιχεία που καθιστούν μια σύμπραξη απαγορευμένη εκ του νόμου, όπως ο περιορισμός, η παρεμπόδιση και η νόθευση του ανταγωνισμού, οι κατ' αντικείμενο και κατ' αποτέλεσμα περιορισμοί του δικαίου του ανταγωνισμού καθώς και «αισθητός» χαρακτήρας του περιορισμού, ως προς τη συνολική επίδραση που ασκεί στο εμπόριο εντός της εσωτερικής αγοράς.

Το δεύτερο κεφάλαιο, εστιάζει στις Οριζόντιες Συμπράξεις, διακρίνοντάς τες από τις Κάθετες και προσεγγίζοντας εννοιολογικά το περιεχόμενό τους. Μέσα από αυτή την ανάλυση, απορρέει κατηγοριοποίηση των *perse* απαγορευμένων για τις επιχειρήσεις, οριζόντιων συμπράξεων, με προέχουσα τη σύμπραξη για τον καθορισμό των τιμών και την κατανομή των αγορών, ενώ τέλος εξετάζονται οι έννομες συνέπειες που επιφέρουν οι αντι-ανταγωνιστικές οριζόντιες συμπράξεις, όπως αναλύθηκαν.

Εν συνεχεία, στο τρίτο κεφάλαιο γίνεται ειδική αναφορά στις απαγορευμένες συμπράξεις που αφορούν στον καθορισμό των τιμών και την κατανομή των αγορών, οι οποίες προσεγγίζονται μέσα από νομολογιακά παραδείγματα, τόσο των Ευρωπαϊκών όσο και των Εθνικών Αρχών Ανταγωνισμού (π.χ. υπόθεση της μπανανοβιομηχανίας, υπόθεση Carfour , υπόθεση Κέντρων Ξένων Γλωσσών κ.ο.κ.).

Στο τέταρτο, κεφάλαιο, και αφού έχουν ήδη αναπτυχθεί τόσο τα νομικά ζητήματα που εγείρονται σε πραγματικό επίπεδο γύρω από τις δύο αυτές κατηγορίες απαγορευμένων

συμπράξεων όσο και ο τρόπος αντιμετώπισής τους από την ελληνική και ενωσιακή νομολογία, εξετάζονται οι Οριζόντιες Συμπράξεις αμιγώς από οικονομική σκοπιά. Στο πλαίσιο αυτό, μελετώνται τα κίνητρα που οδηγούν τις επιχειρήσεις στη δημιουργία κάθε είδους σύμπραξης (θεμιτής ή μη) και τους διάφορους παράγοντες που μπορούν να επηρεάσουν τη διατήρηση αυτών. Επιχειρείται, δε, και η θεωρητική προσέγγιση της *θεωρίας των παιγνίων*, όπως έχει διατυπωθεί, καθώς και το «δίλημμα του φυλακισμένου», οι οποίες συσχετίζονται με το φαινόμενο των οριζόντιων συμπράξεων.

Η εργασία ολοκληρώνεται με την παράθεση συμπερασματικών παρατηρήσεων σχετικά με τα όσα έχουν αναλυθεί στην εργασία αναφορικά με το νομοθετικό πλαίσιο για τις απαγορευμένες οριζόντιες συμπράξεις, που αφορούν στον καθορισμό των τιμών και την κατανομή των αγορών, και διαπιστώνεται ότι η πολιτική του ανταγωνισμού, τόσο σε ευρωπαϊκό όσο και σε εθνικό επίπεδο, δύναται να αποτελέσει τη «δαμόκλειο σπάθη» για την προάσπιση του ελεύθερου ανταγωνισμού, στο πλαίσιο της οικονομικής δράσης των επιχειρηματιών στο εσωτερικό των αγορών.

1ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Προϋποθέσεις εφαρμογής της απαγόρευσης του άρθρου 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ και του άρθρου 1 του ν. 3959/2011

Η Ελλάδα δεν υπήρξε ανέκαθεν μια χώρα, στην οποία η ρυθμιστική πολιτική του ανταγωνισμού ήταν πρωταρχικός της στόχος. Το πρώτο σχετικό νομοθετικό κείμενο συντάχθηκε κατά το έτος 1977⁴ στο πλαίσιο της προετοιμασίας ένταξης της στην Ευρωπαϊκή Ένωση, μεταφέροντας απλώς τους υφιστάμενους ευρωπαϊκούς κανόνες.

Η Επιτροπή Ανταγωνισμού ήταν περιορισμένη από τον Υπουργό Ανάπτυξης και Ανταγωνιστικότητας, καθώς ασκούσε μειωμένα καθήκοντα, προκειμένου να επιτευχθεί μεγαλύτερη κρατική παρέμβαση στην εσωτερική αγορά και το ανταγωνιστικό της πεδίο. Μεταξύ της δεκαετίας του 1980-1990 η Επιτροπή ασχολήθηκε κατά βάση με την ευαισθητοποίηση του κοινού, καταναλωτών και επιχειρήσεων, σχετικά με το νομοθετικό πλαίσιο και χειρίστηκε ορισμένα ζητήματα που αφορούσαν τις οριζόντιες συμβάσεις⁵. Ωστόσο, από το έτος 1991 η Επιτροπή Ανταγωνισμού απέκτησε περισσότερο ενεργή δράση, αναλαμβάνοντας εκ νέου την εξουσία λήψης αποφάσεων και επιβολής του νόμου, ενώ κατά το έτος 1995 της παραχωρήθηκε με τροποποιητικό νόμο η εξουσία λήψης ασφαλιστικών μέτρων και έκδοσης γνωμοδοτήσεων⁶.

Κατόπιν αλληπάλληλων τροποποιήσεων του ως άνω νόμου, με τους υπ' αριθμόν 2837/2000, 3337/2005 και 3784/2009 νόμους, ο νέος νόμος 3959/2011 κλήθηκε να αντικαταστήσει τον παλαιό με τα διάφορα κενά που είχε στην εφαρμογή του και τις αστοχίες για τα δεδομένα της ελληνικής πραγματικότητας, υιοθετώντας σχεδόν πλήρως το ενωσιακό πρότυπο⁷. Εξ αυτού του λόγου, στο κεφάλαιο αυτό εξετάζονται παράλληλα τα άρθρα 101 ΣΛΕΕ και 1 ν. 3959/2011.

Το ελληνικό δίκαιο, κατά το πρότυπο του ενωσιακού δικαίου, προβλέπει τρεις πυλώνες προστασίας του ανταγωνισμού στην αγορά από την ιδιωτική επιχειρησιακή δράση, ήτοι τις συμπράξεις που σχετίζονται με το συντονισμό των συμπεριφορών, την

⁴Ν. 703/1977, [Περί ελέγχου μονοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού] διαθέσιμο σε <https://www.e-nomothesia.gr/kat-emporeio/nomos-703-1977-phek-278a-26-9-1977.html> ήδη καταργημένος, ανακτήθηκε 27/02/2021.

⁵Α. Ξακουστίδης, Πολιτική Ανταγωνισμού και Ρυθμιστική Πολιτική: Ο ρόλος των δύο αυτών Συνιστωσών της Μικροοικονομικής Πολιτικής στη Θωράκιση του Ανταγωνισμού, σελ. 7.

⁶Βλ. Ν. 1934/1991 άρθ. 6, διαθέσιμο σε <https://www.e-nomothesia.gr/kat-emporeio/nomos-1934-1991-phek-31a-8-3-1991.html>, ανακτήθηκε 04/03/2021

⁷ Γ. Δ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 18.

κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης οικονομικής ισχύος, που αφορά μονομερείς συμπεριφορές, και τη συγκέντρωση της οικονομικής ισχύος⁸.

Ο οικονομικός ανταγωνισμός, που έκανε την εμφάνιση του στο χώρο του Δικαίου περί τα τέλη του 19^{ου}-αρχές 20^{ου} αιώνα, αποτελεί την επιδίωξη δύο ή περισσότερων επιχειρήσεων που ασκούν δραστηριότητα στην ίδια αγορά⁹, ενός και του αυτού οικονομικού σκοπού¹⁰, ήτοι, κατά κανόνα τη σύναψη συναλλακτικών σχέσεων με τρίτους, με στόχο την επικράτηση και τη μείωση του ανταγωνισμού.

Το καθήκον διασφάλισης της ισορροπίας στην αγορά, με την παράλληλη ανάπτυξη ενός υγιούς ανταγωνισμού, έχουν αναλάβει ο εθνικός και ο ενωσιακός νομοθέτης, απαγορεύοντας τις συμπράξεις που περιορίζουν τον ανταγωνισμό, εφόσον πληρούνται κάποιες βασικές προϋποθέσεις, που προβλέπονται στις διατάξεις των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 Ν. 3959/2011.

Άρθρο 1 Ν. 3959/2011

Με την επιφύλαξη της παραγράφου 3, απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες και εναρμονισμένες πρακτικές μεταξύ επιχειρήσεων και όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων, οι οποίες έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού στην Ελληνική Επικράτεια, και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται:

α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πώλησης ή άλλων όρων συναλλαγής,

β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διάθεσης, της τεχνολογικής ανάπτυξης ή των επενδύσεων,

γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού,

δ) στην εφαρμογή στο εμπόριο άνισων όρων για ισοδύναμες παροχές, ιδίως στην αδικαιολόγητη άρνηση πώλησης, αγοράς ή άλλης συναλλαγής, κατά τρόπο που δυσχεραίνει τη λειτουργία του ανταγωνισμού,

⁸Γ. Δ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 19.

⁹ Υπό την έννοια της συγκεκριμένης γεωγραφικής αγοράς, εντός της οποίας δραστηριοποιούνται ανταγωνιστικές επιχειρήσεις (Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», σελ. 2.

¹⁰ Ν. Ζευγώλης, Το Καρτέλ στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού, σελ. 25.

ε) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσόμενων, πρόσθετων παροχών, οι οποίες από τη φύση τους ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν συνδέονται με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

Άρθρο 101 παρ.1 ΣΛΕΕ

Είναι ασυμβίβαστες με την εσωτερική αγορά και απαγορεύονται όλες οι συμφωνίες μεταξύ επιχειρήσεων, όλες οι αποφάσεις ενώσεων επιχειρήσεων και κάθε εναρμονισμένη πρακτική, που δύνανται να επηρεάσουν το εμπόριο μεταξύ κρατών μελών και που έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα την παρεμπόδιση, τον περιορισμό ή τη νόθευση του ανταγωνισμού εντός της εσωτερικής αγοράς, και ιδίως εκείνες οι οποίες συνίστανται α) στον άμεσο ή έμμεσο καθορισμό των τιμών αγοράς ή πώλησεως ή άλλων όρων συναλλαγής, β) στον περιορισμό ή στον έλεγχο της παραγωγής, της διαθέσεως, της τεχνολογικής αναπτύξεως ή των επενδύσεων, γ) στην κατανομή των αγορών ή των πηγών εφοδιασμού, δ) στην εφαρμογή ανίσων όρων επί ισοδυνάμων παροχών, έναντι των εμπορικώς συναλλασσομένων, με αποτέλεσμα να περιέρχονται αυτοί σε μειονεκτική θέση στον ανταγωνισμό, ε) στην εξάρτηση της σύναψης συμβάσεων από την αποδοχή, εκ μέρους των συναλλασσομένων, προσθέτων παροχών που εκ φύσεως ή σύμφωνα με τις εμπορικές συνήθειες δεν έχουν σχέση με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών.

Στις κατωτέρω υποενότητες θα επιχειρηθεί η εννοιολογική προσέγγιση των θεμελιωδών αυτών προϋποθέσεων:

1. Το υποκείμενο της απαγόρευσης

Θεμελιώδης έννοια στο δίκαιο του ανταγωνισμού συνιστά η επιχείρηση, καθότι τα ως άνω άρθρα αναφέρονται στην «επιχείρηση» και σε «ενώσεις επιχειρήσεων», ως υποκείμενα της απαγόρευσης¹¹.

A) Η ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΗ

Το δίκαιο του ανταγωνισμού απευθύνεται κατ' αποκλειστικότητα στις επιχειρήσεις και όχι στους έχοντες την εμπορική ιδιότητα, όπως τούτο συμβαίνει στο πεδίο του εμπορικού δικαίου. Μολονότι δημιουργείται η εντύπωση ότι οι έννοιες αυτές δεν διαφέρουν αισθητά,

¹¹Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 324.

εντούτοις εντοπίζεται διαφορά μεταξύ των ανωτέρω εννοιών ως προς το νομοθετικό πλαίσιο, χωρίς ωστόσο ούτε ο εθνικός, αλλά ούτε και ο ενωσιακός νομοθέτης να αποδίδουν έναν σαφή ορισμό της έννοιας της επιχείρησης.

Το ανωτέρω κενό ήλθε να καλύψει το Γενικό Δικαστήριο, το οποίο έκρινε πως ως επιχείρηση νοείται «η οργανωμένη σύνδεση σε οικονομική ολότητα πραγμάτων, δικαιωμάτων, άυλων αγαθών και πραγματικών σχέσεων προς το σκοπό πραγμάτωσης του οικονομικού αποτελέσματος».¹²

Ο δικαιούχος της εκάστοτε επιχείρησης της αποδίδει ουσιαστικά νομική σημασία ως αντικείμενο δικαίου. Ωστόσο, ο ως άνω ορισμός, μολονότι φαίνεται να εμπερικλείει τα θεμελιώδη στοιχεία μιας επιχείρησης, δε δύναται να λειτουργήσει ορθά στο δίκαιο του ανταγωνισμού, αφού όπως σημειώνεται και στον τίτλο του κεφαλαίου, η επιχείρηση δε συνιστά αντικείμενο της απαγόρευσης, αλλά υποκείμενο και ως τέτοιο θα πρέπει να αντιμετωπίζεται από τον νόμο¹³.

Εκ των ανωτέρω καθίσταται σαφές ότι κρίνεται αδήριτη υιοθέτηση μιζσερύτερης και λειτουργικής έννοιας του όρου «επιχείρηση», χωρίς να ενδιαφέρει απολύτως η νομική της προσωπικότητα, αλλά κυρίως τα οικονομικά στοιχεία της, ώστε να προσεγγίζει περισσότερο τους σκοπούς του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού¹⁴.

Έτσι, το Ευρωπαϊκό Δικαστήριο στο πλαίσιο εκδίκασης της υπόθεσης «KlausHöfner and FritzElser»¹⁵ επεσήμανε ότι με τον όρο επιχείρηση εννοείται κάθε φορέας ασκών οικονομική δραστηριότητα, χωρίς να ενδιαφέρει ο τρόπος χρηματοδότησης του ή η νομική του υπόσταση, επιβεβαιώνοντας έτσι πως θεωρείται η έννοια της επιχείρησης περισσότερο από οικονομική σκοπιά παρά νομική. Αξιοσημείωτο είναι ότι η εν λόγω προσέγγιση της έννοιας έχει πλέον παγιωθεί στη νομολογία¹⁶.

Συνεπώς, αναγκαία στοιχεία για την εννοιολογική προσέγγιση του όρου «επιχείρηση», στο πλαίσιο των διατάξεων του ελεύθερου ανταγωνισμού, είναι καταρχάς η άσκηση οικονομικής δραστηριότητας και η αυτονομία της συμπεριφοράς του επιχειρούντος στην

¹²Υπόθεση T-405/06, [Arcelormittal], Συλλ. 2009 σκέψη 87, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62006TJ0405>, ανακτήθηκε 26/02/2021.

¹³Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 414.

¹⁴Ι. Γ. Σχινάς, Προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 41.

¹⁵Υπόθεση C-41/90, 23 Απριλίου 1991, σκέψη 21, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61990CJ0041>, ανακτήθηκε 27/02/2021.

¹⁶Βλ. ενδεικτικά Υποθέσεις C-159/91 & C-160/91, σκέψη 17, C-67/96, σκέψη 77.

αγορά. Όταν γίνεται λόγος για οικονομική δραστηριότητα, νοείται η παροχή αγαθών ή υπηρεσιών σε μια συγκεκριμένη αγορά, είτε αυτή έχει κερδοσκοπικό σκοπό είτε όχι¹⁷ και ανεξαρτήτως του εάν αυτός ο σκοπός επιτυγχάνεται¹⁸.

Το ερώτημα που ανακύπτει είναι, εάν μπορούν στην έννοια αυτή να υπαχθούν και μη κερδοσκοπικοί φορείς, οι οποίοι ωστόσο διενεργούν οικονομικές συναλλαγές, δεδομένου ότι δεν ενδιαφέρει για την έννοια της επιχείρησης το κέρδος. Χαρακτηριστικό, δε, παράδειγμα αποτελούν οι κρατικοί φορείς που ασκούν οικονομικές δραστηριότητες, στο πλαίσιο της άσκησης δημόσιας εξουσίας.

Επί του ανωτέρω εύλογου ερωτήματος έχει απαντήσει το ΔΕΕ νομολογιακά, διακρίνοντας ανάμεσα στις πράξεις δημόσιας εξουσίας του κράτους, στις οποίες δεν μπορεί να εφαρμοστούν οι κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού¹⁹, λόγω της εξυπηρέτησης του γενικού συμφέροντος (όπως για παράδειγμα στην άσκηση κυριαρχίας στο έδαφος ή στον εναέριο χώρο ενός κράτους) και στις πράξεις οικονομικού-εμπορικού χαρακτήρα, που στοχεύουν στην προσφορά αγαθών και υπηρεσιών στην αγορά και οι οποίες τυγχάνουν αντικείμενο απαγόρευσης, με αποτέλεσμα οι κρατικοί φορείς, που τις ασκούν, να αποτελούν υποκείμενο απαγόρευσης σύμφωνα με το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Ένα ακόμη βασικό ζήτημα που τέθηκε ενώπιον του ΔΕΕ ήταν, εάν η έννοια της επιχείρησης καταλαμβάνει και τους φορείς κοινωνικού χαρακτήρα, όπως επί παραδείγματι τους οργανισμούς κοινωνικής ασφάλισης. Το ΔΕΕ, όπως ήταν αναμενόμενο, έκρινε ότι οι επιχειρήσεις αυτές σκοπούν στη διαχείριση του συστήματος ασφάλισης υγείας και συνταξιοδότησης και επομένως στερούνται του χαρακτήρα συγκομιδής κέρδους, οπότε δεν μπορεί να εμπίπτουν στους κανόνες του δικαίου του ανταγωνισμού²⁰. Δεν έχουν την ίδια τύχη, ωστόσο, οι ασφαλιστικοί οργανισμοί επικουρικής ασφάλισης, καθώς το ΔΕΕ έκρινε πως αυτοί ασκούν οικονομική δραστηριότητα ανταγωνιστική προς άλλες ασφαλιστικές επιχειρήσεις, αφού αυτή συμπληρώνει τις ασφαλίσεις που εκ του νόμου προβλέπονται στη

¹⁷Υπόθεση IV/36.888, 29 Ιουλίου 1999, [Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου 1998], 2000/12/EK παρ. 65

¹⁸B. Δούβλης, Η έννοια της επιχείρησης στο Ν. 703/77, σελ 38.

¹⁹Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 74.

²⁰Υπόθεση C-159/91 & C-160/91 [POUCET], 17 Φεβρουαρίου 1993, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61991CJ0159>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

βασική ασφαλιστική νομοθεσία με στόχο διανεμητικό, προαιρετικά²¹ με κεφαλαιοποιητικό σύστημα.

Οι ελεύθεροι επαγγελματίες μονοπώλησαν για ένα διάστημα το ενδιαφέρον των θεωρητικών αλλά και του ΔΕΕ σχετικά με το ζήτημα, εάν πρέπει να υπαχθούν στην έννοια της επιχείρησης κατά το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού. Από την μία πλευρά, υποστηρίχθηκε η άποψη πως οι υπηρεσίες που παρέχουν δεν ενέχουν εμπορικό, αλλά πνευματικό κυρίως χαρακτήρα²², ενώ το ΔΕΕ, ενέταξε και τους ελεύθερους επαγγελματίες στην έννοια της επιχείρησης, όπως τους εκτελωνιστές²³ και τους δικηγόρους²⁴, εφόσον παρέχουν υπηρεσίες έναντι ανταλλάγματος αμοιβής, αναλαμβάνουν τον οικονομικό κίνδυνο που συνδέεται άμεσα με την άσκηση της δραστηριότητας τους και δεν είναι υπάλληλοι. Μάλιστα και η ΕπΑ, με την υπ' αριθμ. 292/IV/2005 απόφασή της, έκρινε με βάση το ίδιο σκεπτικό, ότι οι Οδοντίατροι και οι Οδοντιατρικοί Σύλλογοι συγκαταλέγονται στην έννοια της επιχείρησης και της ένωσης επιχειρήσεων, αντίστοιχα.

Από την άλλη, θα πρέπει να διερευνηθεί και η σημασία της οικονομικής αυτονομίας στην έννοια της επιχείρησης, όπως αυτή εκλαμβάνεται στο δίκαιο του ανταγωνισμού. Αιτία «πυροδότησης» του ζητήματος αυτού υπήρξαν οι όμιλοι επιχειρήσεων (ή αλλιώς συνδεδεμένες επιχειρήσεις), όπου η μητρική εταιρεία συνέπραττε με την θυγατρική, μολονότι από το δίκαιο του ανταγωνισμού αυτό απαγορευόταν. Έτσι, η ενωσιακή νομολογία έθεσε εξ' υπαρχής τον όρο της οικονομικής αυτονομίας του εκάστοτε νομικού προσώπου, με την έννοια πως για να υφίστανται διαφορετικές επιχειρήσεις, μεταξύ μητρικών και θυγατρικών, θα πρέπει ή κάθε μία από τις ως άνω, να αναλαμβάνει στα πλαίσια της αγοράς αυτόνομα τους εκάστοτε οικονομικούς κινδύνους που ανακύπτουν, στα πλαίσια της εμπορικής τους δράσης²⁵.

²¹Υπόθεση C-264/01, Υπόθεση C-306/01, Υπόθεση C-354 & 355/01, 16 Μαρτίου 2004, [AOKBundesverband. FFSA], διαθέσιμες σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:62001CC0264>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

²²Β. Κονδύλης, Ο καθορισμός του ύψους των αμοιβών των ελεύθερων επαγγελματιών από την οικεία επαγγελματική οργάνωση και το άρθρο 85 της ΣΛΕΕ, σελ. 992.

²³Υπόθεση C-35/96, Συλλ. 1998, [Επιτροπή κατά Ιταλίας], 18 Ιουνίου 1998, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61996CJ0035>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

²⁴Υπόθεση C-309/99, [WOUTERS], Συλλ. 2002, διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?&num=C-309/99>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

²⁵Υπόθεση C-170/83, [Hydrotherm], Συλλ. 1984, σελ. 2999.

Το ζήτημα λοιπόν που ανακύπτει εν προκειμένω είναι, εάν οι θυγατρικές εταιρείες συνιστούν επιχειρήσεις -κατά την έννοια του νόμου- με οικονομική αυτοτέλεια ή ανήκουν στην οντότητα της μητρικής²⁶. Τα κριτήρια που τέθηκαν προκειμένου να διακριθεί η οικονομική αυτονομία μεταξύ μητρικής και θυγατρικής εταιρείας, είναι δύο, ήτοι το αντικειμενικό και το υποκειμενικό.

Βάσει του αντικειμενικού κριτηρίου λαμβάνονται υπ' όψιν η συμμετοχή της μητρικής στην θυγατρική και οι μετοχές της σ' αυτήν καθώς και τα μέλη που απαρτίζουν τη σύνθεση του διοικητικού συμβουλίου της θυγατρικής (αν είναι προφανώς συμφερόντων και οργάνωσης της μητρικής ή αποκλειστικά της θυγατρικής)²⁷.

Από την άλλη πλευρά, το υποκειμενικό κριτήριο εξετάζει την επιρροή που ασκείται από την μητρική στη θυγατρική για ζητήματα οικονομικής πολιτικής, με κατευθυντήριες γραμμές και οδηγίες²⁸, το κέρδος που λαμβάνει η μητρική επιχείρηση και τον βαθμό συμμόρφωσης της θυγατρικής προς τις υποδείξεις της μητρικής εταιρίας²⁹.

Παγίως δεκτό γίνεται από το ΔΕΕ, ότι αν η μητρική επιχείρηση κατέχει το 100% του ποσοστού της θυγατρικής επιχείρησης, τότε τεκμαίρεται η αποκλειστική άσκηση επιρροής της μητρικής στη θυγατρική εταιρία³⁰ και συνακόλουθα αντιμετωπίζονται ως μία οντότητα με οικονομική αυτοτέλεια και, συνεπώς, ως μία επιχείρηση κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού³¹. Σε διαφορετική περίπτωση, όπου δηλαδή οι θυγατρικές δεν είναι 100% ελεγχόμενες, απαιτείται η εξέταση και του υποκειμενικού στοιχείου, το κατά πόσο δηλαδή ασκείται σημαντικής κλίμακας επιρροή της μητρικής επί της θυγατρικής.

B) ΟΙ ΕΝΩΣΕΙΣ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ

Σε συνάρτηση με τα ανωτέρω, ούτε ο όρος «ένωση επιχειρήσεων» προσδιορίζεται από το άρθρο 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ ή από τον εθνικό νόμο, μολονότι αναφέρεται σε ενώσεις

²⁶Λ. Αθανασίου, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παράβασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, Σύγχρονες τάσεις και προσεγγίσεις, ΔΕΕ 2009, σελ. 130.

²⁷Δ. Ρούσση, Η εφαρμογή του άρθρου 81 ΣυνθΕΚ (άρθρο 1 Ν. 703/1977) στις συμφωνίες εντός του ομίλου επιχειρήσεων, σελ. 754.

²⁸R. Whish, Competition law, Lexis σελ. 87 επ.

²⁹Π.Η. Λαμπρινίδης, Οριζόντιες Συμπράξεις και Συνεργασίες στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 11.

³⁰Υπόθεση C-97/08P, [AkzoNobel], Συλλ. 2009, II-184, διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&num=C-97/08>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

³¹Εξαίρεση στον κανόνα αυτόν αποτέλεσε η υπόθεση OJL 102/41, RawTobaccoSpain, όπου η Επιτροπή στην απόφαση της 2007/236, έκρινε πως η θυγατρική έδρασε αυτόνομα στην αγορά, παρά τη αποκλειστική συμμετοχή της μητρικής στο μετοχικό της κεφάλαιο, και άρα η μητρική δεν έφερε ευθύνη για τις απαγορευτικές κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού, πράξεις της θυγατρικής.

επιχειρήσεων ως υποκείμενα απαγόρευσης. Η ένωση επιχειρήσεων αποτελείται από δύο ή περισσότερες επιχειρήσεις, οι οποίες συνδέονται λόγω οργανωμένης συνεργασίας³² (π.χ. συνεταιρισμοί, επαγγελματικές ενώσεις, σωματεία κ.α.).

Σύμφωνα μάλιστα με το ΔΕΕ³³, για να υπαχθεί μια ένωση επιχειρήσεων στις απαγορευτικές περί ανταγωνισμού διατάξεις (101 ΣΛΕΕ), δεν απαιτείται να ασκεί εμπορική και άρα οικονομική επιχειρηματική δράση η ίδια³⁴.

Πρόβλημα ευθύνης θα υπήρχε, αν τυχόν η επιχείρηση παρέβαινε τους όρους του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, και η επιχείρηση αυτή συνίστατο από επαγγελματικές ενώσεις με μέλη τους ελεύθερους- αυτοαπασχολούμενους επαγγελματίες. Για να αποδειχθεί αν υπάρχει αυτοτέλεια της ένωσης, θα πρέπει να εξεταστεί εάν οι εξουσίες που της ανατίθενται αφορούν απλώς οργανωτικές και πειθαρχικές εξουσίες προς τα μέλη της ένωσης ή αν οργανώνουν την οικονομική δραστηριότητα, εκπληρώνοντας τη στοχοθεσία της ένωσης, υπέρ των μελών τους.

Εξ αυτού του λόγου, το ΔΕΕ προέβη στη διάκριση των αρμοδιοτήτων των συγκεκριμένων συλλόγων σε δύο υποκατηγορίες, ήτοι σε εκείνες που αφορούν στην άσκηση δημόσιας εξουσίας και σε εκείνες που έχουν ως στόχο την οργάνωση της οικονομικής δράσης (κατά βάση με εγκυκλίους και οδηγίες περί του τρόπου καθορισμού των αμοιβών) των μελών τους στην εκάστοτε αγορά³⁵.

Το ανωτέρω κριτήριο συνιστά μια ορθολογιστική αντιμετώπιση του ζητήματος των επαγγελματικών ενώσεων, οι οποίες ναι μεν ασκούν δημόσια εξουσία, πλην όμως συντονίζουν συχνά τις οικονομικές συμπεριφορές των μελών τους. Αν λοιπόν εξέφευγαν του ελέγχου του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, θα υπήρχε μια καταπάτηση του δικαίου του ανταγωνισμού για τα κατ' επίφαση νομικά πρόσωπα κατά ενάσκηση δημόσιας εξουσίας³⁶.

Εξάιρεση στον ως άνω κανόνα αποτέλεσαν οι εργατικές και συνδικαλιστικές ενώσεις, καθώς κρίθηκε πως δεν έχουν οικονομικούς στόχους, αλλά προφυλάσσουν τα δικαιώματα

³² Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 427.

³³ Απόφαση Επιτροπής ΕΕΕΛ 69/20-3-69, [CECIMO] διαθέσιμο σε http://publications.europa.eu/resource/cellar/16b8f06d-529b-4101-a6ca-80658eac6b77.0006.01/DOC_1, ανακτήθηκε 28/02/2021..

³⁴ Ν. Ζευγώλης, Το Καρτέλ στο Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 80.

³⁵ Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 80.

³⁶ Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 333.

των εργαζομένων³⁷. Εξ αυτού του λόγου, δεν εμπίπτουν στα περιοριστικά μέτρα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και κατ' επέκταση του άρθρου 1 Ν. 3959/2011, δεδομένου ότι ένας τέτοιος έλεγχος θα περιόριζε αισθητά την προσπάθεια βελτιστοποίησης, εκ μέρους των συνδικαλιστών, της εργασιακής απασχόλησης³⁸.

Εν κατακλείδι, στην έννοια των ενώσεων επιχειρήσεων, εμπεριέχονται κατά το ΔΕΕ³⁹ και οι δευτεροβάθμιες και τριτοβάθμιες ενώσεις επιχειρήσεων που εξυπηρετούν τις τοπικές ενώσεις.

2. Το αντικείμενο της Απαγόρευσης –Μορφές Συμπράξεων

Οι διατάξεις των άρθρων 101 ΣΛΕΕ και 1 Ν. 3959/2011 καλύπτουν ένα φάσμα συμπράξεων μεταξύ των επιχειρήσεων ως απαγορευμένες συμπράξεις, χαρακτηριστικό των οποίων είναι *η εθελούσια οργάνωση της συμπεριφοράς των συμπραττόντων μερών-επιχειρήσεων*.

Α) Συμφωνίες

Η έννοια αυτή περιλαμβάνει κάθε μορφή σύμπτωσης βουλήσεων και είναι περισσότερο διευρυμένη σε σύγκριση με εκείνη που ο Αστικός Κώδικας ορίζει ως συμφωνία μεταξύ δύο ή περισσότερων μερών με το αυτό σκοπούμενο αποτέλεσμα, ήτοι ως «σύμβαση».

Στο δίκαιο του ανταγωνισμού, εκφεύγουμε του «τυπικού» και αυστηρού προσδιορισμού της έννοιας της συμφωνίας, χωρίς, δηλαδή, να ενδιαφέρει ο τρόπος κατάρτισης αυτής, ο τύπος της ή η διάρκεια της, αν είναι αμοτεροβαρής ή ετεροβαρής, αν έχει εκτελεστεί ή όχι⁴⁰. Σύμφωνα με τα ανωτέρω, το ενδιαφέρον περιορίζεται κυρίως στην έννοια της συμφωνίας, ως σύμπτωσης βουλήσεων επιχειρήσεων αναφορικά με τον συντονισμό τους σε μια συγκεκριμένη και ομοιόμορφη οικονομική συμπεριφορά,

³⁷Υπόθεση C-115/97 μέχρι C-117/97. [Brentjens], διαθέσιμο σε https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61997CJ0115_SUM&from=GA, ανακτήθηκε 01/03/2021.

³⁸Χ. Δεληγιάννη-Δημητράκου, Συλλογική διαπραγμάτευση και κοινοτικοί κανόνες του ανταγωνισμού, σελ. 531

³⁹Απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, L 343/1, 30-11-1994, [Zement] & Α. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 333.

⁴⁰Α. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 421-422.

ακολουθώντας την ίδια πολιτική και επιδιώκοντας τον ίδιο στόχο. Συνεπώς, ο όρος περιλαμβάνει τόσο τις *οριζόντιες*⁴¹, όσο και τις *κάθετες*⁴² συμφωνίες.

Παράδειγμα του διευρυμένου πλαισίου το όρου «συμφωνίες» συνιστούν οι αποκαλούμενες «συμφωνίες κυρίων» (gentlemen's agreements), οι οποίες δεν έχουν νομικά δεσμευτική ισχύ μεταξύ των μερών, απλώς τα τελευταία συμφωνούν, στο πλαίσιο της καλής πίστωσης και της ηθικής⁴³, να ακολουθήσουν μια συγκεκριμένη συμπεριφορά για να εξυπηρετήσουν τους κοινούς οικονομικούς στόχους που έχουν θέσει. Η νομολογία του ΔΕΕ, μάλιστα, ανέπτυξε σχετικά το σκεπτικό της, υποστηρίζοντας ότι για τη στοιχειοθέτηση της «συμφωνίας» αρκεί απλώς οι επιχειρήσεις να ακολουθήσαν την κοινή πρακτική, ακόμη κι αν θεωρούσαν πως τα συμφωνηθέντα δεν απολαμβάνουν *και νομικής δεσμευτικότητας*⁴⁴. Η εν λόγω διάκριση, ωστόσο, συμβάλλει καθοριστικά στο διαχωρισμό της συμφωνίας από την εναρμονισμένη πρακτική, για την οποία δεν απαιτείται νομική δέσμευση των μερών⁴⁵.

Ζήτημα, το οποίο έχει αντιμετωπιστεί νομολογιακά⁴⁶, αποτελεί και η *παθητική αποδοχή* μιας σύμπραξης από μια επιχείρηση. Τούτο συμβαίνει, όταν μια επιχείρηση συμμετέχει στη σύμπραξη μόνον κατά ένα μικρό μέρος, ωστόσο γνώριζε ή όφειλε να γνωρίζει πως η συμπαιγνία, στην οποία συμμετείχε, συνιστούσε τμήμα του συνόλου της συμπράξεως με στόχο την παρακώλυση του ανταγωνισμού, χωρίς να προσπαθήσει να ανακόψει αυτή τη σύμπραξη ή έστω να ενημερώσει τους συμμετέχοντες πως σκοπεύει να συμμετάσχει στις συναντήσεις μεταξύ ανταγωνιστών με διαφορετικές προθέσεις⁴⁷.

Η ευθύνη λοιπόν της επιχείρησης ανάγεται στην *δια παραλείψεως συμμετοχή της στη σύμπραξη* και άρα στην παράβαση του ενωσιακού δικαίου, μέσα από την επιδοκιμασία της παραβατικής συμπεριφοράς των υπόλοιπων συμπραττόντων⁴⁸.

Εξαιρέση από την υπαγωγή στη έννοια της «συμφωνίας» αποτελούν οι συμφωνίες που προέρχονται από το εθνικό νομοθετικό πλαίσιο και επιβάλλουν στις επιχειρήσεις κάποιου

⁴¹ Συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων που ανήκουν στο ίδιο οικονομικό επίπεδο.

⁴² Συμφωνίες μεταξύ ανταγωνιστικών επιχειρήσεων διαφορετικού οικονομικού επιπέδου.

⁴³ Βλ. Απόφαση C-41/69, 15 Ιουνίου 1970, [Chemiefarma], σκέψη 106,114 διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C.T.F&num=41/69&td=ALL>, ανακτήθηκε 01/03/2021.

⁴⁴ ΓενΔΕΕ T-9/99, Συλλ. 2002, σελ. II-1487, σκέψη 200.

⁴⁵ Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 82.

⁴⁶ ΓενΔΕΕ T1/89, Συλλ. 1991, I-867, σκέψη 126.

⁴⁷ Γ. Αυγερινός, Εισαγωγή στο Δίκαιο ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 58.

⁴⁸ Απόφαση ΔΕΚ C-204/OOP, 7 Ιανουαρίου 2004, [AlkborgPortland], σελ. 1-123, διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-204/12&language=EL>, ανακτήθηκε 01/03/2021.

είδους οικονομική συμπεριφορά, η οποία θα ήταν απαγορευμένη από το άρθρο 101 ΣΛΕΕ, αν προερχόταν από την ιδιωτική επιχειρηματική πρωτοβουλία⁴⁹. Το βάρος απόδειξης, βέβαια, φέρουν οι επιχειρήσεις, οι οποίες οφείλουν να αποδείξουν ότι οδηγήθηκαν στην αντι-ανταγωνιστική τους δράση, λόγω κρατικής παρέμβασης.

Αξίζει εν προκειμένω να τονιστεί ότι δεν αρκεί απλώς να δίδεται η δυνατότητα ή η επιλογή από το κράτος να προβεί μια επιχείρηση σε μια απαγορευμένη συμφωνία, αλλά θα πρέπει να ασκείται «ακαταμάχητη πίεση» από το κράτος, άλλως η παράνομη συμπεριφορά ανάγεται στην ιδιωτική βούληση και, συνακόλουθα, τιμωρείται από την Επιτροπή Ανταγωνισμού⁵⁰.

Κατ' ουσίαν, αυτό που ενδιαφέρει το δίκαιο του ανταγωνισμού αναφορικά με τις συμφωνίες, είναι η τελευταία να προέρχεται από την ελεύθερη ιδιωτική βούληση και να μην είναι προϊόν καταναγκασμού, τόσο από το κράτος όσο και από κάποια άλλη επιχείρηση⁵¹. Ωστόσο, κατά τα τελευταία έτη, η άποψη αυτή έχει ανατραπεί, ώστε σήμερα, μόνο το κράτος να μπορεί να επεμβαίνει στον χώρο της ιδιωτικής βούλησης και της σύναψης απαγορευμένων συμπράξεων⁵².

Αναφορικά με τις συμφωνίες μεταξύ των μητρικών και θυγατρικών εταιρειών, αξίζει να αναφερθεί πως παλαιότερα το ΔΕΕ χρησιμοποιούσε ως κριτήριο για τις απαγορευμένες συμφωνίες την ύπαρξη ή όχι συμφωνίας εσωτερικής κατανομής των καθηκόντων και της δράσης εντός του ομίλου. Ωστόσο, η θέση αυτή δέχτηκε πλείστες κριτικές, και ανετράπη μετά από την έκδοση της αποφάσεως επί της υπόθεσης *Viho*⁵³, οπότε πλέον παγίως ακολουθείται η άποψη πως όταν υπάρχει μια ενιαία οικονομική οντότητα, είναι εν τοις πράγμασι παράλογο να γίνεται λόγος για *per se* απαγορευμένες συμφωνίες με αντι-ανταγωνιστικά αποτελέσματα εκ μέρους της μητρικής στη θυγατρική και τούμπαλιν⁵⁴.

B) Αποφάσεις Ενώσεων Επιχειρήσεων

⁴⁹Υπόθεση C-350/95P, [Επιτροπή κατά TierceLadbroke], σελ. I-6265.

⁵⁰Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 335.

⁵¹Υπόθεση C-40/73, [SuikerUnie], σκέψη 174, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A61973CJ0040>, ανακτήθηκε 01/03/2021.

⁵²Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, 2012, σελ. 342, ΓενΔΕΕ T-141/89, TrefileuropevCommission.

⁵³Υπόθεση C-73/95p, 24 Οκτωβρίου 1996, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61995CJ0073>, ανακτήθηκε 01/03/2021.

⁵⁴Λ. Αθανασίου/ Ε. Μαστρομανώλης, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παράβασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, Σύγχρονες τάσεις και προσεγγίσεις, σελ. 1305-1306.

Έτερη μορφή, που μπορεί να λάβει μια απαγορευμένη από το δίκαιο του ανταγωνισμού σύμπραξη, είναι εκείνη της δημιουργίας «τύποις» ενώσεων, όπου τα καταστατικά όργανα αυτών έχουν ως αντικείμενο ή ως αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού στην αγορά, όπου δραστηριοποιούνται⁵⁵.

Αναφορικά με την έννοια της «απόφασης», πρέπει να σημειωθεί πως τέτοια μπορεί να συνιστά προφανώς η απόφαση των καταστατικών φορέων της ενώσεων επιχειρήσεων, αλλά παράλληλα στην έννοια της απόφασης υπάγονται και οι κανόνες συμπεριφοράς, οι εγκύκλιοι, οι οδηγίες, οι κατευθυντήριες γραμμές, εφόσον αυτές είναι υποχρεωτικές ή τις αποδέχονται ως τέτοιες τα μέρη⁵⁶. Όπως ενδεικτικώς, παρατίθεται η υπόθεση Fenex⁵⁷, δυνάμει της οποίας η Ευρωπαϊκή Επιτροπή έκρινε πως οι συστάσεις τιμών στα μέλη ενώσεων επιχειρήσεων, οι οποίες ναι μεν δεν ήταν δεσμευτικές, αλλά συνοδεύονταν από δεσμευτικές εγκυκλίους, αποτελούσαν απαγορευμένες αποφάσεις κατά την έννοια του δικαίου του ανταγωνισμού.

Ολοκληρώνοντας, θα πρέπει να σημειωθεί πως «αποφάσεις ενώσεων» δεν συνιστούν μόνο οι κατά κυριολεξία αποφάσεις που λαμβάνουν τα καταστατικά όργανα και έχουν στόχο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, αλλά και το ίδιο το καταστατικό τους ή ο εσωτερικός τους κανονισμός, εφόσον φέρει αντι-ανταγωνιστικούς όρους.⁵⁸

Γ) Εναρμονισμένες Πρακτικές

Τρίτη και τελευταία μορφή απαγορευμένων συμπράξεων, που προβλέπεται από το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, συνιστά η καλούμενη εναρμονισμένη πρακτική. Ιστορικά, η έννοια αυτή υιοθετήθηκε από τη νομολογία των αμερικανικών δικαστηρίων, οπότε ως νεοπαγής έννοια καθυστέρησε μια ακριβής και πλήρης ερμηνεία της να ενταχθεί στο ευρωπαϊκό μας δίκαιο. Με τον όρο αυτό πλέον, υπάγονται στις απαγορευτικές συμπράξεις του δικαίου του ελεύθερου ανταγωνισμού και πρακτικές που ήταν συχνότατες στην αγορά και καταστρατηγούσαν τον υγιή ανταγωνισμό, αλλά δεν μπορούσαν να

⁵⁵Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 220.

⁵⁶Λ. Αθανασίου, Το αντικείμενο της απαγόρευσης: Μορφές Συμπράξεων, σε: Τζουγανάτος, σελ. 221

⁵⁷L181/28 Ευρωπαϊκή Επιτροπή

⁵⁸Π.Η. Λαμπρινίδης, Οριζόντιες Συμπράξεις και Συνεργασίες στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 23.

υπαχθούν στην έννοια της συμφωνίας με αποτέλεσμα να μην μπορούν να αντιμετωπιστούν από το νόμο⁵⁹.

Το ΔΕΕ⁶⁰ έδωσε έναν ορισμό για την εναρμονισμένη πρακτική, ο οποίος ακολουθείται πλέον σε όλες τις αποφάσεις της Επιτροπής, σύμφωνα με τον οποίο «Η εναρμονισμένη πρακτική συνιστά μορφή συντονισμού μεταξύ επιχειρήσεων η οποία, χωρίς να έχει φθάσει μέχρι του σημείου πραγματοποίησης μιας συμφωνίας καθαυτή, αντικαθιστά συνειδητά τους κινδύνους του ανταγωνισμού με πρακτική συνεργασία μεταξύ τους, έναντι των κινδύνων του ανταγωνισμού».⁶¹

Για να στοιχειοθετηθεί η εναρμονισμένη πρακτική, απαιτείται να συντρέχουν σωρευτικά δύο στοιχεία, ήτοι *το αντικειμενικό και το υποκειμενικό στοιχείο*.

Το αντικειμενικό στοιχείο αφορά στη συμπεριφορά που εναρμονίζεται, ήτοι στην ομοιόμορφη οικονομική δράση των επιχειρήσεων στο πλαίσιο μιας αγοράς⁶². Δεν απαιτείται, ωστόσο, η συμπεριφορά να είναι ίδια, αλλά απλώς να δίνεται η εντύπωση ότιδιά της ατομικής τους συμπεριφοράς δημιουργείται μια ευθυγραμμισμένη και κοινή δραστηριότητα, χωρίς ωστόσο να στηρίζεται υποχρεωτικώς σε ένα πραγματικό σχέδιο στρατηγικής⁶³. Αρκεί, λοιπόν, η κοινή συμπεριφορά, που αίρει τις αμφισβητήσεις για τη δράση των λοιπών ανταγωνιστριών επιχειρήσεων.

Περαιτέρω, το ΔΕΕ υπογραμμίζει σε απόφαση τουότι η εναρμονισμένη πρακτική για να κριθεί ως τέτοια και, άρα, απαγορευμένη, δεν χρειάζεται να επιφέρει και το επιδιωκόμενο από τις επιχειρήσεις αντι-ανταγωνιστικό αποτέλεσμα στην αγορά⁶⁴. Το ίδιο άλλωστε το γράμμα του νόμου (101 παρ. 1 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011) επιβεβαιώνει τη θέση αυτή, καθώς χρησιμοποιεί το διαζευκτικό «ή» για να διακρίνει την εναρμονισμένη

⁵⁹ Δ. Τζουγανάτος, Ολιγοπώλιο και συλλογική δεσπόζουσα θέση στο δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 51.

⁶⁰ Υπόθεση [ICI 48/69] σελ. 103, σκέψη 63 & [SuikerUnie, 40 μέχρι 44/73] σελ. 513, σκέψη 26, διαθέσιμες σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/ALL/?uri=CELEX%3A61969CJ0048&https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:61973CJ0040&from=EN>, ανακτήθηκαν 02/03/2021.

⁶¹ Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», σελ. 18

⁶² Ν. Ζευγώλης, Εναρμονισμένες Πρακτικές: Το ζήτημα της οικονομικής ανάλυσης και η ανάγκη συνδυασμού νομικής-οικονομικής σκέψης, σελ. 27.

⁶³ Υπόθεση [SuikerUnie, 40 μέχρι 44/73], σκέψη 173, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:61973CJ0040&from=EN>, ανακτήθηκε 02/03/2021.

⁶⁴ ΔΕΚ Απόφαση C-199/92, 8 Ιουνίου 1999, [Huls κατά Επιτροπής (PolypropyleneCartel)], σκέψη 163

πρακτική, που έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, από την εναρμονισμένη πρακτική, που έχει ως αποτέλεσμα τον περιορισμό⁶⁵.

Επομένως, ενδιαφέρει το αντικειμενικό στοιχείο της εναρμονισμένης πρακτικής, ώστε να δύναται αυτή να επιφέρει αποτελέσματα κατά του ανταγωνισμού, παρεμποδίζοντας ή νοθεύοντάς τον μέσα στο πλαίσιο της αγοράς⁶⁶, χωρίς ωστόσο να απαιτείται να έχουν επέλθει και τα εν λόγω αποτελέσματα. Ουσιαστικά εκτιμάται η *κινδυνώδης επίδραση της εναρμονισμένης πρακτικής* στο αντικειμενικό στοιχείο.

Από την άλλη πλευρά, το υποκειμενικό στοιχείο είναι καθοριστικό τόσο για τη νομολογία, όσο και για τη θεωρία, καθώς διαφοροποιεί μεταξύ απλής συμπτωματικής συμπεριφοράς και εναρμονισμένης πρακτικής των επιχειρήσεων⁶⁷. Για την κατάφαση του υποκειμενικού στοιχείου απαιτείται η βούληση των επιχειρήσεων για μια ευθυγραμμισμένη πορεία τους εντός της αγοράς, εφόσον υπάρχει το «minimum της αμοιβαίας επαφής», το οποίο οδηγεί σε σοβαρές ενδείξεις. Η αμοιβαία επαφή κατά το ΔΕΕ, περιλαμβάνει ακόμη και την περίπτωση όπου το ένα μέρος θα εκδηλώνει την πρόθεση συνεργασίας και το άλλο μέρος θα την αποδέχεται, ακόμη και σιωπηρά⁶⁸.

Ακόμη και μια μόνο συνάντηση θα μπορούσε, υπό προϋποθέσεις, να συνιστά εναρμονισμένη πρακτική των επιχειρήσεων με στόχο την μείωση του ανταγωνισμού, εφόσον τα μέρη μπόρεσαν να διαμορφώσουν την οικονομική τους δράση στην αγορά, βάσει των πληροφοριών που αντηλλάγησαν στη συγκεκριμένη συνάντηση⁶⁹.

Σημαντικό πρόβλημα απόδειξης της ύπαρξης μιας εναρμονισμένης πρακτικής συναντάται σε καθεστώς ολιγοπωλιακής αγοράς, όπου υπάρχει η ολιγοπωλιακή αλληλεξάρτηση, δεδομένου ότι σε αυτές οι ανταγωνιστές προσφεύγουν σε σχετική συμφωνία ή σε μια ενσυνείδητη συμπεριφορά, οι οποίες, ωστόσο, έχουν τα ίδια αρνητικά

⁶⁵ Α. Αμιλιανίδης, Το πρόβλημα της απαγόρευσης της εναρμονισμένης πρακτικής στο κοινοτικό δίκαιο, σελ. 746.

⁶⁶ Ν. Γρηγοριάδης, Η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών υπό το πρίσμα της απόφασης T-MobileNetherlands, του ΔΕΕ, 21^ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της», σελ. 371.

⁶⁷ Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, σελ. 346.

⁶⁸ Whish & Bailey, Competition Law, σελ. 113.

⁶⁹ Υπόθεση [T-MobileNetherlands], σκέψη 62, διαθέσιμο σε http://curia.europa.eu/juris/document/document_print.jsf;jsessionid=9ea7d2dc30dd1e1cf6d229ef4efb95b0cb1b37d2f892.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxyOahf0?doclang=EL&text=&pageIndex=0&docid=74817&cid=1023735, ανακτήθηκε 02/03/2021.

αποτελέσματα με τις εναρμονισμένες πρακτικές, αφού ανεβάζουν τα επίπεδα των τιμών πολύ υψηλότερα από ό,τι αν υπήρχε ένας υγιής ανταγωνισμός στην αγορά.

Θα ήταν, ωστόσο, απαράδεκτο να τιμωρούνται οι επιχειρήσεις που προσπαθούν να ανταποκριθούν στις τιμές μιας αγοράς με ολιγοπωλιακή δόμηση και, ως εκ τούτου, η ενσυνείδητη παράλληλη συμπεριφορά στις παραπάνω περιπτώσεις δεν συνιστά αφ'εαυτής απαγορευμένη σύμπραξη⁷⁰.

Από την ανασκόπηση στους βασικούς ορισμούς κάθε έννοιας, που προηγήθηκε, καθίσταται σαφές ότι η διάκριση μεταξύ συμφωνίας και εναρμονισμένης πρακτικής συνιστά ένα δυσχερές έργο για τις κατ' ιδίαν Επιτροπές Ανταγωνισμού, καθότι οι επιχειρηματικές συνεργασίες είναι συχνά ασταθείς και πολυμερείς και, άρα, εύκολα μεταβαλλόμενες.

3. Παρεμπόδιση, περιορισμός και νόθευση του ανταγωνισμού

Ο ανταγωνισμός χρήζει προστασίας, όταν η κατανομή των πόρων και η παραγωγή των αγαθών έχει ως αντίκτυπο την μεγιστοποίηση της κοινωνικής ανάπτυξης, ήτοι της ευμάρειας των καταναλωτών και των παραγωγών⁷¹.

Ο προστατευόμενος ανταγωνισμός προσδιορίστηκε εννοιολογικά από το ΔΕΕ⁷², βάσειόχι του πλήρους ιδεατού ανταγωνισμού αλλά του εφικτού ανταγωνισμού, ήτοι ως ο ανταγωνισμός που είναι αναγκαίος προκειμένου να εκπληρωθούν οι στόχοι που θέτει η Συνθήκη Λειτουργίας της Ε.Ε.

Ως παρεμπόδιση του ανταγωνισμού νοείται η δημιουργία απόλυτου εμποδίου στη διεξαγωγή του, ενώ περιορισμόσυνιστά η μείωση των επιλογών όσων συμμετέχουν στην

⁷⁰Ν. Ζευγώλης, Το Καρτέλ στο Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 48 επομ. & Υπόθεση Dyestuffs, σκέψη 66.

⁷¹Γ. Κατσουλάκος, Προστασία της οικονομικής ελευθερίας: η οικονομική αποτελεσματικότητα ως ζητούμενο του δικαίου ανταγωνισμού, 21ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της», σελ. 152.

⁷²Υπόθεση C-22/71, 28 Νοεμβρίου 1971, [Beguelin] διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61971CJ0022>, ανακτήθηκε 02/03/2021.

αγορά, με τη νόθευση να αποτελείται μεταβολή των συνθηκών συναλλαγής στην εκάστοτε αγορά, η οποία δεν θα επερχόταν, αν δεν είχε αναφανεί η απαγορευμένη σύμπραξη⁷³.

Από το έτος 2004, η Επιτροπή επικεντρώθηκε στην έννοια του ανταγωνισμού, ως οικονομικά αποτελεσματικού για τον καταναλωτή. Ο ανταγωνισμός οδηγεί στην ευημερία του καταναλωτή, καθώς η δημιουργία μιας ενιαίας ανοικτής αγοράς ευνοεί την αποτελεσματική κατανομή των πόρων στο καταναλωτικό κοινό της ΕΕ⁷⁴. Προφανώς, εν προκειμένω, είναι η επίδραση που άσκησε η «Σχολή του Σικάγο» στην οικονομική ανάλυση της θεωρίας της αποτελεσματικότητας του ανταγωνισμού⁷⁵.

Η απόφαση του ΔΕΕ στο πλαίσιο της εκδίκασης της υπόθεσης Glaxo⁷⁶ διευκρινίζει ότι τα προστατευόμενα έννομα αγαθά του δικαίου του ανταγωνισμού δεν είναι η ευημερία του καταναλωτή, αλλά η προστασία της δομής της αγοράς και η ελευθερία δράσης όσων συμμετέχουν σε αυτήν⁷⁷.

4. Διάκριση Περιορισμών του Ανταγωνισμού

Το ΔΕΕ έχει κρίνει πως η Επιτροπή θα πρέπει αρχικά να εξετάζει το αντικείμενο μιας σύμπραξης, και εφόσον αυτό δεν είναι ικανό να πλήξει τον ανταγωνισμό στον πυρήνα, έπειτα να ερευνά τα πιθανά αποτελέσματά της⁷⁸.

A) Περιορισμοί κατ' αντικείμενο

Με τον όρο αυτό αναφερόμαστε σε συμπράξεις, οι οποίες είναι σχεδόν βέβαιο πως θα επηρεάσουν τον ανταγωνισμό σε μια αγορά, που δεν είναι αναγκαίο να αναμένουμε τα αποτελέσματά τους⁷⁹. Ουσιαστικά και μόνο η κινδυνώδης δράση της σύμπραξης αρκεί για να προκαλέσει πλήγμα στον υφιστάμενο στην αγορά ανταγωνισμό⁸⁰.

⁷³Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 67.

⁷⁴Βλ. Ανακοίνωση της Επιτροπής –Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 Συνθήκης, 2004/C 101/08, παρ. 13 .

⁷⁵Μ. Κασωτάκης, Το αντικείμενο του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού υπό το πρίσμα της πολιτικής ανταγωνισμού της επιτροπής και της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων, ΕΕμπΔ 2010, σελ. 299.

⁷⁶Υπόθεση C-501/06 P, [GlaxoSmithKlineServices κ.λπ. κατά Επιτροπής], διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?num=C-501/06&language=e>, ανακτήθηκε 02/03/2021

⁷⁷ΥπόθεσηC-95/2004P, [BritishAirwaysvCommission], σκέψη 106, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A61999TJ0219>, ανακτήθηκε 02/03/2021.

⁷⁸Π.Η. Λαμπρινίδης, Οριζόντιες Συμπράξεις και Συνεργασίες στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 38.

⁷⁹Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3, παραγρ. 21.

⁸⁰Α. Μικρούλεα, Ο περιορισμός του ανταγωνισμού, σε: Δ. Τζουγανάτο, σελ. 251.

Αμάχητο τεκμήριο αποτελεί το περιεχόμενο και οι επιδιωκόμενοι στόχοι μιας σύμπραξης ή μιας εναρμονισμένης πρακτικής, που δύνανται να ενταχθούν στις *per se* κατ' αντικείμενο απαγορευμένες συμπράξεις. Ειδικότερα, όταν μια σύμπραξη περιορίζει τις παραμέτρους της επιχειρηματικής δραστηριότητας, όπως σχετικά με την τιμή ή την παραγωγή, συνιστά κίνδυνο για την ίδια τη δομή της ανταγωνιστικής αγοράς, χωρίς να απαιτείται και περαιτέρω οικονομική ανάλυση για τη 'ένταξη της στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ⁸¹. Ακόμη, στοιχεία που καταφάσκουν τον ως άνω περιορισμό, αποτελούν η πρόθεση των μερών για περιορισμό του ανταγωνισμού, χωρίς ωστόσο αυτό να αποτελεί εκ των ων ουκ άνευ απόδειξη.

Σύμφωνα με το ΔΕΕ, κατ' αντικείμενο περιορισμός υπάρχει, όταν το περιεχόμενο και η στοχοθεσία μιας συμφωνίας είναι ικανή, απόοικονομική και νομική σκοπιά, να περιορίσει τον ανταγωνισμό εντός της αγοράς. Ακόμη, ο περιορισμός του ανταγωνισμού στο πυρήνα του μπορεί να προκύπτει και από το συγκεκριμένο τρόπο που εφαρμόζεται μια συμφωνία, χωρίς δηλαδή να υπάρχει απαραίτητως ρητή πρόβλεψη σε αυτήν.

Αξίζει να σημειωθεί σε αυτό το σημείο, ότι δεν υπάρχουν εξαντλητικά απαριθμούμενες απαγορευμένες συμπράξεις κατ' αντικείμενο, ωστόσο οι περιπτώσεις α' έως ε' του άρθρου 101 ΣΛΕΕ περιλαμβάνουν τους βασικότερους κατ' αντικείμενο περιορισμούς, όπως επί παραδείγματι, η περίπτωση του καθορισμού των τιμών, ο περιορισμός της παραγωγής και η κατανομή της αγοράς⁸².

Επιπροσθέτως, αξίζει να αναφερθεί ότι οι περιορισμοί κατ' αντικείμενο δύνανται να τύχουν της απαλλαγής⁸³, εφόσον πληρούν τις απαραίτητες προϋποθέσεις, ωστόσο το βάρος απόδειξης της εξαίρεσης φέρει η εκάστοτε επιχείρηση και όχι η κρίνουσα αρχή.

B) Περιορισμοί κατ' αποτέλεσμα

Εάν κριθεί δυνάμει των ανωτέρω, πως μια σύμπραξη δεν είναι κατ' αντικείμενο περιοριστική του ανταγωνισμού, τότε θα πρέπει να ερευνηθεί αν τυχόν επιφέρει αποτελέσματα που οδηγούν στη συρρίκνωση του ανταγωνισμού, ακόμη και εάν αυτά δεν έχουν επέλθει, αλλά κατά λογική εξέλιξη θα επέλθουν⁸⁴.

⁸¹Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική σελ. 49.

⁸²Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3, σελ. 23.

⁸³Άρθ. 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ.

⁸⁴Βλ. Ανακοίνωση Επιτροπής για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3, παραγρ. 24.

Κρίσιμο στοιχείο δεν είναι η επέλευση των αποτελεσμάτων, αλλά το «ευλόγως»⁸⁵ αρνητικό αναμενόμενο αποτέλεσμα που κατά συνήθεια αφορά τις τιμές, την παραγωγή, την καινοτομία, τις παρεχόμενες υπηρεσίες και την ποιότητα των αγαθών μιας σχετικής αγοράς. Επίσης, το αποτέλεσμα του περιορισμού θα πρέπει να εξετασθεί από αντικειμενική σκοπιά, χωρίς να επηρεάζουν υποκειμενικές των συμπραττουσών επιχειρήσεων κρίσεις και προθέσεις⁸⁶.

Σημείο αναφοράς υπήρξε η απόφαση «MetropoleTelevision»⁸⁷, στο πλαίσιο της οποίας το ΓενΔΕΕ πρόκρινε ως κριτήριο για τη διάγνωση του κατ' αποτέλεσμα περιορισμού του ανταγωνισμού, το εάν η σύμπραξη μειώνει τον πραγματικό ή δυνητικό ανταγωνισμό που θα υπήρχε χωρίς αυτήν. Το ανωτέρω σύστημα⁸⁸ απαρτιζόταν από τρία στάδια και πιο συγκεκριμένα το πρώτο αφορούσε στην εκτίμηση του μεγέθους του ανταγωνισμού που θα υπήρχε χωρίς τη σύμπραξη, το δεύτερο στον υφιστάμενο στην αγορά ανταγωνισμό και στο πλαίσιο του τρίτου σταδίου κρινόταν, ποιο επίπεδο ανταγωνισμού είναι πιο ωφέλιμο για την αγορά. Η θεώρηση αυτή, ωστόσο, επιτρέπει να γίνονται δεκτές συμπράξεις, οι οποίες περιορίζουν μεν τον ανταγωνισμό, όχι όμως σε βαθμό που θα καθιστούσε τον περιορισμό ανεπίτρεπτο εντός της αγοράς.

5. Το «αισθητό» του περιορισμού

Με στόχο την ορθή εφαρμογή του άρθρου 101 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011, στις οριζόντιες συμπράξεις, που ναι μεν είναι απαγορευμένες εκ του νόμου, αλλά δεν επιφέρουν σημαντική επίδραση στον ανταγωνισμό, εφευρέθηκε από το ΔΕΕ η προϋπόθεση του «αισθητού» του περιορισμού⁸⁹. Σύμφωνα, λοιπόν, με το ως άνω σκεπτικό, μια σύμπραξη, εφόσον είναι ανεπαίσθητη και δεν επηρεάζει την ανταγωνιστική αγορά, δεν εξετάζεται υπό

⁸⁵ΓενΔΕΕ, Υπόθεση T-374/94, [EuropeanNightServices], διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61994TJ0374>, ανακτήθηκε 02/03/2021.

⁸⁶Υπόθεση C-5/69, [Volk], 9 Ιουνίου 1969, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61969CJ0005>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

⁸⁷Υποθέσεις T-528/93, T-542/93, T-543/93 και T-546/93 [MetropoleTelevision], διαθέσιμο σε <https://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=04CBDEB7B3240ED3A8CBA4A6670C4BDC?text=&docid=103433&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=5406619>, ανακτήθηκε 02/04/2021

⁸⁸Γνωστόως «but for» ή «counterfactual».

⁸⁹Κανόνας «deminimis» Ν. Ζευγώλης, Το Καρτέλ στο δίκαιο ανταγωνισμού, σελ. 91.

το πρίσμα του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, είτε αυτή έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, είτε ως αποτέλεσμα⁹⁰.

Η Επιτροπή, στο πλαίσιο αυτής της θεώρησης, εξέδωσε ανακοίνωση σχετικά με το ποια κριτήρια θα χαρακτηρίζουν τις συμπράξεις *deminimis*. Το κριτήριο αυτό αφορούσε το μερίδιο αγοράς που η εκάστοτε επιχείρηση κατέχει στη σχετική αγορά⁹¹, απορριπτομένου του παλαιότερου κριτηρίου περί κύκλου εργασιών της συμπράττουσας επιχείρησης.

Στις οριζόντιες συμπράξεις, εάν οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις και νυν συμπράττοντες κατέχουν λιγότερο από το 10% του μεριδίου της σχετικής αγοράς, ενώ στις κάθετες συμπράξεις, εάν το μερίδιο του κάθε μέρους ξεχωριστά δεν υπερβαίνει το 15% σε καμία από τις σχετικές επηρεαζόμενες από τη σύμπραξη αγορές, τότε οι ως άνω συμφωνίες θεωρείται ότι δεν έχουν αισθητό αντίκτυπο στον ανταγωνισμό και άρα δεν συνιστούν απαγορευμένες συμπράξεις. Η ανακοίνωση φαίνεται να δημιουργεί ευνοϊκότερες συνθήκες για τις κάθετες συμπράξεις⁹².

Ευλόγως ανέκυψε το ερώτημα, αν ο κανόνας «*deminimis*» μπορούσε να δημιουργήσει μια νομική δικλείδα ασφαλείας και για τα καρτέλ του ανταγωνισμού, που θα αφορούσε στον καθορισμό τιμών και παραγωγής⁹³. Η Επιτροπή, με ανακοίνωσή της, ρητώς σημείωσε πως στις οριζόντιες συμπράξεις (καρτέλ) δε θα μπορούν οι επιχειρήσεις να διαφύγουν από το αυστηρό νομοθετικό πλαίσιο, επικαλούμενες την αρχή του «αισθητού» του περιορισμού, λόγω της υψηλής για την ανταγωνιστική αγορά επικινδυνότητάς τους. Το ΔΕΕ, επίσης, με την απόφαση «*Expedia Inc*»⁹⁴ προσδιόρισε ότι οι περιορισμοί στον πυρήνα του ανταγωνισμού (περιορισμοί κατ' αντικείμενο) δεν υπάγονται στις συμφωνίες «ήσσονος σημασίας» (*deminimis*).

⁹⁰Ν. Ζευγώλης, Η αρχή *deminimis*, αρωγός στην αξιολόγηση του ουσιώδους ή μη περιορισμού του ανταγωνισμού. Ανάγκη υιοθέτησης της συγκεκριμένης θέσης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μετά την κατάργηση του Κανονισμού 4056/86, ΕΕμπΔ, 2007, σελ. 465.

⁹¹Βλ. Ανακοίνωση ΕΕ C368/12, 22 Δεκεμβρίου 2001, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=OJ:C:2012:368:FULL&from=DA>, ανακτήθηκε 27/02/2021.

⁹²Α. Μικρούλεα, Ο περιορισμός του Ανταγωνισμού, σε: Δίκαιο Ελεύθερου Ανταγωνισμού (επιμ. Δ. Τζουγανάτος), σελ. 271.

⁹³Ν. Ζευγώλης, Το Καρτέλ στο δίκαιο του Ανταγωνισμού, σελ. 93.

⁹⁴Υπόθεση C-226/11 *Expedia*, σκ.37, διαθέσιμο σε <https://curia.europa.eu/juris/liste.jsf?language=en&jur=C,T,F&num=C-226/11&td=ALL>, ανακτήθηκε 26/02/2021

6. Επηρεασμός του εμπορίου εντός της Εσωτερικής Αγοράς

Το τελευταίο στοιχείο που πρέπει να συντρέχει, προκειμένου να εφαρμοστεί η διάταξη του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011, συνίσταται στη δυνατότητα των απαγορευμένων συμπράξεων να επηρεάσουν την αγορά. Προκειμένου να διερευνηθεί ποια αγορά νοείται, κρίνεται απαραίτητη η προσφυγή στη διάταξη του άρθρου 46 και 2. Ειδικότερα, το άρθρο 46 παραπέμπει στην ελληνική αγορά, ενώ ο κανόνας του άρθρου 2 απαγορεύει την κατάχρηση δεσπόζουσας θέσης στην «αγορά της χώρας»⁹⁵.

Αγορά λοιπόν είναι εκείνη που εμπεριέχει όλα εκείνα τα προϊόντα, τα οποία βρίσκονται σε σχέση πλήρους ή σημαντικού βαθμού υποκαταστάσεως ή εναλλαγής. Ο ανταγωνισμός δημιουργείται μεταξύ των αγαθών και υπηρεσιών που λόγω τιμής, σκοπού, ποιότητας και συνήθειας καταναλωτών μπορούν να εναλλαχθούν αμοιβαία⁹⁶.

Σύμφωνα, μάλιστα, με το ΔΕΕ⁹⁷, για την κρίση ενός περιορισμού ως τέτοιου αρκεί απλώς η αρνητική θέση ενός και μόνο εθνικού δικαίου, ενώ για την κατάφαση μιας σύμπραξης ως νόμιμης χρειάζεται θετική απάντηση ενωσιακού και εθνικού δικαίου⁹⁸.

Το ΓενΔΕΕ έκρινε στην υπόθεση ICI, πως το κριτήριο επηρεασμού του διακοινοτικού εμπορίου στην αγορά συνιστά ένα *sui generis* νομικό κριτήριο, το οποίο καθορίζει τότε εφαρμόζεται το ενωσιακό δίκαιο, ως υπέρτερο του εθνικού, χωρίς όμως αυτό να συνεπάγεται τον αποκλεισμό του εθνικού δικαίου, καθώς αυτά τα δύο μπορούν να συρρέουν.⁹⁹

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Οριζόντιες Συμπράξεις

1. Εννοιολογική Προσέγγιση

⁹⁵ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο του Ανταγωνισμού, σελ. 466.

⁹⁶ Βλ. Grabitz-Koch, Art. 85, αρ. 106-107 & Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο του Ανταγωνισμού, σελ. 467.

⁹⁷ Υπόθεση C-14/68, [WaltWilhem] σελ.1, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61968CJ0014>, ανακτήθηκε 26/02/2021.

⁹⁸ Θεωρία του Διπλού Φραγμού.

⁹⁹ ΓενΔΕΕ T-66/2001 [Imperial Chemical Industries v Commission].

Το δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού δεν επηρεάζει σε σημαντικό βαθμό την ελευθερία της βουλήσεως μεταξύ των επιχειρήσεων. Εξ αυτού του λόγου, οι μορφές συμπράξεων δεν είναι *per se* απαγορευμένες, εκτός κι αν ενέχουν συγκεκριμένα στοιχεία που τις υπαγάγουν στη νομοθετική απαγόρευση.

Ως Οριζόντιες Συμπράξεις νοούνται οι συμφωνίες που συνάπτονται μεταξύ δύο ή και περισσότερων ανταγωνιστικών επιχειρήσεων που δραστηριοποιούνται στο ίδιο επίπεδο της αλυσίδας παραγωγής ή διανομής των αγαθών.

Κύριες μορφές οριζοντίων συμπράξεων αποτελούν¹⁰⁰:

A) Ο άμεσος ή έμμεσος καθορισμός των τιμών (π.χ. οι αγοραστές καθορίζουν τις τιμές προμήθειας των προϊόντων)

B) Ο περιορισμός ή έλεγχος της παραγωγής-διάθεσης

Γ) Κατανομή αγορών ή πηγών εφοδιασμού

Δ) Διαμοιρασμός πελατείας αριθμητικά και γεωγραφικά

E) Νόθευση διαγωνισμών με υποβολή προσφορών κάλυψης

ΣΤ) Διαφοροποιημένη Μεταχείριση για ισοδύναμες παροχές

Z) Σύναψη συμβάσεων με πρόσθετες παροχές που δε συνάδουν με το αντικείμενο των συμβάσεων αυτών

H) Καθιέρωση ενιαίων όρων πώλησης αγαθών (π.χ. όροι πληρωμής, ποσοστά έκπτωσης)

Θ) Παρεμπόδιση της κυκλοφορίας των αγαθών

I) Παραπλανητική διαφήμιση

Αξίζει εδώ να σημειωθεί, πως συναντάμε άλλες από αυτές τις μορφές συχνότερα και άλλες σπανιότερα, ενώ πολλές φορές συναντάμε ως περίπτωση οριζόντιας σύμπραξης ένα κράμα από όλα τα παραπάνω στοιχεία στη συμπεριφορά των επιχειρήσεων.

¹⁰⁰E. Ξανθοπούλου, Θεωρία Παιγνίων και Συμπράξεις: Παραβιάσεις των Κανόνων Ανταγωνισμού, σελ. 44.

2. Διάκριση Οριζόντιων και Κάθετων Συμπράξεων

Οι συμφωνίες διακρίνονται σε οριζόντιες και κάθετες, με κριτήριο το παραγωγικό στάδιο/εμπορικό επίπεδο, στο οποίο ευρίσκονται οι επιχειρήσεις ή οι ενώσεις επιχειρήσεων που συμπράττουν.

Οριζόντια σύμπραξη συντρέχει όταν ανταγωνιστικές μεταξύ τους επιχειρήσεις επιθυμούν τη συμφωνία για τον καθορισμό των τιμών, τον περιορισμό της παραγωγής, την κατανομή των αγορών ή την επιβολή δυσμενών και άνισων όρων ή τη νόθευση διαγωνισμών, με στόχο την παρεμπόδιση, περιορισμό ή νόθευση του ανταγωνισμού, εφόσον φυσικά οι επιχειρήσεις αυτές δραστηριοποιούνται στο ίδιο επίπεδο εμπορίου («εραρχική ισότητα»)¹⁰¹. Στην περίπτωση αυτή, ο περιορισμός του ανταγωνισμού είναι άμεσος, αφού τα συμπράττοντα μέρη είναι πραγματικά ή δυνητικά ανταγωνιστές, με αποτέλεσμα ο κίνδυνος για τον ανταγωνισμό να είναι ιδιαίτερα μεγάλος. Κλασική και συχνά εμφανιζόμενη περίπτωση οριζόντιας σύμπραξης αποτελεί η συμφωνία (άμεση ή έμμεση) καθορισμού των τιμών που απαγορεύεται ρητώς από το άρθρο 101 παρ. 1 περ. α' ΣΛΕΕ.

Κατ' ουσίαν, πρόκειται για τα λεγόμενα «καρτέλ», τα οποία σχηματίζονται από επιχειρήσεις με τη σύναψη απαγορευμένων οριζόντιων συμπράξεων που περιορίζουν ή νοθεύουν τον ανταγωνισμό με διάφορες ομοιόμορφες πρακτικές εντός της αγοράς, αυξάνοντας εκ παραλλήλου τα κέρδη τους. Οι συμπράξεις αυτές προφανώς απαγορεύονται, γιατί επιδιώκουν την κερδοφορία της εκάστοτε επιχείρησης σε βάρος των καταναλωτών, αφού από τη σύμπραξη που θα προκύψει είναι σχεδόν βέβαιο πως θα επέλθει η αύξηση των τιμών, στην οποία ο καταναλωτής, μη έχοντας άλλη λύση, θα πρέπει να προσαρμοστεί, ενώ οι παραγωγοί, οι οποίοι δε συμμετέχουν στα καρτέλ, αργά η γρήγορα θα εξοβελιστούν από την αγορά¹⁰².

Κάθετη σύμπραξη, από την άλλη πλευρά, συντρέχει όταν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις δραστηριοποιούνται σε διαφορετικά επίπεδα της αλυσίδας παραγωγής ή της διανομής¹⁰³. Οι κάθετες συμπράξεις προτιμώνται συνήθως από τις επιχειρήσεις που

¹⁰¹Χ. Σταμέλος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ανταγωνισμού με εφαρμογή στην Ελλάδα και την Κύπρο, σελ. 163.

¹⁰²Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», σελ. 21.

¹⁰³Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 146.

επιθυμούν να προμηθευτούν, πωλήσουν ή μεταπωλήσουν ορισμένα προϊόντα ή υπηρεσίες (π.χ. σχέση προμηθευτή-προμηθευόμενου).

Κατά κανόνα τέτοιες κάθετες συμφωνίες συνιστούν¹⁰⁴:

A) Ο καθορισμός τιμών μεταπώλησης.

B) Εκμετάλλευση δικαιωμάτων βιομηχανικής ιδιοκτησίας (όπως λόγου χάριν σήμα, ευρεσιτεχνία, διακριτικό γνώρισμα)

Γ) Οι συμβάσεις αποκλειστικής διάθεσης προϊόντων, που περιέχουν διατάξεις απαγόρευσης παράλληλου εμπορίου

Δ) Οι συμφωνίες επιλεκτικής διανομής, που επιλέγουν ορισμένους ή ορισμένες κατηγορίες μόνο μεταπωλητών των προϊόντων, εφόσον τα κριτήρια διάκρισης δεν είναι αντικειμενικά

E) Οι συμβάσεις αποκλειστικής εμπορικής αντιπροσωπείας, εφόσον ο αντιπρόσωπος λειτουργεί ανεξάρτητα και αναλαμβάνει τον οικονομικό κίνδυνο

ΣΤ) Οι συμφωνίες δικαιόχρησης (*franchising*) που περιλαμβάνουν ρήτρες μη ανταγωνισμού, καθορισμού τιμών, κατανομής αγοράς, χωρικής αποκλειστικότητας

Ο προϊσχύσας κανονισμός¹⁰⁵ διέκρινε τέσσερις κατηγορίες κάθετων συμπράξεων, ήτοι τις συμφωνίες προώθησης συγκεκριμένου σήματος, τις συμφωνίες περιορισμένης διανομής, τις συμφωνίες εφαρμογής προκαθορισμένων τιμών μεταπώλησης και τις συμφωνίες διαμερισμού της αγοράς¹⁰⁶. Την αυτή διαφοροποίηση διατηρεί και ο ισχύον κανονισμός 330/2010 για τις κάθετες συμπράξεις¹⁰⁷.

Πρέπει, πάντως, εν προκειμένω, να σημειωθεί ότι τα όρια μεταξύ των οριζόντιων και κάθετων συμπράξεων είναι δυσδιάκριτα και εύθραυστα, με αποτέλεσμα συχνά μια συμφωνία να μην μπορεί να ενταχθεί αμιγώς σε μία από τις δύο διακρίσεις ή αντίστοιχα σε

¹⁰⁴ Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», σελ. 45-46.

¹⁰⁵ Βλ. 2790/1999 ΕΚ διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A31999R2790>, ανακτήθηκε 01/04/2021

¹⁰⁶ Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 147.

¹⁰⁷ Βλ. σελ. 1 Κανονισμού ΕΚ 330/2010 διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2010:102:0001:0007:EL:PDF>, ανακτήθηκε 01/04/2021

μια περίπτωση να συντρέχει ο χαρακτηρισμός οριζόντιας και κάθετης σύμπραξης ταυτόχρονα¹⁰⁸.

3. Ειδικότερα Είδη Per Se Απαγορευμένων Οριζόντιων Συμπράξεων

Συγκεκριμένα, στο άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 3959/2011απαριθμούνται ενδεικτικά¹⁰⁹, ως κατάλογος παραδειγμάτων, οι πέντε βασικότερες μορφές απαγορευμένου περιεχομένου οριζοντίων και κάθετων συμπράξεων, οι οποίες βοηθούν στην κατανόηση των εννοιών της παρακώλησης, του περιορισμού και της νόθευσης του ανταγωνισμού¹¹⁰

Πρέπει εν προκειμένω να αναφερθεί, σε αδρές γραμμές, η διαφοροποίηση του εθνικού μας δικαίου με το Κοινοτικό δίκαιο. Μολονότι ο ως άνω νόμος συνιστά σχεδόν αμιγή μεταφορά των διατάξεων του ενωσιακού πλαισίου σχετικά με το δίκαιο του ανταγωνισμού, ο Έλληνας νομοθέτης αναγόρευσε τις συμπράξεις αυτές σε per se απαγορευμένες¹¹¹. Τη θεώρηση αυτή δεν ακολούθησε και ο ενωσιακός νομοθέτης, ο οποίος όρισε στο πρώην άρθρο 85 (νυν 101 ΣΛΕΕ) και περαιτέρω προϋποθέσεις, όπως ιδίως η επιρροή που μπορούν αυτές να ασκήσουν στο διακοινοτικό εμπόριο¹¹².

Τα είδη απαγορευμένων οριζόντιων συμπράξεων διακρίνονται σε συμπράξεις κοινής έρευνας, τα αποτελέσματα των οποίων συχνά δεν ανακοινώνονται σε τρίτους ή αξιοποιούνται μόνο από τις συμπράττουσες επιχειρήσεις, συμπράξεις ορθολογικής οργάνωσης με στόχο την ενιαία εφαρμογή κανόνων για κατανομή παραγωγής ή διάθεσης προϊόντων, και συμπράξεις ποσοτώσεων. Στις τελευταίες περιλαμβάνονται τα μυστικά καρτέλ καθορισμού τιμών, ποσόστωσης παραγωγής ή πώλησης, θέσπισης άνισων και αντι-ανταγωνιστικών όρων και κατανομής αγορών, που συνιστούν τις σοβαρότερες απαγορευμένες συμπράξεις στο δίκαιο του ανταγωνισμού¹¹³ και αναλύονται ως ακολούθως:

¹⁰⁸Χ. Σταμέλος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ανταγωνισμού με εφαρμογή στην Ελλάδα και την Κύπρο, σελ. 164.

¹⁰⁹Βλ. Πρωτοδικείο ΕΚ Υπόθεση T-142/89, 6 Απριλίου 1995,[UsinesGustaveBoel], 742, 743, Συλλ. 1995, II-867 διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/en/TXT/?uri=CELEX%3A61983CJ0076>, ανακτήθηκε 26/02/2021.

¹¹⁰Λ.Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού (Αθέμιτου-Ελεύθερου), 2015, σελ 468.

¹¹¹Βλ. Gleiss-Hirsch, Art. 8 (1), αρθ. 100.

¹¹²Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 468.

¹¹³Φ. Θαλασσινού, Ο Ανταγωνισμός υπό το πρίσμα της Νομολογίας ΔΕΕ &ΕΔΔΑ, Επισκόπηση Προδικαστικών Παραπομπών στο πλαίσιο σύνδεση Εθνικού και Ευρωπαϊκού Δικαστικού Ελέγχου, σελ. 32.

A) Καθορισμός Τιμών Αγοράς ή Πώλησης ή Άλλων Όρων Συναλλαγής

(α) Οι συμφωνίες καθορισμού τιμών αγοράς ή πώλησης ή καθορισμού άλλων όρων συναλλαγών που περιορίζουν αισθητά και σε σημαντικό βαθμό τον ελεύθερο ανταγωνισμό, αποτελούν απαγορευμένες οριζόντιες συμπράξεις, καθότι εμποδίζουν το καταναλωτικό κοινό να ευημερήσει λόγω της ανταγωνιστικής δράσης που θα υπήρχε μεταξύ των παραγωγών εάν και εφόσον δεν υπήρχε αυτού του είδους η σύμπραξη.

Αξίζει σε αυτό το σημείο να τονιστεί ότι οι συμπράξεις περί τιμών και αμοιβών αποτελούν σοβαρότατες παραβάσεις του «σκληρού πυρήνα» του δικαίου του ανταγωνισμού¹¹⁴. Ο Εισαγγελέας Leger, σημειώνει ορθά στις προτάσεις του στην υπόθεση *Arduino*¹¹⁵ *ότι η τιμή συνιστά το κύριο εργαλείο του ανταγωνισμού*. Μέσω της διατήρησης αυτής σε χαμηλά επίπεδα, ευνοείται η ελεύθερη και απρόσκοπτη διαμετακόμιση αγαθών και υπηρεσιών. Κατά συνέπεια, ο καθορισμός κατώτατων τιμών σε κάθε περίπτωση περιορίζει σοβαρά τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρηματιών και στερεί από τους καταναλωτές την καλύτερη για αυτούς τιμή.

Οι ρήτρες καθορισμού των τιμών μπορούν να αφορούν τόσο σε οριζόντιο επίπεδο, όπου οι παραγωγοί καθορίζουν μεταξύ τους την τιμή διάθεσης ή οι αγοραστές καθορίζουν τις τιμές προμήθειας των προϊόντων, όσο και σε κάθετο επίπεδο, όπου κάποιος αναλαμβάνει την υποχρέωση να μεταπωλήσει τα προϊόντα σε τρίτους, σε καθορισμένες τιμές¹¹⁶.

Ο όρος «τιμές» εν προκειμένω, είναι ευρύς και περιλαμβάνει τόσο τον καθορισμό συγκεκριμένων τιμών, όσο και τιμών στόχων, τιμών πλαισίων, κλίμακας τιμών, ενδεικτικών τιμών ή ακόμη και συστάσεις τιμών. Ακόμη περιλαμβάνονται οι εκπτώτικες

¹¹⁴ Απόφαση 512/VI/2010 ΕΑ, σκέψη 169, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2010/apofaseis/512_2010.pdf, ανακτήθηκε 03/03/2021

¹¹⁵ Βλ. Υπόθεση C-35/99 Ποινική δίκη κατά Manuele Arduino, διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/showPdf.jsf?jsessionid=9ea7d2dc30d5637f09c14ee14226a692c1fd63e9eb2.e34KaxiLc3qMb40Rch0SaxuNbxr0?text=&docid=101947&pageIndex=0&doclang=EL&mode=req&dir=&occ=fir&st&part=1&cid=20161>, ανακτήθηκε 04/03/2021.

¹¹⁶ Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 469.

τιμές, οι όροι πίστωσης οι διαφοροποιήσεις τιμών και οι δεσμεύσεις αναφορικά με τις τιμές μεταπώλησης¹¹⁷.

(β) Το ΔΕΚ έχει υπογραμμίσει¹¹⁸ ότι ρήτρες, οι οποίες περιορίζουν την ελευθερία στους δικαιούχους μιας δικαιόχρησης να διαμορφώσουν τις τιμές τους, συνιστούν περιορισμό του ανταγωνισμού και ότι αυτές, περιεχόμενες σε συμβάσεις με τρίτους που καθορίζουν τις τιμές που οφείλουν αυτοί να ακολουθήσουν, αποτελούν περιορισμό του ανταγωνισμού, όπως τούτο προβλέπεται από το άρθρο 85 παρ. 1.

Έχει μάλιστα κρίνει το ΔΕΦΑ¹¹⁹, στο πλαίσιο της εξέτασης της προσφυγής της Ελληνικής Ομοσπονδίας Οδοντιατρικών Συλλόγων κατά της υπ' αριθμόν 292/IV/2005 απόφασης της Επιτροπής Ανταγωνισμού, ότι, ακόμη κι αν δεν υπάρχει δεσμευτικότητα στη συμμόρφωση με τις καθορισμένες τιμές, αλλά απλή σύσταση με ενδεικτικούς πίνακες τιμών, ανήκει στην έννοια του καθορισμού τιμών κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού, καθώς συνιστά απόφαση ένωσης επιχειρήσεων που περιορίζει την ελεύθερη βούληση των οδοντιάτρων για την επιλογή της τιμής των υπηρεσιών τους και τους ωθεί σχεδόν δεσμευτικά σε μια κοινή συμπεριφορά.

Ωστόσο από τον ως άνω όρο αποκλείεται η έννοια της παράλληλης τιμολόγησης. Το ΔΕΕ¹²⁰ έχει υπογραμμίσει σχετικά, ότι εάν αυτή οδηγεί σε συνθήκες υπέρμετρου ανταγωνισμού και εφόσον σταθμιστούν και οι παράγοντες του μεγέθους της σχετικής αγοράς, του αριθμού των επιχειρήσεων και της φύσης των προϊόντων, τότε η παράλληλη τιμολόγηση πιθανώς να συνιστά ισχυρή απόδειξη παράβασης.

Η υπό εξέταση απαγορευμένη οριζόντια σύμβαση, ήτοι ο καθορισμός τιμών αγοράς ή πώλησης και εν γένει άλλων όρων συναλλαγής, νοθεύει ριζικά τον ανταγωνισμό μεταξύ των επιχειρήσεων, αφού δίδει τη δυνατότητα, σε όσους συμμετέχουν στη σύμπραξη, να γνωρίζουν σχεδόν με βεβαιότητα το αμετάβλητο των τιμών στην αγορά στο διάστημα περίοδο, κατά τον οποίο η σύμπραξη είναι ενεργή για τα μέρη, καθώς γνωρίζουν πως η πολιτική των τιμών θα είναι σταθερή και θα ακολουθηθεί και από τις ανταγωνιστικές-

¹¹⁷Υπόθεση [Grabitz-Koch] art. 85, Αρ. 117.

¹¹⁸ΔΕΚ 243/83 [SA Binin & Cie v SA Agence et Messageries de la Presse], Συλλ. 1985, σημ. 44, στην 385/V/2008 ΕΑ, διαθέσιμο σε https://www.epant.gr/files/2008/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/385_2008.pdf, ανακτήθηκε 02/03/2021.

¹¹⁹Απόφαση 1026/2007 Διοικητικού Εφετείου Αθηνών.

¹²⁰Υπόθεση 48/69, [ICI κατά Επιτροπής], Συλλ. 1972 διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A61992CJ0200>, ανακτήθηκε 26/02/2021.

συμπράττουσες επιχειρήσεις. Με τον τρόπο αυτό, ακολουθείται μια ομοιόμορφη συμπεριφορά αναφορικά με την πολιτική των τιμών που θα εφαρμοστούν για τις παρεχόμενες υπηρεσίες/αγαθά στην αγορά. Ωστόσο, με τον τρόπο αυτό οι επιχειρήσεις χάνουν το δικαίωμα τους στην αυτοτέλεια, ένα από τα κύρια χαρακτηριστικά της οποίας είναι και η ελεύθερη επιλογή των τιμών¹²¹.

(γ) Ο καθορισμός των τιμών μπορεί να είναι *είτε άμεσος είτε έμμεσος*¹²².

Σύμφωνα με την Ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού, η νομική αξιολόγηση κατά τα ως άνω άρθρα, περιλαμβάνει και τον έμμεσο καθορισμό των τιμών προϊόντων ή και των αμοιβών υπηρεσιών¹²³ και συνιστά εξ' αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού.

Περαιτέρω, έχει υποστηριχθεί ότι ο καθορισμός τιμών δύναται να οδηγήσει *σε τιμολογιακή ομπρέλα* και να επηρεάσει άμεσα και τις επιχειρήσεις που δεν μετέχουν στη σύμπραξη αυτή. Όπως είναι αναμενόμενο, η τιμή της αγοράς αποτελεί ακρογωνιαίολίθο για τον καθορισμό των τιμών των προϊόντων μιας επιχείρησης. Όταν υφίσταται, λοιπόν, μια σύμπραξη, τούτο έχει ως αποτέλεσμα την τεχνητή διατήρηση υψηλών τιμών και ενδέχεται ορισμένες ανταγωνίστριες επιχειρήσεις, οι οποίες δεν μετέχουν στη σύμπραξη αυτή, να τιμολογούν τα προϊόντα τους αυτά ακόμη υψηλότερα από ότι θα έπρατταν αν δεν υφίστατο αυτή η σύμπραξη, με αποτέλεσμα ζημιωθείς να είναι καταρχάς ο καταναλωτής, αλλά και ο ανταγωνισμός, ως θεσμός, αντανακλαστικά.¹²⁴

Τα χαρακτηριστικά στοιχεία, που δεικνύουν ότι επιχειρήσεις συγκεκριμένης σχετικής αγοράς θα μπορούσαν να οδηγηθούν στην απαγορευμένη σύμπραξη του καθορισμού των τιμών αγοράς ή πώλησης, αποτελούν τα εξής:

1) Ολιγοπωλιακές αγορές – Συγκεντρωτικές επιχειρήσεις. Όπου υφίσταται συγκέντρωση της αγοράς σε λίγους συμμετέχοντες, τόσο πιο εύκολο είναι να δημιουργηθεί ανάμεσα στις λίγες αυτές επιχειρήσεις ένα καρτέλ με σκοπό το κέρδος από τον καθορισμό των τιμών. Φυσικά, εδώ δεν πρέπει να μας διαφεύγει και το στοιχείο της αλληλεξάρτησης

¹²¹ Απόφαση αριθμ. 571/VII/2013 Επιτροπής Ανταγωνισμού διαθέσιμη σε <https://www.epant.gr/apofaseis-gnomodotiseis/item/757-apofasi-571-2013.html>, ανακτήθηκε 27/02/2021.

¹²² Σ. Μεταλληνός, Η απαγόρευση της συμπράξεως επιχειρήσεων κατά το δίκαιον της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, σελ. 216 επ.

¹²³ Απόφαση 512/VI/2010 ΕΑ, σκέψη 154 και 158, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2010/apofaseis/512_2010.pdf, ανακτήθηκε 03/03/2021.

¹²⁴ Ε. Τρούλη, Η υπόθεση Kone AG OBB-INFRASTRUKTUR AG (C-557/12) και τα “Umbrella claims” Ένα όριο για την αιτιότητα, Τιμητικός Τόμος Ιωάννη Ρόκα, σελ. 967-991.

των επιχειρήσεων, που έχει αναλυθεί σε προηγούμενο κεφάλαιο και η οποία, υπό προϋποθέσεις εμπίπτει στις απαγορευμένες κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού συμπράξεις.

2) Τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν όσοι προσπαθούν να εισέλθουν σε μια αγορά στην οποία είτε υπάρχει ήδη καρτέλ, είτε, λόγω των συνθηκών αυτών, η σύστασή του είναι αν όχι σίγουρη, τουλάχιστον πιθανή. Κωλύματα εισόδου σε μια αγορά μπορεί να συνιστούν π.χ. η διάρκεια και το κόστος της εισόδου στη σχετική αγορά ή η δυνατότητα παραγωγής ενός προϊόντος και σχεδιασμού αυτού ή ακόμη τα νομικά εμπόδια και η απουσία απλοποιημένων διαδικασιών στην εκάστοτε αγορά κ.α.).

3) Μέθοδος Πωλήσεων: Περαιτέρω κριτήριο ύπαρξης ενός καρτέλ καθορισμού τιμών αποτελεί η μέθοδος πώλησης, που εφαρμόζουν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις. Επί παραδείγματι, εάν μια επιχείρηση από τις συμπράττουσες δεν τηρήσει τη συμφωνία και πωλήσει τα προϊόντα/υπηρεσίες της σε άλλες τιμές από αυτές που έχουν καθορισθεί, πιθανώς να μη γίνει γνωστό αυτό (ανάλογα τις συνθήκες και τη διάρκεια), στους υπόλοιπους συμμετέχοντες, λόγω της μεθόδου πώλησης. Αντίθετα, αν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις δημοσιεύουν τις τιμές που με τη σύμπραξη έχουν καθορίσει για να λάβει γνώση το καταναλωτικό κοινό (γεγονός που στη σύγχρονη εποχή, συμβαίνει κατά κόρον), ο έλεγχος τήρησης της αντι-ανταγωνιστικής συμφωνίας από τα συμπράττοντα μέρη (ανταγωνιστές), είναι πολύ πιο αυστηρός και ακόμη πιο εύκολος.

4) Ομοιογένεια Προϊόντων. Όσο περισσότερα κοινά χαρακτηριστικά έχουν τα προϊόντα των επιχειρήσεων σε μια σχετική αγορά, τόσο πιο εύκολο είναι να προβλεφθούν συγκεκριμένες τιμές, παραβιάζοντας τους κανόνες του ανταγωνισμού και επομένως περισσότερο επιρρεπείς είναι οι επιχειρήσεις να συμμετάσχουν σε μια τέτοιου είδους σύμπραξη.

Συμπερασματικά, ο καθορισμός τιμών από τις επιχειρήσεις συντρέχει, όταν οι ανταγωνιστικές επιχειρήσεις σε μια αγορά συμπράττουν με σκοπό να αυξήσουν, να καθορίσουν ή να επηρεάσουν με οποιονδήποτε τρόπο την τιμή των προσφερόμενων σε αυτήν υπηρεσιών ή προϊόντων. Η σύμπραξη αυτή δύναται να λάβει διάφορες μορφές, όπως τον καθορισμό μιας κατώτατης τιμής, τη διατήρηση της τιμής σε σταθερά επίπεδα ή αντίθετα την αύξηση αυτής. Ακόμη μορφή καθορισμού τιμών, μπορεί να αποτελεί και η εφαρμογή ενός συγκεκριμένου τύπου υπολογισμού τιμής καθώς και ο περιορισμός ή η εξάλειψη των εκπτώτικων τιμών από την αγορά. Σημαντικό είναι εν προκειμένω να

τονιστεί πως στην ως άνω έννοια του καθορισμού των τιμών, εμπερικλείεται και η σύμπραξη για υποβολή εικονικής προσφοράς (προσφοράς κάλυψης).

B) Κατανομή Αγορών ή Πηγών Εφοδιασμού

Η σύμπραξη κατανομής αγοράς αποτελεί σημαντική τροχοπέδη στον ανταγωνισμό και μάχεται τους κανόνες της κοινής αγοράς, αφού καταστρατηγείται ο σεβασμός των εθνικών αγορών προς το συμφέρον όσων είναι ήδη εγκατεστημένοι σε αυτές, με αποτέλεσμα να εξοβελίζεται το ενδοκοινοτικό εμπόριο για τα προϊόντα αυτά¹²⁵.

Αποτέλεσμα της ως άνω σύμπραξης είναι ο κατακερματισμός της αγοράς, αφού κατανέμονται προϊόντα και πελάτες μέσω γεωγραφικού περιορισμού της αγοράς. Ήτοι, οι επιχειρήσεις που κατανέμουν τις αγορές, ουσιαστικά τις απομονώνουν από τον υγιή ανταγωνισμό, αναλαμβάνοντας τα συμπραττόμενα μέρη μια γεωγραφική περιοχή για ανάπτυξη της δραστηριότητάς τους, για να διατηρεί τον αποκλειστικό έλεγχο αυτής.

Ειδικότερα, πρόκειται για συμπράξεις που αφορούν διαμοιρασμό του εδάφους μιας περιοχής δραστηριοποίησης ή της διανομής ή της πελατείας¹²⁶ ή ακόμη και κατανομής της αγοράς με βάση τα προϊόντα¹²⁷. Η συγκεκριμένη απαγόρευση ήταν δημιούργημα του ενωσιακού νομοθέτη και στηρίζεται στον πυλώνα της ελευθερίας του ανταγωνισμού, αρνούμενος έτσι ο νομοθέτης να επιτρέψει την επανάθεση συνόρων μεταξύ των αγορών¹²⁸.

Ωστόσο η άποψη αυτή δεν έμεινε απλώς σε μια θεωρητική προσέγγιση, αλλά η Επιτροπή Ανταγωνισμού την επικρότησε με την απόφαση της στην υπόθεση για το καρτέλ τσιμεντοβιομηχανιών¹²⁹.

Ειδικότερα, κατά το έτος το 1994 η Ευρωπαϊκή Επιτροπή¹³⁰ επέβαλε σημαντικά πρόστιμα σε σαράντα δύο (42) επιχειρήσεις και ενώσεις επιχειρήσεων παραγωγής

¹²⁵ Φ. Αντωνένα, Η πολιτική Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 49.

¹²⁶ Ι. Δρυλλεράκης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, σελ. 24.

¹²⁷ Βλ. Υπόθεση [Gleiss-Hirsch], αρ. 131-132, διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:61973CJ0040&from=EN>, ανακτήθηκε 27/02/2021

¹²⁸ Α. Καρακατσάνης, Απαγορευμένοι συμφωνία κατά το Δίκαιον της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, ΕΕμπΔ (ιζ), 1966, σελ. 22.

¹²⁹ Απόφαση L 383/1, 1994, [Cement] : Είχαν συσταθεί διάφορες επιτροπές που συνεδρίαζαν τακτικά με στόχο την κατανομή αγορών και τη διατήρηση σταθερότητας στην αγορά, χωρίς τη διαμετακόμιση των προϊόντων στις εσωτερικές αγορές (Βλ. Α. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 472.

τσιμέντου της Ευρωπαϊκής Ένωσης, καθότι έκρινε ότι κατένειμαν την αγορά, ορίζοντας πως ο κάθε ανταγωνιστής που συμπράττει θα μπορούσε να προβαίνει στην πώληση τσιμέντου μόνο στην αγορά που δραστηριοποιείται (της χώρας του), ενώ αν πωλούσε και σε άλλη χώρα θα έπρεπε να διατηρεί τις τιμές στο επίπεδο που ο ανταγωνιστής του έχει ορίσει. Έτσι επιτυγχάνονταν η προστασία των εγχώριων αγορών και η ρύθμιση των πωλήσεων μεταξύ των υπολοίπων χωρών.

Περαιτέρω, η Επιτροπή Ανταγωνισμού καταδίκασε τη «Γενική Τροφίμων Α.Ε.»¹³¹ για παράβαση του άρθρου 1 παρ. 1 Ν. 703/1977 περί απαγορευμένης συμφωνίας κατανομής αγορών, αφού έκρινε πως η ανωτέρω εταιρία είχε συμπεριλάβει στο συμφωνητικό της όρο για μη διάθεση των προϊόντων των συνεργατών της εκτός της περιοχής που αποτελεί αντικείμενο της αποκλειστικότητας, αλλά μόνο στη γεωγραφική περιοχή που ορίζεται από την Εταιρία για κάθε ειδικό συνεργάτη. Η Επιτροπή βασίσθηκε στη θέση της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, πως συμφωνίες με αντικείμενο τη στέρηση ελευθερίας επιλογής της πελατείας του μεταπωλητή, που του επιβάλλουν τη μεταπώληση μόνο στον κύκλο πελατών που είναι εγκατεστημένοι σε μια ορισθείσα από την Εταιρία γεωγραφική περιοχή, περιορίζουν αισθητά τον ανταγωνισμό και αντίκεινται στις διατάξεις των άρθρων 85 παρ. 1 ΕΚ.

Ειδική μνεία θα πρέπει να γίνει εδώ και στο ενδεχόμενο πρόβλεψης συστήματος ποσοτώσεων, βάσει των συνολικών πωλήσεων στα μέρη της σύμπραξης, γεγονός που αναμφίβολα επηρεάζει καταλυτικά τη διαμόρφωση των τιμών της αγοράς, καθώς δεν υφίσταται πλέον το περιθώριο της αυτόνομης πολιτικής και στοχοθεσίας τιμών. Ενδεικτικό παράδειγμα αποτέλεσαν οι παραγωγοί ζάχαρης, που ήλεγχαν τις συναλλαγές εντός του κοινοτικού εμπορίου, οι οποίες προορίζονταν για ανθρώπινη κατανάλωση¹³².

4. Ένομες Συνέπειες Αντι-ανταγωνιστικών Οριζόντιων Συμπράξεων

¹³⁰ Απόφαση 94/815/ΕΚ, 30 Νοεμβρίου 1994, διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A31994D0815>, ανακτήθηκε 06/03/2021.

¹³¹ Απόφαση Ολ. ΕΑ 385/V/2008, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2008/%CE%B1%CF%80%CE%BF%CF%86%CE%AC%CF%83%CE%B5%CE%B9%CF%82/385_2008.pdf, ανακτήθηκε 01/03/2021.

¹³² Βλ. Μούση, Πολιτική Ανταγωνισμού-Έλεγχος Κρατικών Παρεμβάσεων, σελ. 303-336.

Βασικότερη έννομη συνέπεια των αντι-ανταγωνιστικών οριζόντιων συμπράξεων αποτελεί η αυτοδίκαιη (*ipso jure*) ακυρότητα τους¹³³. Οι διατάξεις των άρθρων 101 παρ. 2 ΣΛΕΕ και 1 παρ. 1 και 2 του κανονισμού 1/2003/ΕΚ προβλέπουν ρητώς την αυτοδίκαιη ακυρότητα τέτοιου είδους συμβάσεων, εκτός κι αν εμπίπτουν στις κατ' άρθρο 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ εξαιρέσεις. Η ακυρότητα αυτή επέρχεται *άμεσα και αυτοδίκαια*, χωρίς να απαιτείται κάποια άλλη πράξη ή δικαστική απόφαση.

Η ακυρότητα αυτή για ένα μέρος της θεωρίας είναι μερική, ενώ για ένα άλλο είναι απόλυτη. Ορθότερη φαίνεται να είναι η άποψη περί μερικής ακυρότητας (κατ' άρθρο 181ΑΚ), εφόσον το περιεχόμενο της σύμπραξης μπορεί να «ισχύει», χωρίς το μέρος που θεωρείται άκυρο.¹³⁴

Η εν λόγω αυτοδίκαιη ακυρότητα αφορά μόνο στις συμφωνίες και τις αποφάσεις επιχειρήσεων, χωρίς να γίνεται μνεία στις εναρμονισμένες πρακτικές. Η «παράλειψη» που διαπιστώνεται οφείλεται στο γεγονός ότι η εναρμονισμένη πρακτική των επιχειρήσεων αποτελεί άτυπη μορφή σύμπραξης, η οποία δεν μπορεί να ακυρωθεί *strict sensu*¹³⁵. Εξ αυτού του λόγου, οι προσβληθέντες από επιχειρήσεις που ακολουθούν μια εναρμονισμένη πρακτική, δεν μπορούσαν παλαιότερα να στραφούν εναντίον των συμπραττουσών επιχειρήσεων με αγωγές από αστικές αξιώσεις, αλλά μόνο για διοικητικά πρόστιμα και κυρώσεις¹³⁶¹³⁷. Ωστόσο, σήμερα η κατάσταση αυτή έχει μεταβληθεί, καθώς αναγνωρίστηκε η έναντι όλων ακυρότητα, δίνοντας έτσι τη δυνατότητα σε όποιον προσβάλλεται από τη σύμπραξη να στραφεί κατ' αυτής, εγείροντας και αστικές αξιώσεις. Τα παραπάνω επιβεβαίωσε και το ΔΕΕ με απόφαση¹³⁸ του, δυνάμει της οποίας επεσήμανε ότι ο έλεγχος μιας παραβίασης κατ' άρθρο 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ θα πρέπει να εφαρμόζεται μόνο στις ρήτρες μιας σύμβασης που πράγματι παραβαίνουν τους όρους του νόμου, εφόσον φυσικά αυτές είναι διακριτές¹³⁹ στη συνολική συμφωνία. Από την άλλη πλευρά, η

¹³³Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 132.

¹³⁴Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 133.

¹³⁵ Damien Geradin, Anne Layne-Farrar, Nicolas Petit, “EU Competition Law and Economics”, ,σελ. 158.

¹³⁶ Π.Η. Λαμπρινίδης, Οριζόντιες Συμπράξεις και Συνεργασίες στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, σελ. 50.

¹³⁷Το ζήτημα ακόμη που ανακύπτει εδώ, είναι πως αν έχει καταβληθεί μια παροχή στο πλαίσιο της άκυρης σύμπραξης και αυτή μεταγενέστερα ακυρωθεί, οι συμπράττοντες δεν έχουν λόγο για την παροχή ή και την αποζημίωση λόγω μη καταβολής αυτής. Οπότε, αναγκαστικά υπάγονται στις διατάξεις περί αδικαιολόγητου πλουτισμού (Αρ. 904 επ. ΑΚ). Βλ. Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 133.

¹³⁸Υπόθεση 56/64 και 58/64 , 13 Ιουλίου 1996, [Consten&Grundig], διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61964CJ0056>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

¹³⁹Βλ. Λιακόπουλος όπ, σελ. 287 επομ.

έννοια της απόλυτης ακυρότητας στο Ν. 3959/2011 δηλώνει την *erga omnes* επίδραση της ακυρότητας, που συνεπάγεται την επίκληση της από οποιονδήποτε τρίτο, ενώ και το δικάζον δικαστήριο μπορεί να τη λάβει αυτεπαγγέλτως υπόψιν¹⁴⁰.

Δυνάμει του ενωσιακού δικαίου, επαφίεται στη διακριτική ευχέρεια του εκάστοτε εθνικού νομοθέτη να επιλέξει, αν η μερική ακυρότητα που προκρίνεται για την εξέταση μιας σύμπραξης, δύναται να συμπαρασύρει σε ακυρότητα ολόκληρη τη σύμπραξη. Κατ' αποτέλεσμα, συνεπώς, τα εθνικά δικαστήρια δεσμεύονται από αυτή την επιλογή, όταν καλούνται να εφαρμόσουν το νόμο¹⁴¹.

Άλλωστε, συμβάσεις που συνήφθησαν στο πλαίσιο της άκυρης σύμπραξης δεν επηρεάζονται από την ακυρότητα αυτής. Επί παραδείγματι, η ακυρότητα αυτής δε συμπαρασύρει, κατά την τελολογική ερμηνεία του νόμου, και συμβάσεις ακολουθίας ή άλλες παρεπόμενες με τρίτους συμβάσεις, εκτός και αν και αυτές εμπίπτουν στο πλαίσιο των απαγορευμένων εκ του νόμου συμπράξεων, κατ' άρθρο 101 ΣΛΕΕ και 1 Ν. 3959/2011.

Νομικό ζήτημα ανακύπτει στις περιπτώσεις, στις οποίες έχουν ζημιωθεί τρίτοι από την απαγορευμένη και, κατά συνέπεια, άκυρη σύμπραξη, ως προς τον τρόπο με τον οποίο αυτοί θα μπορέσουν να εγείρουν αξιώσεις αποζημίωσης. Δυστυχώς, ο νόμος 3959/2011, όπως και ο προγενέστερος του και ήδη καταργημένος, δεν προέβλεπε καθόλου τη συγκεκριμένη περίπτωση, πλην της δυνατότητας λήψεως ασφαλιστικών μέτρων από τον έχοντα έννομο συμφέρον, βάσει των διατάξεων του ανταγωνισμού. Προκειμένου να δοθεί μια λύση στην εν λόγω περίπτωση, κρίνεται σκόπιμη η τελολογική ερμηνεία του Ν. 3959/2011, δεδομένου ότι στόχος είναι η προστασία του ανταγωνισμού ως θεσμού και η εξασφάλιση του δικαιώματος συμμετοχής εκάστου τινός σε αυτόν. Συνεπώς, ο εκάστοτε προσβεβλημένος θα μπορεί να στραφεί κατά των προσβαλλουσών-συμπραττουσών επιχειρήσεων, αιτούμενος αποζημίωση λόγω αδικοπραξίας, δυνάμει του άρθρου 914 ΑΚ, αφού η σύμπραξη δεν είναι απλώς άκυρη, αλλά και παράνομη, ως αντιβαίνουσα στο άρθρο 1 του Ν. 3959/2011¹⁴².

¹⁴⁰ Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 133.

¹⁴¹ Υπόθεση 319/82, [Societede Venede Ciments et Betons], 14 Δεκεμβρίου 1983, Συλλ. 1983, 4173, διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A61982CJ0319>, ανακτήθηκε 28/02/2021.

¹⁴² Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 497.

Το ΔΕΕ έχει κρίνει ότι το άρθρο 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ παράγει άμεσα αποτελέσματα στις ιδιωτικές σχέσεις και γεννά αξιώσεις υπέρ αυτών απευθείας, τα οποία οφείλει η εκάστοτε εθνική νομοθεσία να προασπίσει, με σκοπό την εφαρμογή της διάταξης αυτής με αποτελεσματικό τρόπο. Θα αποτελούσε κενό γράμμα, εάν δεν εδύνατο κάθε υποκείμενο δικαίου, που έχει ζημιωθεί από συμπεριφορά-σύμπραξη που παρεμποδίζει, περιορίζει ή νοθεύει τον ανταγωνισμό, να στραφεί στα δικαστήρια αιτούμενο αποζημίωση¹⁴³.

Το εν λόγω νομοθετικό κενό ήλθε να καλύψει ο ενωσιακός νομοθέτης, εκδίδοντας την Οδηγία 2014/104/ΕΕ, περί της αποζημίωσης των τρίτων που υπέστησαν ζημία από παράνομες συμπράξεις ή από καταχρηστική εκμετάλλευση δεσπόζουσας στην αγορά θέσης¹⁴⁴, και την οποία μετέφερε στο εθνικό δίκαιο ο νομοθέτης,δυνάμει του Ν. 4529/2018 (ΦΕΚ Α' 56/23.03.2018).

Σημαντική, ακόμη, έννομη συνέπεια,η οποία σχετίζεται με την ακυρότητα μιας αντιανταγωνιστικής σύμπραξης,αποτελείτο γεγονός ότι κατά το μεσοδιάστημα ισχύος της σύμπραξης και της απόφασης που την κηρύσσει παράνομη, η σύμπραξη θεωρείται προσωρινώς έγκυρη¹⁴⁵. Ο εν λόγω κανόνας αντικατοπτρίζει την ανάγκη κάλυψης του μεσοδιαστήματος από τη γνωστοποίηση της σύμπραξης στην Επιτροπή Ανταγωνισμού, προκειμένου η τελευταία να κινήσει την προβλεπόμενη διαδικασία, σύμφωνα με τα καταργημένα ήδη άρθρα 21-22 Ν. 703, μέχρι και την έκδοση της σχετικής απόφασης της Επιτροπής. Σύμφωνα, λοιπόν, με τη διάταξη του άρθρου 23 παρ. 1 και προφανώς εναρμονιζόμενος με τις αποφάσεις του ΔΕΚ, ο παλαιότερος νόμος όριζε ότι κατά το εν λόγω μεσοδιάστημα οι γνωστοποιηθείσες στην Επιτροπή συμπράξεις και αποφάσεις θεωρούνταν προσωρινώς έγκυρες, καλύπτοντας την κατ' άρθρο 1 παρ. 2 Ν. 703, επιφύλαξη. Ωστόσο η δημοσίευση του κανονισμού 1/2003/ΕΚ, μετέβαλλε τα δεδομένα, καθώς κατήργησε την υποχρέωση γνωστοποίησης στην Επιτροπή Ανταγωνισμού για ατομική απαλλαγή¹⁴⁶.

Η νομοθετική αυτή επιλογή φαίνεται να είναι λυσιτελής, καθώς προασπίζει την ασφάλεια των συναλλαγών, με τρόπο που δεν παραβιάζει τις ρυθμίσεις περί ανταγωνισμού. Άλλωστε, το προηγούμενο νομοθετικό πλαίσιο σημείωνε πως, εάν τελικώς

¹⁴³ Α. Δημητρούλης, Οι απαγορευμένες συμπράξεις των επιχειρήσεων και η νόμιμη εξαίρεση του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ υπό το πρίσμα της νομολογίας των Δικαστηρίων της Ευρωπαϊκής Ένωσης (ΕΕ), σελ. 32.

¹⁴⁴ Α. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 497.

¹⁴⁵ Α. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 498.

¹⁴⁶ Α. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου - Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, σελ. 499.

η απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού κρίνει τη σύμπραξη απαγορευμένη, τότε αυτή είναι οριστικώς άκυρη και η ακυρότητα αυτή ανατρέχει αναδρομικώς στο χρόνο σύναψης της ή λήψης της ή εφαρμογής της¹⁴⁷. Ο εθνικός νομοθέτης απομακρύνθηκε από την ως άνω θεώρηση, εναρμονιζόμενος με τον Κανονισμό 1/2003/ΕΚ, δεδομένου ότι υιοθέτησε την αντίληψη πως εάν μια σύμπραξη κριθεί ως απαγορευμένη και άρα παράνομη, θεωρείται εξ' υπαρχής ως τέτοια και δε συντρέχει προσωρινή εγκυρότητά της και έπειτα η οριστική ακύρωση της¹⁴⁸.

Τέλος να επισημανθεί ότι, τόσο για την παραβίαση του άρθρου 1 Ν.3959/2011 όσο και του άρθρου 101 ΣΛΕΕ, πέραν των αστικών αξιώσεων επέρχονται όχι μόνον διοικητικές κυρώσεις αλλά και ποινικές.

3ο Κεφάλαιο: Περιπτωσιολογικές Μελέτες Καθορισμού των Τιμών και Κατανομής των Αγορών ως Ειδικών Μορφών Απαγορευτικών Συμπράξεων υπό το πρίσμα της Ενωσιακής και Ελληνικής Νομολογίας

A) ΕΝΩΣΙΑΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

1. Υπόθεση T-370/09 [GDFSuezSA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 29 Ιουνίου 2012¹⁴⁹

Η ως άνω υπόθεση εισήχθη ενώπιον του ΓενΔΕΕ, προκειμένου να ακυρωθεί απόφαση της Επιτροπής για παράβαση του άρθρου 81 ΕΚ (νυν 101 ΣΛΕΕ), με ειδικότερη μορφή οριζόντιας σύμπραξης για την κατανομή της αγοράς.

Συγκεκριμένα, η προσφεύγουσα GDF Suez SA ήταν γαλλική επιχείρηση με αντικείμενο δραστηριοτήτων την παραγωγή και διάθεση ενέργειας και φυσικού αερίου, με

¹⁴⁷ Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 134.

¹⁴⁸ Αιτιολογική Έκθεση Ν. 3959/2011 επι της Αρχής, σημ. ε'.

¹⁴⁹ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ για υπόθεση T-370/09 [GDF Suez SA κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], Διαθέσιμη σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A62009TJ0370>, ανακτήθηκε 01/03/2021

έντονη επιχειρηματική δράση σε Γαλλία και Ευρώπη. Η έτερη εμπλεκόμενη εταιρία είναι η E.ONRuhrghasAG, γερμανική εταιρία προμήθειας φυσικού αερίου. Οι δύο αυτές εταιρίες αποφάσισαν να συνεργαστούν, για την κατασκευή και εκμετάλλευση ενός τεράστιας έκτασης αγωγού με τη συμφωνία «MEGAL».

Η Επιτροπή¹⁵⁰, ωστόσο, έκρινε πως η συμπεριφορά των εταιριών αποτελεί απαγορευμένη οριζόντια συμφωνία ή εναρμονισμένη πρακτική, η οποία αφορούσε τον περιορισμό διείσδυσης της κάθε μίας στην αγορά της άλλης και άρα στην προστασία των εθνικών τους αγορών μέσω της μη πώλησης του μεταφερόμενου από τον αγωγό «MEGAL», φυσικού αερίου στην αγορά που απευθύνεται η κάθε μία συμπράττουσα επιχείρηση¹⁵¹.

Ειδικότερα, το παράρτημα 2 και τα έγγραφα DirektionG και DirektionI, συνιστούσαν απαγορευμένες, κατ' άρθρο 81 παρ. 1 ΣυνΕΚ, συμφωνίες, δεσμεύοντας τις δύο επιχειρήσεις, με κοινή τους βούληση, σε μια ορισμένη συμπεριφορά, με αντικείμενο την κατανομή των αγρών και την ανταλλαγή πληροφοριών στρατηγικής σημασίας.

Η παράβαση αυτή -σύμφωνα με την Επιτροπή- ξεκίνησε, όσον αφορά στη Γερμανία, κατά την ημερομηνία έναρξης λειτουργίας του αγωγού, ήτοι την 1^η Ιανουαρίου 1980, ενώ όσον αφορά στη Γαλλία, την 10^η Αυγούστου 2000, ημερομηνία έως την οποία θα έπρεπε να έχει μεταφερθεί στο εθνικό της δίκαιο η πρώτη ευρωπαϊκή οδηγία για το αέριο¹⁵², διήρκησε δε τουλάχιστον έως τις 30 Σεπτεμβρίου 2005.

Μετά ταύτα η Επιτροπή, λαμβάνοντας υπόψη όλα τα απαιτούμενα από το νόμο κριτήρια και ελαφρυντικά, επέβαλε σε όλες τις εμπλεκόμενες επιχειρήσεις (GDF Suez SA, E.ON, και E.ON Ruhrghas AG) πρόστιμο συνολικού ποσού πεντακοσίων πενήντα τριών εκατομμυρίων ευρώ (553.000.000€). Το ΓενΔΕΕ κλήθηκε εν προκειμένω να αποφασίσει κατά πόσο ήταν ή όχι ορθή η κρίση της Επιτροπής, άλλως επικουρικός να μειώσει το πρόστιμο που επιβλήθηκε στις προσφεύγουσες επιχειρήσεις.

¹⁵⁰ Ευρωπαϊκή Επιτροπή Ανταγωνισμού, [E(2009) 5355 Υπόθεση COMP/39.401-E.ON/GDF], διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2009:282:0054:0055:EL:PDF>, ανακτήθηκε 10.2.2021.

¹⁵¹ Απόφαση 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής], διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009TJ0370>, ανακτήθηκε 04/03/2021.

¹⁵² Απόφαση 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής], διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009TJ0370>, ανακτήθηκε 04/03/2021.

Μετά από μια εκτενή αναφορά στα τυπικά στοιχεία της προσφυγής, τα οποία διαπίστωσε ότι πληρούνται, το Δικαστήριο προχώρησε στην ουσία της υποθέσεως, αντικρούοντας τα επιχειρήματα της προσφεύγουσας, τα οποία αναλίσκονταν στην εσφαλμένη εκτίμηση της Επιτροπής ως προς την παράβαση του άρθρου 81 παρ. 1 ΕΚ, μέσω της συμφωνίας για την κατανομή των αγορών, την πλάνη της περί του δικαίου και περί τα πράγματα, καθώς δεν εκτίμησε ορθά τα συνοδευτικά έγγραφα, ούτε εξέτασε τον υφιστάμενο ανταγωνισμό στην γαλλική αγορά το 1975 ή ακόμη και πριν το έτος 2000. Όλα τα ανωτέρω απερρίφθησαν από το Δικαστήριο ως αβάσιμα και το πρώτον δι' υπομνήματος προβαλλόμενα.

Αναφορικά με το πρώτο σκέλος, η προσφεύγουσα αμφισβήτησε το «αισθητό» αποτέλεσμα της σύμπραξης αυτής στο εμπόριο αερίου ανάμεσα στη Γερμανία και τη Γαλλία πριν τον Αύγουστο του 2000, στηριζόμενη σε έλλειψη αιτιολογίας και πλάνης περί τα πράγματα¹⁵³. Αναλύοντας η Επιτροπή εύστοχα τους τρόπους, με τους οποίους δύναται να επηρεάσει μια σύμπραξη το εμπόριο και την έννοια του αισθητού, πραγματικά ή δυνητικά, απέρριψε την έλλειψη αιτιολογίας. Ωστόσο το ΔΕΕ, προχωρώντας στην εξέταση του αισθητού περιορισμού, διέκρινε πως η Επιτροπή δεν απέδειξε αυτόν στην γερμανική αγορά του αερίου από το 1980 έως το 1998, καθώς δεν αμφισβητήθηκε η κλειστή γαλλική αγορά μέχρι τον Αύγουστο του 2000 και, συνεπώς, εσφαλμένα έκρινε πως η υπό κρίση συμφωνία μπορούσε να επηρεάσει αισθητά το διακοινοτικό εμπόριο πριν τις 24 Απριλίου 1998¹⁵⁴. Στο δεύτερο σκέλος, η προσφεύγουσα αμφισβήτησε τον τρόπο εκτίμησης των μετά τη συμφωνία του 2004 συναντήσεων των εμπλεκόμενων επιχειρήσεων και την ανταλλαγή πληροφοριών, χωρίς όμως ισχυρά επιχειρήματα.

Στο τρίτο σκέλος αιτιάσεων, η προσφεύγουσα έβαλε κατά της αποδεικτικής διαδικασίας, υποστηρίζοντας πως η Επιτροπή δεν απέδειξε για όλα τα χρονικά διαστήματα την παράβαση, ενώ το ΔΕΕ απάντησε πως η ύπαρξη σύμπραξης έπρεπε να συναχθεί από ορισμένο αριθμό συμπτώσεων και ενδείξεων¹⁵⁵. Από την άλλη πλευρά, το επιχείρημα ότι οι επιχειρήσεις θεωρούσαν τα επίδικα έγγραφα και παραρτήματα της συμφωνίας

¹⁵³ Απόφαση 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής], διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009TJ0370>, ανακτήθηκε 04/03/2021.

¹⁵⁴ Οράτε παραπομπή υπ' αριθμόν 135.

¹⁵⁵ Απόφαση 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής], σκέψη 136, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A62009TJ0370>, ανακτήθηκε 04/03/2021.

«MEGAL», ως άκυρα, δεν φαίνεται να ευσταθεί και δεν προκύπτει από πουθενά, αφού αυτά τηρούνταν απαρέγκλιτα, απορριπτομένου έτσι και του τρίτου σκέλους αιτιάσεων.

Το ΔΕΕ, επιχειρώντας μια εκτενή υπαγωγή των πραγματικών περιστατικών στο νόμο και επαναφέροντας τις αιτιάσεις της προσφεύγουσας, ανέλυσε τους λόγους απόρριψης αυτών¹⁵⁶.

Αναφορικά δε με το αίτημα περί καταργήσεως ή μειώσεως του προστίμου¹⁵⁷, η προσφεύγουσα επικαλούμενη τις αρχές της ίσης μεταχείρισης, αναλογικότητας και της μη αναδρομικότητας, αιτήθηκε την κατάργηση του επιβληθέντος προστίμου, θεωρώντας πως η υπόθεσή ήταν πανομοιότυπη με άλλες προγενέστερες υποθέσεις, στις οποίες το ΔΕΕ δεν είχε επιβάλλει πρόστιμο. Το ΔΕΕ, απάντησε εν προκειμένω πως η προγενέστερη πρακτική της Επιτροπής δε συνιστά νομικό πλαίσιο για τα πρόστιμα, η επιβολή των οποίων ορίζεται από τον κανονισμό 1/2003/EK, και πως μόνο αν οι προγενέστερες υποθέσεις, στις οποίες δεν επιβλήθηκαν πρόστιμα, είχαν παρόμοια πραγματικά περιστατικά με την υπό κρίση υπόθεση, θα μπορούσαμε να μιλάμε για παραβίαση της αρχής της ίσης μεταχείρισης, γεγονός που στην κρινόμενη υπόθεση δεν υπήρχε¹⁵⁸.

Δυνάμει της ως άνω απόφασης, η οποία μετέβαλλε κατ' ουσίαν τη διάρκεια της παράβασης για τη γαλλική αγορά, αποδεχόμενη τον ισχυρισμό της προσφεύγουσας, αλλά απέρριψε όλους τους άλλους ισχυρισμούς της, επικυρώνοντας ουσιαστικά την κρίση της Επιτροπής για παραβίαση των διατάξεων περί ανταγωνισμού. Έτσι, επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους τριακοσίων είκοσι εκατομμυρίων ευρώ (320.000.000€) για την ως άνω εκτεθείσα σύμπραξη της κατανομής αγορών.

Το ΔικΕΕ απέδειξε εναργώς και αναλυτικώς πως οι οριζόντιες συμπράξεις και δη η κατανομή των αγορών μεταξύ των επιχειρήσεων, συνιστά μια αμιγώς αντιανταγωνιστική πράξη με ιδιαίτερα μεγάλες και σοβαρές επιπτώσεις τόσο ως προς την τύχη του ενδοκοινοτικού εμπορίου και του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων, όσο και ως προς τον ίδιο τον καταναλωτή.

Την θεώρηση αυτή, ακολουθεί πλέον το ΔΕΕ, αποδεικνύοντας τρανώς πως οι οριζόντιες συμπράξεις δεν χωρούν σε μια αγορά, στην οποία μπορούν όλοι να

¹⁵⁶Βλ. σκέψη 146 επόμε. Απόφασης 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής]

¹⁵⁷Βλ. σκέψη 380 επόμε. Απόφασης 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής]

¹⁵⁸Βλ. σκέψη 388 επόμε. Απόφασης 29 Ιουνίου 2012 για υπόθεση T-370/09 [GDFSUEZ κατά Επιτροπής]

δραστηριοποιούνται ελεύθερα, χωρίς να υπόκεινται σε γεωγραφικούς περιορισμούς, και σε κατανομές με βάση το εμπορευόμενο προϊόν εντός της εσωτερικής αγοράς .

2. Υπόθεση T-588/08 [Dole Food Company, Inc. και Dole Germany OHG κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 14 Μαρτίου 2013¹⁵⁹

Η Dole Food Company, Inc. τυγχάνει αμερικανική εταιρία παραγωγής νωπών φρούτων και λαχανικών, καθώς και προσσκευασμένων και κατεψυγμένων φρούτων, ενώ η Dole Germany OHG είναι θυγατρική της Dole, εδρεύουσα στο Αμβούργο (Γερμανία), η οποία είχε παλαιότερα την επωνυμία Dole Fresh Fruit Ευρώπη OHG (DFFE).

Έπειτα από έρευνα της Επιτροπής και ελέγχους, και μετά την ακρόαση των εμπλεκόμενων μερών, εκδόθηκε η απόφαση C(2008) 5955 τελικό, σχετικά με διαδικασία εφαρμογής του άρθρου 81 [ΣυνθΕΚ] (υπόθεση COMP/39188 - Μπανάνες), κατά της οποίας στράφηκαν οι ανωτέρω.

Ειδικότερα, δυνάμει της προσβαλλόμενης απόφασης, η Επιτροπή διαπίστωσε ότι οι επιχειρήσεις, προς τις οποίες απευθύνεται η προσβαλλόμενη απόφαση, μετείχαν, από την 1η Ιανουαρίου 2000 έως τις 31 Δεκεμβρίου 2002 (1 Δεκεμβρίου 2002 όσον αφορά την Chiquita), σε εναρμονισμένη πρακτική, η οποία συνίστατο στον *συντονισμό των τιμών αναφοράς της μπανάνας* στη Βόρεια Ευρώπη, δηλαδή στην Αυστρία, στο Βέλγιο, στη Δανία, στη Φιλανδία, στη Γερμανία, στο Λουξεμβούργο, στις Κάτω Χώρες, καθώς και στη Σουηδία¹⁶⁰.

Η Επιτροπή επεσήμανε ότι, ενώ οι ποσοτώσεις εισαγωγών για τις μπανάνες καθορίζονταν ετησίως, σύμφωνα με τον κανονισμό (ΕΟΚ) 404/93 του Συμβουλίου και κατανέμονταν, με κάποια ελαστικότητα, ανά τρίμηνο εκάστου ημερολογιακού έτους, οι αποστολές μπανανών προς τα λιμάνια της Βόρειας Ευρώπης και οι ποσότητες που διοχετεύονταν στις αγορές της περιοχής αυτής καθορίζονταν σε εβδομαδιαία βάση από

¹⁵⁹ ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ ΓΕΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ επί υπόθεσης T-588/08, Dole Food Company, Inc και Dole Germany OHG κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής, Διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A62008TJ0588>, ανακτήθηκε 01/03/2021

¹⁶⁰ Βλ. σκέψεις 1-3 απόφασης επί υπόθεσης T-588/08.

τους παραγωγούς, τους εισαγωγείς και τους εμπόρους, οι οποίοι αποφάσιζαν για την παραγωγή, την αποστολή και τη διάθεση στην αγορά¹⁶¹.

Οι μάρκες μπανάνας χωρίζονται σε τρεις ποιοτικές κατηγορίες: οι μπανάνες μάρκας Chiquita, πρώτης διαλογής, οι μπανάνες δευτέρου επιπέδου (Dole και Del Monte) και οι μπανάνες τρίτης διαλογής (οι μάρκες των οποίων ονομάζονται και «τρίτες»)¹⁶².

Κατά το κρίσιμο χρονικό διάστημα, ο κλάδος της μπανάνας στη Βόρεια Ευρώπη λειτουργούσε σε εβδομαδιαίους κύκλους. Κάθε εβδομάδα, και συγκεκριμένα το πρωί της Πέμπτης, η καθεμία από τις εταιρίες Chiquita, Dole και Weichert τη καθόριζε τη δική της τιμή αναφοράς για τις μπανάνες που πωλούσε, την οποία ανακοίνωνε στους πελάτες της.

Η Επιτροπή διευκρίνισε ότι οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις προέβαιναν σε διμερείς επαφές, με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών, κατά τις οποίες συζητούσαν τις παραμέτρους καθορισμού της τιμής της μπανάνας, δηλαδή τις παραμέτρους που σχετίζονταν με την τιμή αναφοράς για την ερχόμενη εβδομάδα, ή συζητούσαν ή αποκάλυπταν τις τάσεις των τιμών ή παρείχαν στοιχεία σχετικά με τις τιμές αναφοράς για την ερχόμενη εβδομάδα. Οι επαφές αυτές πραγματοποιούνταν προτού οι εμπλεκόμενοι καθορίσουν τις δικές τους τιμές αναφοράς, συνήθως τις Τετάρτες, και είχαν όλες ως αντικείμενο τις μελλοντικές τιμές αναφοράς¹⁶³.

Συγκεκριμένα, η «Dole» πραγματοποιούσε διμερείς επαφές τόσο με την «Chiquita» όσο και με τη «Weichert», ενώ αποδείχθηκε¹⁶⁴ πως η «Chiquita» γνώριζε ή, τουλάχιστον, ανέμενε ότι διεξάγονται τέτοιες επαφές μεταξύ της «Dole» και της «Weichert», με στόχο την αβεβαιότητα της συμπεριφοράς των υπόλοιπων επιχειρήσεων της αγοράς, ενόψει του καθορισμού των τιμών κάθε Πέμπτη πρωί.

Η πρακτική αυτή συνιστούσε *απαγορευμένη οριζόντια σύμπραξη καθορισμού των τιμών* με σκοπό την ενίσχυση της συνεργασίας τους και τη μείωση του μεταξύ τους ανταγωνισμού¹⁶⁵, καθώς χρησιμοποιούνταν ενδεικτικές τιμές, που επηρέαζαν αρκετά την αγορά για το εμπόριο της μπανάνας. Έτσι, η Επιτροπή κατέληξε πως οι επαφές με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών, μεταξύ των «Dole» και «Chiquita» και μεταξύ

¹⁶¹Βλ. σκέψεις 36, 131, 135 και 137 απόφασης επί υπόθεσης T-588/08.

¹⁶²Βλ. σκέψη 10 απόφασης επί υπόθεσης T-588/08.

¹⁶³Βλ. σκέψεις 51 επομ. απόφασης C(2008) 5955 τελικό, ΕΑ.

¹⁶⁴Βλ. σκέψη 57 απόφασης C(2008) 5955 τελικό, ΕΑ.

¹⁶⁵Βλ. σκέψεις 208, 227, 247, 273 επομ. απόφασης C(2008) 5955 τελικό, ΕΑ.

των «Dole» και «Weichert», μπορούσαν να επηρεάσουν τις οριζόμενες από τις επιχειρήσεις τιμές και σχετίζονταν με τον καθορισμό των τιμών¹⁶⁶. Στις «Chiquita» και «Dole» καταλογίστηκε ευθύνη για την ενιαία και διαρκή παράβαση συνολικά, ενώ στη «Weichert» καταλογίστηκε ευθύνη μόνο για το μέρος της παραβάσεως στο οποίο μετείχε, δηλαδή για τις συμφωνίες στο πλαίσιο συμπαιγνίας με την «Dole»¹⁶⁷ και τους επιβλήθηκε πρόστιμο ύψους για μεν την [Dole] και Dole Fresh Fruit Ευρώπη OHG, από κοινού και εις ολόκληρον, σαράντα πέντε εκατομμυρίων εξακοσίων χιλιάδων ευρώ(45.600.000€), για δε την [Weichert] και [Del Monte] από κοινού και εις ολόκληρον, δεκατεσσάρων εκατομμυρίων επτακοσίων χιλιάδων ευρώ (14.700.000€).

Οι προσφεύγουσες ζήτησαν την ακύρωση της απόφασης της Ευρωπαϊκής Επιτροπής, θεωρώντας πως δεν παραβιάστηκε το άρθρο 81 ΕΚ (νυν 101 ΣΛΕΕ). Ισχυρίστηκαν πως η επίμαχη συμπεριφορά συνίστατο απλώς σε ανταλλαγή πληροφοριακών στοιχείων, η οποία δεν αποτελούσε μέρος ευρύτερης συμπράξεως και, συνεπώς, δεν συνιστούσε εξ αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού και σημείωσαν πως εσφαλμένως η Επιτροπή επικαλείται υποθέσεις ανταλλαγής πληροφοριών στο πλαίσιο συμπράξεων για να στοιχειοθετήσει την ενοχή, χωρίς να μπορεί να αποδείξει τη συμφωνία με σκοπό τον καθορισμό των τιμών¹⁶⁸.

Το ΔΕΕ, αφού έκανε μια εκτενή ανάλυση των εννοιών του άρθρου 101 ΣΛΕΕ περί συμφωνιών, συμπράξεων, επιχειρήσεων, ερμηνεύοντας παράλληλα και την έννοια της «ανταλλαγής πληροφοριών», η οποία ναι μεν δεν ορίζεται ρητά στο άρθρο 101 ΣΛΕΕ, υπάγεται όμως τελολογικά σε αυτό. Κατά συνέπεια, υπήγε το υπό κρίση περιστατικό στην έννοια της συμφωνίας με ανταλλαγή πληροφοριών, που είχε ως στόχο τον καθορισμό των τιμών και την πρόκληση αβεβαιότητας ως προς τη λειτουργία της αγοράς, με αποτέλεσμα τον περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων¹⁶⁹.

¹⁶⁶Βλ. σκέψεις 54, 271 απόφασης C(2008) 5955 τελικό, ΕΑ.

¹⁶⁷Βλ. σκέψη 258 απόφασης C(2008) 5955 τελικό, ΕΑ.

¹⁶⁸Βλ. σκέψεις 52-55 απόφασης T-588/08 [Dole Food Company, Inc. και Dole Germany OHG κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 14 Μαρτίου 2013, διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62008TJ0588&from=EL>, ανακτήθηκε 05/03/2021.

¹⁶⁹Βλ σκέψη 62 απόφασης T-588/08 [Dole Food Company, Inc. και Dole Germany OHG κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 14 Μαρτίου 2013, διαθέσιμη στο <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/HTML/?uri=CELEX:62008TJ0588&from=EL>, ανακτήθηκε 05/03/2021 και απόφαση του Δικαστηρίου Thyssen Stahl κατά Επιτροπής, σ. I-10821, σκέψη 81, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX%3A61994TJ0141>, ανακτήθηκε 9.2.2021.

Στη σκέψη 74 της απόφασης αναφέρεται πως «Σημειωτέον, συναφώς, ότι η Επιτροπή χρησιμοποιεί τον γενικό όρο «επαφές με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών», προσδιορίζοντας την εναρμονισμένη πρακτική που συνίσταται στον συντονισμό των τιμών αναφοράς, με σκοπό τον περιορισμό του ανταγωνισμού κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ, κατόπιν της αναλύσεως που περιλαμβάνεται στις αιτιολογικές σκέψεις 259 έως 272 της προσβαλλομένης αποφάσεως. Με τις αιτιολογικές σκέψεις 51, 148 και 182 της προσβαλλομένης αποφάσεως, οι επαφές με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών ορίζονται ως επαφές κατά τις οποίες οι εμπλεκόμενες επιχειρήσεις συζητούσαν τις παραμέτρους διαμορφώσεως των τιμών της μπανάνας, δηλαδή τις παραμέτρους σχετικά με την τιμή αναφοράς για την επόμενη εβδομάδα, συζητούσαν ή ενημέρωναν για τις τάσεις των τιμών ή παρείχαν ενδείξεις σχετικά με τις τιμές αναφοράς για την επόμενη εβδομάδα. Οι επαφές αυτές πραγματοποιούνταν πριν τον καθορισμό των τιμών αναφοράς από τους εμπλεκόμενους και είχαν όλες ως αντικείμενο τις μελλοντικές τιμές αναφοράς.»

Οι προσφεύγουσες μάλιστα επεσήμαναν το συμφέρον που είχε η Chiquita από τον χαρακτηρισμό της επίμαχης συμπεριφοράς ως παραβάσεως, την ιδιαίτερης σημασίας εξέλιξη της διοικητικής διαδικασίας και την ύπαρξη προδήλων αντιφάσεων, με το ΔΕΕ να απαντάει πως η Επιτροπή δεν στηρίχτηκε αποκλειστικά και μόνο σε αυτή την κατάθεση για την έκδοση της προσβαλλόμενης απόφασης, αλλά χρησιμοποίησε και άλλα αποδεικτικά μέσα και έγγραφα¹⁷⁰. Ο ισχυρισμός αυτός, προφανώς, προέκυψε λόγω της αίτησης επιείκειας που έκανε η «Chiquita», συνεργαζόμενη με την Επιτροπή.

Ακόμη, οι προσφεύγουσες αιτούνται την ακύρωση, επειδή η Επιτροπή δεν εξήγησε κατά τρόπο σαφή και πειστικό, σύμφωνα με το άρθρο 235 ΕΚ την παρανομία της πράξης. Ωστόσο το ΔΕΕ απέρριψε την προβολή του ισχυρισμού και τυπικά, ενώ σημείωσε για ποιο λόγο δε θα μπορούσε να ευσταθεί ουσιαστικά, ακόμη κι αν μπορούσε να προβληθεί¹⁷¹.

Έγινε, δε ειδική μνεία στο δικαίωμα της Επιτροπής να συμπληρώσει ή να αποσαφηνίσει τις τυχόν αστοχίες στην απόφαση της, κατά τη διάρκεια της δίκης, προκειμένου να συνδράμει στην απονομή του έργου του ενωσιακού δικαστή¹⁷².

¹⁷⁰ Βλ. σκέψη 86-90 απόφασης.

¹⁷¹ Βλ. σκέψεις 123-129 απόφασης.

¹⁷² Βλ. σκέψη 133 απόφασης & βλ. αποφάσεις του Δικαστηρίου 15ης Ιουλίου 1960, 36/59 έως 40/59, [Präsident Ruhrkohlen-Verkaufsgesellschaft κ.λπ. κατά Ανώτατης Αρχής], σ. 529, 892, & της 6ης Απριλίου

Αξίζει να σημειωθεί πως τα έγγραφα που εντοπίστηκαν στην Dole κατά τον επιτόπιο έλεγχο φανερώνουν ότι η επιχείρηση αυτή όριζε μια τιμή αναφοράς, την οποία ονόμαζε τιμή «Βόρεια Ευρώπη EE15», και διαφορετικές τιμές για τη Νορβηγία, τις χώρες της «Βόρειας Ευρώπης EE10», τη Γαλλία, την Ιταλία και το Ηνωμένο Βασίλειο.

Τα διάφορα αποδεικτικά μέσα και έγγραφα απέδειξαν τόσο τον τεράστιο όγκο πωλήσεων κατά το υπό κρίση διάστημα, όσο και τα σημαντικά κέρδη που λάμβαναν οι προσφεύγουσες από τον καθορισμό των τιμών των μπανανών στην αγορά, αποδεικνύοντας πως η Chiquita ήταν ο μεγαλύτερος προμηθευτής μπανανών στην Ευρώπη, η δε συνολική αξία των πωλήσεων νωπών μπανανών το 2001 ανήλθε σε 347.631.700€.

Συνεπώς, το ΔικΕΕ αποφάσισε πως ορθώς έκρινε η Επιτροπή, ότι η τιμή του εισαγωγέα εξαρτάται από το αν πωλεί πράσινες μπανάνες στην τιμή αναφοράς τους ή αν τις πωλεί αφού έχουν ωριμάσει σε επιχειρήσεις λιανικής, χρησιμοποιώντας την τιμή αναφοράς για τις κίτρινες μπανάνες. Έκρινε δηλαδή το ΔικΕΕ, πως ο εισαγωγέας που ασκούσε μια τέτοια συμπεριφορά, αποκέρδαινε παραπάνω, πωλώντας πράσινες μπανάνες οι οποίες είχαν ωριμάσει, στην τιμή των κίτρινων μπανανών¹⁷³.

Η Chiquita, μάλιστα, είχε δηλώσει¹⁷⁴ πως η τιμή αναφοράς της κίτρινης μπανάνας καθοριζόταν ενόσω ακόμη διαρκούσε η διαδικασία ωριμάνσεως των μπανανών και αρκετά πριν παραδοθούν αυτές στις επιχειρήσεις λιανικής πώλησης.

Προκύπτει αβίαστα από τη δικογραφία, όπως υποστήριξε η Επιτροπή και επιβεβαίωσε το ΔικΕΕ, πως οι Dole και Chiquita, κατά τις διάφορες μεταξύ τους επαφές με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών, συζητούσαν τις συνθήκες που επικρατούσαν ως προς την προσφορά και τη ζήτηση, δηλαδή για τις παραμέτρους που επηρεάζουν την τιμολόγηση, ήτοι τις παραμέτρους βάσει των οποίων καθορίζονταν οι τιμές αναφοράς της επόμενης εβδομάδας, καθώς επίσης συζητούσαν ή αποκάλυπταν τις τάσεις των τιμών και τους δείκτες των τιμών αναφοράς για την επόμενη εβδομάδα, πριν τον καθορισμό των εν λόγω τιμών αναφοράς¹⁷⁵. Σημαντικό δε είναι και ότι οι προσφεύγουσες ουδέποτε αμφισβήτησαν τη διμερή επικοινωνία τους. Απλώς προσπάθησαν να υποβαθμίσουν το περιεχόμενο της,

1995, C-310/93 P, [BPB Industries και British Gypsum κατά Επιτροπής], Συλλογή, σ. I-865, σκέψη 11, και προτάσεις του γενικού εισαγγελέα P. Léger στην υπόθεση αυτή, σ. I-867.

¹⁷³Βλ. σκέψη 177 απόφασης.

¹⁷⁴Βλ. παράρτημα C 5 του υπομνήματος απαντήσεως στην Επιτροπή.

¹⁷⁵Βλ. σκέψη 187 απόφασης.

ισχυριζόμενες πως απλώς συζητούσαν για τις σχετικές συνθήκες που επικρατούσαν στην αγορά.

Ο καθορισμός της τιμής της μπανάνας ήταν ξεκάθαρος από το σύνολο της δικογραφίας της εν λόγω υπόθεσης, αφού προέκυψε πως η τιμή αναφοράς των πράσινων μπανανών έχει καθοριστική σημασία για τον καθορισμό της τιμής των κίτρινων μπανανών και ότι η «κίτρινη τιμή» αντιστοιχούσε στην «πράσινη τιμή», προσαυξημένη κατά 2 ευρώ, ως έξοδα ωριμάνσεως.¹⁷⁶

Η δε Chiquita διευκρίνισε, μεταξύ άλλων, ότι αξιολογούσε, από κοινού με την Dole, «τις πωλήσεις και άλλες παραμέτρους που επηρεάζουν τις τιμές της επόμενης εβδομάδας» και ότι η Chiquita και η Dole «αλληλοενημερώνονταν όσον αφορά τους όρους των λιανικών πωλήσεών τους, δηλαδή τις πωλήσεις κίτρινων μπανανών», αποδεικνύοντας τη σημασία που είχε η συνεννόηση τους για τον καθορισμό των τιμών της μπανάνας.

Το ΔΕΕ επικρότησε τη θέση της Επιτροπής να διαχωρίσει τους ανταγωνιστές σε εκείνους που συγκεντρώνουν στοιχεία από ανεξάρτητες πηγές ή συζητούν τιμές που πρόκειται να ορίσουν *με πελάτες και τρίτους* και σε εκείνους που συζητούν τις παραμέτρους, που επηρεάζουν την τιμολόγηση και εξέλιξη των τιμών, *με άλλους ανταγωνιστές*, στο πλαίσιο του καθορισμού της τιμής αναφοράς, προκρίνοντας το επιζήμιο για τον ανταγωνισμό αποτέλεσμα, στη δεύτερη περίπτωση.

Οι προσφεύγουσες στη συνέχεια αναφέρονται στην ευπάθεια του συγκεκριμένου προϊόντος (μπανάνας) και στην ανάγκη γνώσης των εισαγωγέων εξ' ύπαρξης των τάσεων της αγοράς και τις εκτιμήσεις των ανταγωνιστών τους, ως επιχείρημα κατάρριψης μιας σύμπραξης καθορισμού τιμών και ανταλλαγής πληροφοριών για το σκοπό αυτό¹⁷⁷. Το ΔΕΕ επιβεβαιώνει την κρίση της Επιτροπής, περί του ότι ο σκοπός των επαφών ήταν η αποτελεσματική διάθεση των αποθεμάτων ενός εξαιρετικά ευπαθούς προϊόντος, όπως οι μπανάνες, στην αγορά και ο καθορισμός των κατάλληλων προς τούτο τιμών, και άρα με τον τρόπο αυτό παραδέχονται ότι οι επαφές τους επηρέαζαν τις σχετικές με τις τιμές αποφάσεις, που συνεπάγεται σκοπό αντίθετο προς τους κανόνες του ανταγωνισμού.

Ακόμη σημειώνεται πως η συμφωνία αυτή δεν ενέπιπτε στις εξαιρέσεις του άρθρου 81 παρ. 3 ΕΚ (νυν 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ), καθώς ναι μεν συνέβαλε στη βελτίωση της παραγωγής

¹⁷⁶Βλ. σκέψεις 197 επόμε. απόφασης.

¹⁷⁷Βλ. σκέψη 313 επόμε. απόφασης.

ή της διανομής των προϊόντων, όμως δεν εξασφάλιζε το αντίστοιχο όφελος για το καταναλωτικό κοινό, ενώ καταργούσε τον ανταγωνισμό επί σημαντικού τμήματος του εμπορίου της μπανάνας. Υπενθυμίζεται δε ότι, κατά τη νομολογία, μικρή σημασία έχει το αν υπάρχουν και «θεμιτοί» λόγοι που δικαιολογούν τις συνεννοήσεις των επιχειρήσεων. Έτσι, το Δικαστήριο έχει κρίνει ότι μια συμφωνία μπορεί έχει ως αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού, *ακόμη και αν αυτό δεν είναι το μοναδικό της αντικείμενο*, αλλά επιδιώκει συγχρόνως και άλλους «θεμιτούς» σκοπούς¹⁷⁸.

Προκειμένου να αιτιολογήσουν τη μεταβλητότητα της τιμής, οι προσφεύγουσες επικαλέσθηκαν πως λόγω των έντονων διακυμάνσεων της ζήτησης στην οικεία αγορά, ήταν αδύνατον να προβλέψουν οι εισαγωγείς τη ζήτηση κατά τρόπο αξιόπιστο, πράγμα που είχε ως συνέπεια τη μεταβολή των τιμών ανά εβδομάδα, με το ΔΕΕ να απαντάει στη σκέψη 328 της οικείας απόφασης, *πως το επιχείρημα αυτό συμβαδίζει απόλυτα με την ύπαρξη εναρμονισμένης πρακτικής με αντικείμενο τον περιορισμό του ανταγωνισμού*.

Έτερο επιχείρημα των προσφευγουσών επιχειρήσεων αποτέλεσε η μη λήψη υπ' όψιν εκ μέρους της Επιτροπής, *της δομής της αγοράς κατά το επίδικο διάστημα*, οπότε δεν υπήρχε υψηλός βαθμός συγκεντρώσεως ή ολιγοπώλιο. Το ΔΕΕ απάντησε βασιζόμενο σε προηγούμενη νομολογία¹⁷⁹, πως η δομή της αγοράς δεν αποτελεί, εν προκειμένω, στοιχείο που πρέπει να ληφθεί υπόψη για τη διαπίστωση της παραβάσεως, καθώς σε περίπτωση συμπράξεως με αντικείμενο τις τιμές, η δομή της αγοράς έχει διαφορετική σημασία απ' ό,τι στην περίπτωση συμπράξεως με αντικείμενο την κατανομή των αγορών, ενώ το Δικαστήριο έχει επίσης διευκρινίσει ότι ένα σύστημα ανταλλαγής πληροφοριών μπορεί να συνιστά παράβαση των κανόνων περί ανταγωνισμού, ακόμη και αν η επίδικη αγορά δεν είναι μια ολιγοπωλιακή αγορά, με υψηλό βαθμό συγκεντρώσεως¹⁸⁰.

Σε κάθε περίπτωση, δε, ,κατέληξε πως οι εμπλεκόμενοι κατείχαν το σημαντικότερο μερίδιο αγοράς και ήταν οι προμηθευτές των τριών σημαντικότερων σημάτων μπανανών.

¹⁷⁸Βλ. απόφαση [BeefIndustryDevelopmentSociety και BarryBrothers], σκέψη 68 ανωτέρω, σκέψη 21, διαθέσιμο σε <http://curia.europa.eu/juris/document/document.jsf?text=&docid=68784&pageIndex=0&doclang=EL&mode=lst&dir=&occ=first&part=1&cid=7328213>, ανακτήθηκε 05/03/2021

¹⁷⁹Βλ. ΓενΔΕΕ απόφαση της 12ης Ιουλίου 2001, T-202/98, T-204/98 και T-207/98, [Tate&Lyle κ.λπ. κατά Επιτροπής] (σ. II-2035, σκέψη 113), διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/?uri=CELEX:61998TJ0202>, ανακτήθηκε 05/03/2021

¹⁸⁰Βλ. απόφαση [Thyssen Stahl κατά Επιτροπής], σκέψη 62 ανωτέρω, σκέψη 86, διαθέσιμο σε <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EL/TXT/PDF/?uri=CELEX:62009CJ0352&from=GA>, ανακτήθηκε 05/03/2021

Επισημαίνεται ακόμη ότι ο χρόνος συχνότητας των επαφών μεταξύ των επιχειρήσεων, όπου οι επιστολές και οι συχνές τηλεφωνικές κλήσεις μεταξύ μελών των εταιρειών αναμφίβολα αποδείκνυε, πως όλες οι επαφές εντάσσονταν στο ίδιο «σύστημα» ή σε ενιαίο μηχανισμό επικοινωνίας, με απώτερο σκοπό τον προκαθορισμό των τιμών, συνηγορούν υπέρ της ύπαρξης εναρμονισμένης πρακτικής με αντικείμενο τη νόθευση του ανταγωνισμού. Ο μηχανισμός αυτός δημιούργησε *κλίμα αμοιβαίας βεβαιότητας ως προς τις μελλοντικές πολιτικές τους περί καθορισμού τιμών*¹⁸¹, το οποίο ενισχυόταν με τις ανταλλαγές πληροφοριακών στοιχείων μετά τον καθορισμό των τιμών αναφοράς, το πρωί κάθε Πέμπτης.

Η Επιτροπή κατέληξε στο συμπέρασμα, σχετικά με την πρακτική καθορισμού των τιμών από τα εμπλεκόμενα μέρη, κατόπιν αξιολόγησης της επίμαχης πρακτικής, λαμβάνοντας υπόψη *το περιεχόμενο, τη συχνότητα και το νομικό και οικονομικό επίπεδο των διμερών επαφών*. Στηρίχθηκε τόσο στις δηλώσεις της Chiquita όσο και σε αυτές των Dole και Weichert στα υπομνήματα τους, καθώς και σε έγγραφα αποδεικτικά στοιχεία, όπως η καταγραφή τηλεφωνικών κλήσεων και οι ηλεκτρονικές επιστολές, ενώ χρησιμοποίησε και πάγια νομολογία για να στηρίξει τις θέσεις της.

Από το σύνολο των ως άνω αποδείξεων η Επιτροπή έκρινε πως η σημασία των τιμών αναφοράς στον κλάδο της μπανάνας, αποδείχθηκε βασική, αφού οι πελάτες ήταν προδήλως πεπεισμένοι ότι η μεταβολή της τιμής αναφοράς είχε σημασία όσον αφορά τις τιμές που ανέμεναν ότι θα πληρώσουν ή θα τους προταθούν. Τα δε εμπλεκόμενα μέρη αναμφίβολα βοηθούνταν από τον συντονισμό και καθορισμό των τιμών, ώστε να αυξηθούν και οι τιμές των ανταγωνιστών τους¹⁸².

Το ΔΕΕ κατέληξε, λοιπόν, στο συμπέρασμα ότι Επιτροπή απέδειξε¹⁸³ επαρκώς κατά νόμο τη σημασία των τιμών αναφοράς στον κλάδο της μπανάνας, στοιχείο το οποίο, συνδυαζόμενο με άλλες περιστάσεις, οδηγεί στη διαπίστωση εναρμονισμένης πρακτικής με σκοπό τη νόθευση του ανταγωνισμού, χωρίς να παίζει καθοριστικό ρόλο, αν η τιμή αναφοράς αποτελούσε σημαντική παράμετρο της πραγματικής τιμής των μπανανών. Απέδειξε, κατ' ουσίαν, πως οι τιμές αναφοράς θεωρούνταν, από την αγορά, τουλάχιστον

¹⁸¹ Βλ. απόφαση [Tate & Lyle κ.λπ. κατά Επιτροπής], σκέψη 336 ανωτέρω, σκέψη 60.

¹⁸² Βλ. σκέψη 485 απόφασης.

¹⁸³ Βλ. σκέψεις 443-537 απόφασης.

ως σημεία, τάσεις ή ενδείξεις σχετικά με την εξέλιξη της τιμής της μπανάνας και ήταν ιδιαίτερα σημαντικές για το εμπόριο της μπανάνας και τον καθορισμό των τιμών.

Συνεπώς, στη σκέψη 584 της απόφασης του ΔικΕΕ, αναφέρεται επί λέξει: «*Διά των επαφών με αντικείμενο τον προκαθορισμό των τιμών, οι Dole, Chiquita και Weichert καθόριζαν συντονισμένα τις τιμές τους, αντί να τις καθορίζουν αυτοτελώς. Κατά τις διμερείς επαφές, οι επιχειρήσεις αποκάλυπταν την πολιτική που σκόπευαν να ακολουθήσουν ή, τουλάχιστον, παρείχαν στους μετέχοντες στις επαφές αυτές τη δυνατότητα να αξιολογούν τη συμπεριφορά των ανταγωνιστών τους, όσον αφορά τον καθορισμό των τιμών αναφοράς και να προβλέπουν την πολιτική που σκόπευαν να ακολουθήσουν. Περιορίζαν έτσι την αβεβαιότητα ως προς τις μελλοντικές αποφάσεις των ανταγωνιστών όσον αφορά τις τιμές αναφοράς, με συνέπεια των περιορισμό του ανταγωνισμού μεταξύ των επιχειρήσεων (αιτιολογικές σκέψεις 263 έως 272 της προσβαλλομένης απόφασεως).*»

Τέλος, οι προσφεύγουσες υπέβαλλαν αίτημα μείωσης του προστίμου ως δυσανάλογου, γεγονός που το ΔικΕΕ απέρριψε, υποστηρίζοντας πως ορθώς η Επιτροπή εφάρμοσε τις κατευθυντήριες γραμμές για τη μέθοδο υπολογισμού του προστίμου και ειδικότερα την παράγραφο 23 των κατευθυντήριων γραμμών, κατά την οποία οι οριζόντιες συμφωνίες καθορισμού τιμών, κατανομής αγορών και περιορισμού της παραγωγής συγκαταλέγονται, εκ φύσεως, μεταξύ των πλέον επιζήμιων περιορισμών του ανταγωνισμού, παραπέμποντας στην υποσημείωση 7, όπου διευκρινίζεται ότι ως συμφωνίες νοούνται και οι «εναρμονισμένες πρακτικές» κατά την έννοια του άρθρου 81 ΕΚ.

Με την απόφαση αυτή, η οποία απέρριψε στο σύνολο της όλα τα αιτήματα των προσφευγουσών- σημαντικών επιχειρήσεων στον εμπορικό κλάδο της «μπανάνας», αποδεικνύεται η ιδιαίτερη ανάλυση που απαιτεί ο νόμος περί ανταγωνισμού και ειδικότερα όσον αφορά τις διάφορες απαγορευμένες συμπράξεις, ενώ παράλληλα διαφαίνεται το τεράστιο ζήτημα που μπορούν να δημιουργήσουν οι μεγάλες επιχειρήσεις στις μικρότερες επιχειρήσεις της ίδιας αγοράς, καθιστώντας ουσιαστικά τον ανταγωνισμό γράμμα κενό.

B) ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΝΟΜΟΛΟΓΙΑ

Η ελληνική νομολογία σχετικά με την προστασία του ελεύθερου ανταγωνισμού αποδεικνύεται δυστυχώς φειδωλή. Λίγες είναι οι αποφάσεις που εκδίδονται από τα

ελληνικά δικαστήρια και κατά πλειονότητα αφορούν προσφυγές κατά των αποφάσεων της Επιτροπής Ανταγωνισμού περί απαγορευμένων συμπράξεων.

Εκ της υφιστάμενης νομολογίας αποδεικνύεται ότι οι διατάξεις του Ν. 3959/2011 ερμηνεύονται υπό το πρίσμα της ενωσιακής νομολογίας, με επίκληση αποφάσεων του Ευρωπαϊκού Δικαστηρίου από το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών και την Ελληνική Επιτροπή Ανταγωνισμού, προκειμένου να κρίνουν τις προσφυγές και καταγγελίες που εισάγονται ενώπιόν τους, περί παραβάσεως του ως άνω νόμου.

1. Υπόθεση «ΑΡΓΟΣ Α.Ε.» Απόφαση 669/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού¹⁸⁴

Κατόπιν υποβολής καταγγελίας λιανοπωλητών για μη προμήθεια τύπου εκ μέρους των προμηθευτών η Επιτροπή Ανταγωνισμού προέβη σε αυτεπάγγελτη έρευνα για τη διαπίστωση τυχόν παραβάσεων των άρθρων 1 και 2 Ν. 3959/2011, στην αγορά διανομής τύπου.

Εμπλεκόμενα μέρη ήταν τα πρακτορεία τύπου «Ευρώπη» και «Αργος», τα οποία συνεργάστηκαν από το 2001 έως το 2017, με σκοπό την κοινή εμπορική πολιτική και την αναδιαμόρφωση του δικτύου διανομής.

Κατά το χρονικό διάστημα 2013-2017, όπως αποφαίνεται η Επιτροπή, η πλειοψηφία των εφημεριδοπωλών συνιστούσαν κοινούς διανομείς και των δύο πρακτορείων, ενώ οι 30 στους 50 υποπράκτορες της επαρχίας ήταν κοινοί. Σε όλους αυτούς, ήτοι το 60% του δικτύου διανομής των δύο εταιρειών, δίνονταν κοινά ποσοστά προμήθειας. Όπως προέκυψε, οι δύο ως άνω εταιρίες είχαν προβεί σε συνεννοήσεις για τον καθορισμό κοινής αντιμετώπισης των πελατών τους και παγιοποίησης της θέσης του στην αγορά διανομής τύπου.

Ακόμη, δε, είχαν συνάψει συμφωνία για την τιμολογιακή τους πολιτική και για την κατανομή της πελατείας-εκδοτικών επιχειρήσεων από τον Σεπτέμβριο 2011 έως τον Σεπτέμβριο του 2012, προκειμένου να αποφευχθεί η μετακίνηση της πελατείας τους. Σύμφωνα με τα ως άνω, η Επιτροπή ορθώς έκρινε πως τα δύο εν λόγω πρακτορεία

¹⁸⁴ Απόφαση 669/11-10-2018 ΕΑ, διαθέσιμη σε https://epant.gr/files/2018/apofaseis/669_2018.pdf, ανακτήθηκε 03/03/2021.

προέβησαν σε οριζόντια σύμπραξη με πρακτική καθορισμού κοινής εμπορικής και τιμολογιακής πολιτικής (προμηθειών), κατανομή πελατείας και συνεπώς νόθευση του ανταγωνισμού στην αγορά διανομής τύπου.

Ειδικότερα, τα εν λόγω πρακτορεία έπειτα από συνεννοήσεις αυξομειώναν ή καταργούσαν τους υποδιανομείς ανά την Ελληνική Επικράτεια, όσο και τα τελικά σημεία πώλησης του πανελλήνιου τύπου και αποφάσιζαν από κοινού την τιμολογιακή πολιτική τους έναντι των πελατών τους, κατανέμοντας ουσιαστικά την πελατεία μεταξύ τους κατά το ως άνω χρονικό διάστημα, *προκειμένου να έχουν τον έλεγχο της αγοράς διανομής τύπου.*

Η απόφαση έκρινε πως οι πρακτικές αυτές αναμφίβολα μπορούσαν να επηρεάσουν αισθητά το ενδοκοινοτικό εμπόριο γιατί η γεωγραφική αγορά που δραστηριοποιούνταν εκτείνεται στο σύνολο της Ελληνικής Επικράτειας, μέλους του ενδοκοινοτικού εμπορίου, εφαρμοζόμενων έτσι παράλληλα των ενωσιακών και εθνικών διατάξεων για την κρίση της συμφωνίας αυτής ως απαγορευμένης κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού.

Η απόφαση αυτή διαπίστωσε την απαγορευμένη οριζόντια συμφωνία περί κατανομής αγορών, μεταξύ άλλων, και επέβαλλε στην μεν «Ευρώπη» πρόστιμο ύψους εκατόν πενήντα χιλιάδων ευρώ (150.000,00€), στο δε «Άργος», πρόστιμο ύψους τριακοσίων πενήντα χιλιάδων ευρώ (350.000,00€), βάσει του κύκλου εργασιών τους αντίστοιχα και συνεκτιμώντας τη συμμετοχή τους στη Διαδικασία Διευθέτησης Διαφορών.

Αξίζει δε εν προκειμένω να γίνει μνεία στην υπ' αριθμ. 687/2019 απόφαση της Ολομ. ΕΑ, περί λήψεως ασφαλιστικών μέτρων κατά της «Άργος», δυνάμει της οποίας έκρινε ότι πιθανώς παραβίασε το άρθρο 101 παρ. 2 ΣΛΕΕ, περί καταχρηστικής εκμετάλλευσης δεσπόζουσας θέσης στην αγορά διανομής έντυπου τύπου.¹⁸⁵

2. Υπόθεση «ΦΡΗΣΛΑΝΤΚΑΜΠΙΝΑ Α.Ε.», Απόφαση 668/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού¹⁸⁶

Έπειτα από αυτεπάγγελτη έρευνα που διενήργησε η Γενική Διεύθυνση Ανταγωνισμού στην αγορά παραγωγής και εμπορίας γαλακτοκομικών, περί παραβάσεων των άρθρων 1

¹⁸⁵ Απόφαση υπ' αριθμ. 687/2019, διαθέσιμη σε <https://www.capital.gr/epixeiriseis/3504140/stis-13-1-stin-olomeleia-tis-epitropis-antagonismou-i-upothesi-argos>, ανακτήθηκε 18/02/2021.

¹⁸⁶ Απόφαση υπ' αριθμ. 668/2018, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2018/apofaseis/668_2018.pdf, ανακτήθηκε 12/02/2021.

και 2 Ν. 3959/2011, η εταιρία «ΦΡΗΣΛΑΝΤΚΑΜΠΙΝΑ ΕΛΛΑΣ ΑΕ ΑΝΩΝΥΜΟΣ ΕΜΠΟΡΙΚΗ ΚΑΙ ΒΙΟΜΗΧΑΝΙΚΗ ΕΤΑΙΡΙΑ ΓΑΛΑΚΤΟΣ ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΩΝ ΠΡΟΙΟΝΤΩΝ ΚΑΙ ΠΑΙΔΙΚΩΝ ΤΡΟΦΩΝ», αιτήθηκε την υπαγωγή της σε Διαδικασία Διευθέτησης Διαφορών. Ο δε Εισηγητής, προσκάλεσε για ενδεχόμενη υπαγωγή και την επιχείρηση με την επωνυμία «ΓΑΛΑΚΤΟΚΟΜΙΚΑ ΜΑΝΔΡΕΚΑΣ ΑΝΩΝΥΜΗ ΕΤΑΙΡΙΑ», η οποία και ανταποκρίθηκε. Αντικείμενο της Διευθέτησης υπήρξε η οριζόντια σύμπραξη των δύο εταιριών με τον περιορισμό της συμμετοχής σε διαγωνισμούς στην αγορά προμήθειας γαλακτοκομικών προϊόντων δημόσιων φορέων, μέσω της κατανομής αγοράς.

Από τα όσα προέκυψαν κατά την αυτεπάγγελτη έρευνα¹⁸⁷, αλλά και από τις παραδοχές των εμπλεκόμενων στη Διευθέτηση μερών, υπήρχε συμφωνία μεταξύ τους¹⁸⁸, ώστε να μη συμμετέχουν ταυτόχρονα σε διαγωνισμούς του δημοσίου. Ειδικότερα, είχε συναφθεί συμφωνητικό¹⁸⁹ κατανομής της αγοράς μεταξύ των δύο εταιριών, με σκοπό τη πρότερη συνεννόηση τους για το ποια από τις δύο επιχειρήσεις θα υποβάλλει προσφορά σε διαγωνισμούς μεγάλων αναθετουσών αρχών του Δημοσίου.

Μάλιστα, η Friesland χορηγούσε στην Μανδρέκας βεβαιώσεις για την έγκυρη συμμετοχή της σε διαγωνισμούς με προϊόντα της πρώτης εταιρείας, ως προμηθεύτριας της επιχείρησής του, όπως προβλεπόταν από το νόμο¹⁹⁰. Αιτίες αυτής της σύμπραξης υπήρξαν η αδυναμία της πρώτης ως άνω αναφερόμενης να συμμετέχει σε μικρούς διαγωνισμούς και η αδυναμία της δεύτερης να συμμετέχει ανεξάρτητα σε μεγάλους διαγωνισμούς.

Στην περίπτωση τυχόν επιλογής της επιχείρησης Μανδρέκας κατά τον διαγωνισμό, η τελευταία όφειλε να ενημερώσει τη συμπράττουσα επιχείρηση σχετικά με την τιμή κατακύρωσης, τις ποσότητες και όλα τα συναφή, γεγονός που αποδεικνύεται τόσο από τις διάφορες επιστολές που βρέθηκαν σε επιτόπιους ελέγχους, όσο και από το ημερολόγιο του κ. Μανδρέκα. Η τακτική αυτή ήταν πάγια για την εταιρία Friesland, όπως αποδεικνύεται από την απόφαση, ενώ σε κατάθεσή του ο Ε. Μανδρέκας ανέφερε πως υπήρξε περίπτωση, όπου του ζητήθηκε να μη συμμετάσχει σε διαγωνισμό, επειδή έτερος ειδικός συνεργάτης

¹⁸⁷Βρέθηκε στα γραφεία της Friesland επιστολή του 2003 που αναφέρεται στην εν λόγω σύμπραξη, Βλ. σελ. 5 απόφασης 668/2018 ΟΛ. ΕΑ.

¹⁸⁸Βλ. την από 2/11/2012 ανωμοτί κατάθεση του Μανδρέκα και την υπ' αριθμ. 29 απάντηση & σελ. 8 απόφασης 668/2018 ΟΛ. ΕΑ.

¹⁸⁹Βλ. το από 07/05/2004 Συμφωνητικό Ειδικής Συνεργασίας 2004 της Friesland προς Μανδρέκας, σελ. 6-7 απόφασης 668/2018 ΟΛ. ΕΑ.

¹⁹⁰Βλ. άρθρο 18 Π.Δ. 394/1996.

της θα λάμβανε συμμετοχή, ενώ τον είχε προειδοποιήσει πως αν επαναληφθεί παράλληλη συμμετοχή σε διαγωνισμό θα διακοπεί η σύμπραξη τους.

Σύμφωνα με την απόφαση, ο επίδραση της πρακτικής αυτής στο ενδοενοσιακό εμπόριο είναι προφανής, καθώς το εύρος της γεωγραφικής αγοράς στην οποία δραστηριοποιούνταν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις κάλυπτε ολόκληρη την Ελληνική Επικράτεια, με αποτέλεσμα να παρακωλύει και τη δυνατότητα αλλοδαπών επιχειρήσεων να συμμετάσχουν με επιτυχία στους διαγωνισμούς και να εισέλθουν στην εσωτερική αγορά.¹⁹¹

Η Επιτροπή, αφού συνεκτίμησε την αποτελεσματικότητα της Διευθέτησης της Διαφοράς με τη βούληση των επιχειρήσεων, τον πραγματικό αντίκτυπο της οριζόντιας σύμπραξης στην αγορά, την γεωγραφική έκταση αυτής, το οικονομικό όφελος των επιχειρήσεων και το είδος συμμετοχής τους στην σύμπραξη, την οικονομική δύναμη των δύο εταιρειών, σε συνδυασμό με τη διάρκεια της παράβασης, ήτοι από την αρχή του έτους 2003, έως το τέλος του έτους 2007, επέβαλλε στην μεν πρώτη, πρόστιμο ύψους εκατόν εξήντα χιλιάδων και διακοσίων είκοσι πέντε ευρώ (160.225,00€) και στη δεύτερη, έντεκα χιλιάδων τριακοσίων είκοσι οκτώ ευρώ και τριάντα οκτώ λεπτών (11.328,38€).

3. Υπόθεση «Καρφούρ», Απόφαση 495/VI/2010 Επιτροπή Ανταγωνισμού¹⁹²

Η υπόθεση Καρφούρ ανέκυψε έπειτα από τις καταγγελίες των «ΣΙΣΚΟΣ ΓΚΡΟΥΠ ΑΕ», «ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ Α.Ε.» και «ΑΚΡΙΤΑΣ ΥΠΕΡΑΓΟΡΑ-ΑΝΤΙΠΡΟΣΩΠΕΙΕΣ ΕΜΠΟΡΙΟ ΑΕ» για παραβάσεις των άρθρων 1 παρ. 1 Ν. 703/77, σχετικά με τα καταστήματα «5' Μαρινόπουλος».

Οι ως άνω καταγγέλλουσες εταιρείες ετύγχαναν δικαιούχοι της Καρφούρ Μαρινόπουλος, δυνάμει της σύμβασης δικαιόχρησης που είχαν συνάψει, εντός της οποίας καθορίζονταν οι τιμές λιανικής πώλησης των δικαιούχων είτε μέσω του συστήματος εμπορικής διαχείρισης, είτε μέσω της συμβάσεως. Παράλληλα, προβλέπονταν τόσο η

¹⁹¹ Βλ. κεφάλαιο V.1 ΕΠΗΡΕΑΣΜΟΣ ΕΝΔΟΕΝΩΣΙΑΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ σκέψη 32 απόφασης 668/2018 ΕΑ.

¹⁹² Απόφαση υπ' αριθμ. 495/VI/2010, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2010/apofaseis/495_2010.pdf, ανακτήθηκε 02/03/2021.

αποκλειστική προμήθεια των προϊόντων από τη δικαιοπάροχο όσο και η υποχρέωση μη ανταγωνισμού μετά τη λήξη της συνεργασίας.

Στην απόφαση της, η Επιτροπή Ανταγωνισμού επεσήμανε ότι η ελευθερία διαμόρφωσης των τιμών αντικατοπτρίζεται στο άρθρο 1 παρ. 1 Ν. 703/77 (νυν: ά. 1 παρ. 1 Ν 3959/2011) και 101 ΣΛΕΕ, ο δε άμεσος ή έμμεσος καθορισμός των τιμών, στις οποίες μεταπωλούνται τα προϊόντα, αποτελεί εξ' αντικειμένου περιορισμό του ανταγωνισμού.

Οι δικαιοδόχοι κατήγγειλαν την Καρφούρ για άμεσο και έμμεσο καθορισμό των τιμών, η οποία υποστήριξε πως πρόκειται για προτροπή παρακολούθησης των τιμών αυτών, η οποία διατυπώνεται χωρίς δεσμευτικότητα. Ωστόσο, η σύμβαση απεδείκνυε πως δεν επρόκειτο απλώς για «προτεινόμενες» τιμές, αφού η μη τήρηση των όρων συνιστούσε λόγο καταγγελίας της σύμβασης.

Ωστόσο, η Επιτροπή Ανταγωνισμού έκρινε πως ο περιορισμός δεν ήταν μόνο άμεσος, αλλά και έμμεσος, καθώς οι συμβάσεις προέβλεπαν την εγκατάσταση συστήματος παρακολούθησης των τιμών των συγκεκριμένων-μικρών καταστημάτων, για να υφίσταται έλεγχος στην ακαμψία των τιμών, που κατά τον ισχυρισμό της Καρφούρ ήταν απλώς προτεινόμενες. Αναλυτικότερα, το σύστημα αυτό διέκρινε τα προϊόντα σε προϊόντα ανταγωνισμού, στα οποία δεν χωρούσε διαφοροποίηση της τιμής κατά την ελεύθερη κρίση των δικαιοδόχων, και σε λοιπά προϊόντα¹⁹³.

Σχετικά με τους όρους περί αποκλειστικής προμήθειας, η ΕΑ έκρινε πως συνιστούν εξ' αντικειμένου περιορισμό των πωλήσεων μεταξύ των μελών του δικτύου δικαιόχρησης και παραβιάζουν τα άρθρα 1 Ν.703/77 (νυν: ά. 1 Ν 3959/2011) και 101 ΣΛΕΕ. Το αυτό αποφάσισε και ως προς τη ρήτρα περί μη ανταγωνισμού, ένα (1) έτος μετά τη λήξη της σύμβασης, καθώς αυτή δεν αφορούσε τη τεχνογνωσία που πιθανώς να την καθιστούσε θεμιτή.

Λόγω, δε, της βαρύτητας των ως άνω πρακτικών, κρίθηκε ότι αυτές δεν υπάγονταν στις εξαιρέσεις του άρθρου 101 παρ. 3 ΣΛΕΕ και έτσι δεν χορηγήθηκε καμία απαλλαγή. Ενδιαφέρουσα είναι και η θέση της Επιτροπής Ανταγωνισμού σχετικά με την εκμετάλλευση δεσπόζουσας θέσης της εν λόγω εταιρείας στο πλαίσιο του franchising, η οποία, όμως, δεν αφορά το παρόν κεφάλαιο.

¹⁹³Κ. Ηλιόπουλος, Η δικαιόχρηση στη νομολογία της Επιτροπής Ανταγωνισμού, σελ. 551.

Τέλος, η Επιτροπή αφού διαπίστωσε τις ως άνω παραβάσεις εκ μέρους της επιχείρησης «Καρφουρ Μαρινόπουλος ΑΕ», επέβαλλε σε βάρος της πρόστιμο συνολικού ύψους έξι εκατομμυρίων επτακοσίων είκοσι οκτώ χιλιάδων διακοσίων εβδομήντα δύο ευρώ (6.728.272€) για παράβαση των εθνικών και ενωσιακών διατάξεων σχετικά με την πρακτική καθορισμού τιμής μεταπωλήσεως.

Ουσιαστικά, η εν λόγω απόφαση, επιβεβαιώνει τα κριτήρια της νομολογίας Χυτήρογλου, Πηγής (1986) σχετικά με τον άμεσο και έμμεσο καθορισμό τιμών μεταπώλησης (λιανικής) εκ μέρους του δικαιοπαρόχου.

4. Υπόθεση «Palso Χανίων», Απόφαση 2571/2017 Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου Αθηνών¹⁹⁴

Πρόκειται για τη γνωστή υπόθεση του Συλλόγου Ιδιοκτητών Κέντρων Ξένων Γλωσσών Ν. Χανίων, μέλος του (Π.Ο.Ι.Κ.Ξ.Γ.-Palso), που ξεκίνησε έπειτα από αναφορά πολίτη για καθορισμό των τιμών. Αρχικά, αξίζει να διευκρινιστεί ότι ο εν λόγω Σύλλογος την περίοδο 2006-2010 κατείχε το 65% του συνόλου των κέντρων ξένων γλωσσών στην πόλη των Χανίων.

Σύμφωνα με τη διάταξη του άρθρου 6 του Κανονισμού Δεοντολογίας του Συλλόγου, τα μέλη όφειλαν –υποχρεωτικώς- να μην αποκλίνουν από την κατώτατη οριζόμενη από το Σύλλογο κλίμακα διδάκτρων, ούτε των οριζόμενων εκπτώσεων και χορηγούμενων υποτροφιών, περιορίζοντας κατ' αυτόν τον τρόπο την επαγγελματική ελευθερία των μελών του στην ελεύθερη διαμόρφωση των τιμών μέσα από την διαπραγμάτευση με τους καταναλωτές.

Όπως εύστοχα σημειώνει το Διοικητικό Εφετείο Αθηνών στο πλαίσιο της υπό κρίση απόφασης, η ύπαρξη απλώς και μόνο των ρητρών δημιούργησε στα μέλη την πεποίθηση ότι ο συντονισμός δράσης για τον καθορισμό επιπέδου τιμών-διδάκτρων ήταν δεσμευτικός. Ωστόσο, κατά την κρίση του δικαστηρίου η πρακτική αυτή συνιστούσε απόφαση ένωσης επιχειρήσεων, η οποία συνέβαλλε στην εξάλειψη του ανταγωνισμού μεταξύ των μελών του

¹⁹⁴ Απόφαση υπ' αριθμ. 2571/2017, διαθέσιμη σε https://www.epant.gr/files/2012/apofaseis/554_2012_DEA_2571_2017_FRONTI.pdf, ανακτήθηκε 02/02/2021.

Συλλόγου, χωρίς να ενδιαφέρει η ανυπαρξία πρόθεσης περιορισμού του ανταγωνισμού του Συλλόγου, απορριπτομένων των ισχυρισμών του ως αβάσιμων.

Αποδεχόμενο λοιπόν το Δικαστήριο πως πρόκειται για οριζόντια σύμπραξη καθορισμού τιμών της αγοράς των διδάκτρων στα κέντρα ξένων γλωσσών και, επομένως, ότι παραβιάστηκαν οι διατάξεις περί ανταγωνισμού, κατά το χρονικό διάστημα από το έτος 1991 έως και το έτος 2011, συνεκτίμησε τα διάφορα κριτήρια (όγκος αγοράς, διάρκεια παράβασης, γεωγραφική έκταση, οικονομικό όφελος κ.α.) και επέβαλε πρόστιμο συνολικού ύψους ογδόντα τριών χιλιάδων τριάντα έξι ευρώ και ενενήντα λεπτών (83.036,90€).

Την απόφαση της Επιτροπής Ανταγωνισμού προσέβαλε με προσφυγή ο Σύλλογος ενώπιον του ΔΕΦΑθ, το οποίο αφού επικύρωσε την απόφαση της ΕΑ, έκανε δεκτό το αίτημα του περί μείωσης του προστίμου ως υπερβολικού για τις περιστάσεις και μείωσε το πρόστιμο στις σαράντα μία χιλιάδες πεντακόσια δέκα οκτώ ευρώ και σαράντα πέντε λεπτά (41.518,45€).

Σε κάθε περίπτωση αξίζει να υπογραμμισθεί ότι η υπό εξέταση υπόθεση έλαβε μεγάλες διαστάσεις τόσο στην τοπική κοινωνία όσο και πανελληνίως, και –δυστυχώς– τόσο η Επιτροπή Ανταγωνισμού, όσο και το ΔΕΦΑθ, με την παρούσα απόφαση του, στάθηκαν κατώτεροι των περιστάσεων, αφού επέβαλλαν ένα τόσο μικρό ποσό ως πρόστιμο, ιδίως από τη στιγμή που τούτο έπρεπε να καταβληθεί σε όλα τα μέλη του Συλλόγου, ενώ αφορούσε παραβάσεις περίπου 20 ολόκληρων ετών.

4ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ: Οικονομική Ανάλυση Οριζόντιων Συμπράξεων

Βασικό εργαλείο στη διάθεση της Επιτροπής Ανταγωνισμού αποτελεί η θεωρία της Βιομηχανικής Οργάνωσης, καθώς στη σύγχρονη και συνεχώς αναπτυσσόμενη εποχή με την αλματώδη τεχνολογική ανάπτυξη είναι ιδιαίτερα δύσκολο να αποδειχθεί βάσει επαρκών στοιχείων η ύπαρξη ενός καρτέλ με συντονισμένη συμπεριφορά, που περιορίζει τον ανταγωνισμό.

Στο πλαίσιο των απαγορευμένων συμφωνιών, όπως σημειώθηκε στο 1ο κεφάλαιο της παρούσης, οι επιχειρήσεις δεσμεύονται, ρητώς ή σιωπηρώς, να ακολουθήσουν μια συντονισμένη συμπεριφορά με σκοπό την αύξηση του κέρδους και τη συνεπαγόμενη

μείωση του ανταγωνισμού. Η δέσμευση, ωστόσο αυτή, δεν είναι κατά κανόνα νομικά αξιόσιμη, και συνεπώς η εκάστοτε συμπράττουσα επιχείρηση μπορεί οποτεδήποτε να παρεκκλίνει της συμφωνίας, προκειμένου να αποκτήσει πολύ μεγαλύτερο κέρδος, ωστόσο θα πρέπει να σταθμίσει τα οφέλη, που παρέχει η διατήρηση συμπράξεων και τις ζημίες, που ίσως υποστεί, με την αντίδραση των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων¹⁹⁵.

Προκειμένου να εφαρμοστεί μια οριζόντια συμφωνία σιωπηρώς, θα πρέπει οι επιχειρήσεις να έχουν κίνητρα για να προχωρήσουν στη σύναψη της συμφωνίας και ο συντονισμός μεταξύ τους για την τήρηση αυτής να είναι εφικτός¹⁹⁶. Όταν αναφερόμαστε σε εφικτό συντονισμό, κατά την οικονομική θεωρία, εννοούμε *τη δυνατότητα ελέγχου της επιχειρηματικής δράσης των ανταγωνιστών και συμπραττουσών επιχειρήσεων*, ώστε να προλαμβάνονται οι τυχόν αποκλίσεις, που θα δημιουργήσουν ανισορροπία στην αγορά και στο προσδοκώμενο από αυτές όφελος.

1. Κίνητρα των Επιχειρήσεων για Δημιουργία Οριζόντιων Συμπράξεων

Κατά βάση, η συμπαιγνία αφορά στις επιχειρήσεις, που έχουν την ίδια στοχοθεσία ή όταν υπάρχουν σχέσεις ιδιοκτησιακού καθεστώτος, όπου η μία έχει οικονομικά συμφέροντα απορρέοντα από την άλλη, ή παρουσιάζουν συμμετρικά κόστη ή όταν διαθέτουν περίπου ίδια μερίδια αγοράς.¹⁹⁷

Βασικός, λοιπόν, παράγοντας που συντελεί στη δημιουργία οριζόντιων συμπράξεων μεταξύ των επιχειρήσεων, είναι η συνιδιοκτησία μιας επιχείρησης. Όταν για παράδειγμα μια επιχείρηση έχει σημαντικό ποσοστό μεριδίων στο μετοχικό κεφάλαιο μιας άλλης επιχείρησης και ως εκ τούτου έχουν το ίδιο αντικείμενο εργασιών ή απευθύνονται στην ίδια αγορά και άρα είναι ανταγωνίστριες, είναι αρκετά ευκολότερο να συνάψουν μια συμφωνία που θα περιορίζει τον ανταγωνισμό εντός της αγοράς προς όφελος τους.

Το ως άνω φαινόμενο είναι εντονότερο κατά την περίπτωση που μια επιχείρηση, κυρίως μητρική, συμμετέχει στον έλεγχο μιας ανταγωνίστριας επιχείρησης, ήτοι θυγατρικής. Στην περίπτωση, όμως έλλειψης της οικονομικής αυτοτέλειας της θυγατρικής,

¹⁹⁵ Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 109.

¹⁹⁶ Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των Κατασκευαστικών, σελ. 75.

¹⁹⁷ Οράτε παραπομπή υπ' αριθμόν 199.

η οποία ουσιαστικά ανήκει στην μητρική και δεν διαθέτει διοικητική και οικονομική κυρίως αυτονομία, δεν μπορεί να γίνει λόγος για απαγορευμένη σύμπραξη. Είναι προφανές ωστόσο, πως αν μια επιχείρηση μετέχει στον έλεγχο άλλης ανταγωνίστριας επιχείρησης, το κίνητρο για συντονισμό της συμπεριφοράς τους στη σχετική αγορά και για ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ τους, με σκοπό να καθορίσουν δεσμευτικώς την τιμολογιακή πολιτική τους, είναι ιδιαίτερο αυξημένο¹⁹⁸, με αποτέλεσμα να υφίστανται σήμερα τέτοιου είδους –οριακές- συμπράξεις, των οποίων η συμπεριφορά χρήζει ερμηνείας για να διαπιστωθεί αν αποτελούν απαγορευμένες συμπράξεις ή απλώς συμπράξεις κοινής πολιτικής και συνεργασίας, που όμως δεν περιορίζουν αισθητά τον ανταγωνισμό.

Έτερος παράγοντας δημιουργίας κινήτρων για μια οριζόντια σύμπραξη αποτελεί η συμμετρία αναφορικά με το κόστος, το παραγωγικό δυναμικό ή τα ποσοστά που κατέχουν στα μερίδια αγοράς¹⁹⁹. Οι ασύμμετρες επιχειρήσεις αδυνατούν να συμφωνήσουν σε μια τιμή συντονισμένη, καθώς συνήθως έχουν διαφορετικές δομές κόστους, γι' αυτό και μεταξύ των κινήτρων, που δίδονται προς το σκοπό του κέρδους των συμπραττουσών επιχειρήσεων, είναι και η συμμετρία μεταξύ αυτών.

Επειδή, ωστόσο, δεν είναι πάντοτε ευχερές να επιτευχθεί εξαρχής αυτή η συμμετρία, καθότι οι συνθήκες της αγοράς διαφέρουν, και προκειμένου να μην παρεκκλίνει κάποιος από τη σύμπραξη, αλλά αντίθετα να δοθεί κίνητρο σε περισσότερες ακόμη επιχειρήσεις να συμπράξουν, προτείνεται συχνά ο άνισος καταμερισμός των κερδών από τη σύμπραξη μεταξύ των επιχειρήσεων, ώστε να ωφεληθούν εκείνες που έχουν χαμηλότερο κόστος και που θα ήταν πιο εύκολο να μην προσχωρήσουν στη σύμπραξη, αλλά να ακολουθήσουν ανταγωνιστική πολιτική, θέτοντας τιμές ελάχιστα χαμηλότερες, δηλαδή οριακές από αυτές των ανταγωνιστών τους. Φυσικά στη σύγχρονη οικονομικοκεντρική εποχή, τέτοιου είδους παραχωρήσεις στις συμπράξεις είναι πολύ δύσκολο να επιτευχθούν, καθόσον απαιτούν αгаστή συνεργασία και εμπιστοσύνη²⁰⁰.

Επιπρόσθετα, σημαντικό κίνητρο για τις επιχειρήσεις αποτελεί η παραγωγική δύναμη, που διαθέτουν οι συμπράττουσες επιχειρήσεις, η οποία αναμφίβολα συντείνει στην εξασφάλιση μεγαλύτερου κέρδους για όλες τις επιχειρήσεις, που έχουν προσχωρήσει σε

¹⁹⁸ Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των Κατασκευαστικών, σελ. 76.

¹⁹⁹ Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 114.

²⁰⁰ Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 114.

μια απαγορευμένη συμφωνία.²⁰¹ Για παράδειγμα, επιχειρήσεις με μικρή παραγωγική δύναμη, μικρές εγκαταστάσεις και γενικότερα περιορισμένους πόρους, δύσκολα μπορούν να διεισδύσουν σε μια αγορά μόνο με τις δικές τους δυνάμεις, ιδίως δε αν υπάρχουν ήδη σε αυτήν την αγορά απαγορευμένες συμπράξεις. Για το λόγο αυτό, δίδεται ισχυρό κίνητρο σε μια επιχείρηση να συμπράξει με άλλες επιχειρήσεις, που πιθανώς έχουν μεγαλύτερη παραγωγική δύναμη, επαρκέστερη μονάδα και ισχυρότερη θέση στα μερίδια της αγοράς, προκειμένου η παραγωγή να είναι μεγαλύτερη και να ανταποκρίνεται στην ολοένα αυξανόμενη ζήτηση, που θα έχει ως αποτέλεσμα την ενσωμάτωσή τους στην αγορά πιο γρήγορα και σταθερά με παράλληλη αύξηση του κέρδους τους. Ουσιαστικά, το περιορισμένο παραγωγικό δυναμικό αναμπίβολα αποτελεί ανάχωμα στη δημιουργία συμπράξεων, ενώ αντίθετα οι μονάδες με παραγωγικό δυναμικό, μεγαλύτερο της ζήτησης στην αγορά, μπορούν να αποτελέσουν σημαντικό κίνητρο σύναψης απαγορευμένων, κατά το δίκαιο του ανταγωνισμού συμφωνιών, μαζί τους²⁰².

Όπως, λοιπόν παρουσιάστηκε σε αδρές γραμμές, βασικά κίνητρα για τη δημιουργία συμπράξεων μεταξύ των επιχειρήσεων είναι η αύξηση του κέρδους της εκάστοτε επιχείρησης, χωρίς το κόστος να είναι δυσανάλογο, και με στόχο την εγκαθίδρυση των επιχειρήσεων αυτών στην αγορά που απευθύνονται, με όσο το δυνατόν μειωμένο ανταγωνισμό και υψηλές «συμπαιγνιακές» τιμές. Σημαντικό, λοιπόν, ρόλο σε αυτό παίζει η συμμετρία μεταξύ των επιχειρήσεων, που εν δυνάμει θα συμπράξουν και τα μερίδια που αυτές κατέχουν στην αγορά. Η δε ασυμμετρία αναντίρρητα μπορεί να αναδείξει σημαντικά προβλήματα, που πιθανώς να μη βοηθήσουν μια σύμπραξη να διατηρηθεί στην αγορά²⁰³.

2. Παράγοντες που συμβάλλουν στη Διατήρηση των Συμπράξεων

Θεμελιώδη παράγοντα για τη διατήρηση μιας απαγορευμένης σύμπραξης στην αγορά συνιστά η δυνατότητα ελέγχου της συμπεριφοράς και επιχειρηματικής δράσης των ανταγωνιστών. Ουσιαστικά, εδώ γίνεται λόγος στην έννοια του εφικτού της σύμπραξης, κατά την οικονομική θεωρία.

²⁰¹ Βλ. παραπομπή υπ' αριθμόν 203.

²⁰² Βλ. παραπομπή υπ' αριθμόν 203.

²⁰³ Marc Ivaldi, Bruno Jullien, Patrick Rey, Paul Seabright, and Jean Tirole, The Economics of Tacit Collusion, IDEI Working Paper, n. 186, "Final Report for DG Competition, European Commission", 2003.

Αναφορικά με την οικονομική θεώρηση της έννοιας, ο Adam Smith, ήταν μεγάλος οικονομικός αναλυτής και ανέπτυξε διάφορες οικονομικές θεωρίες μέσα από τα συγγράμματα του, επικεντρώνοντάς το ενδιαφέρον του στην επαναστατική οικονομική φιλοσοφία, που αλληλοεπιδρά με τα κοινωνικά φαινόμενα. Θεωρούσε, λοιπόν, πως οι άνθρωποι, έχοντας ιδιοτελές κίνητρο και προσωπικό συμφέρον στην οικονομική τους δραστηριότητα, θα αποκτήσουν μια ευημερεύουσα οικονομία, στην οποία ο ανταγωνισμός θα κατέχει κυρίαρχη θέση. Κεντρικός άξονας της ιδέας αυτής, αποτέλεσε η εξάλειψη των περιορισμών στις εισαγωγές, στην εργασία και στις τιμές, ώστε να υπάρχουν περιθώρια μεγιστοποίησης με τακτικές όπως χαμηλότερες τιμές, υψηλότεροι μισθοί και καλύτερα ποιοτικά προϊόντα, που θα οδηγούσαν με τη σειρά τους σε μια οικονομικο-κοινωνική ευταξία και ευημερία.²⁰⁴

Όπως έχει αναφερθεί η οικονομική θεωρία της επιχείρησης, διασχίζοντας την νεοκλασική οικονομική θεώρηση και φτάνοντας στην εξελικτική οικονομική θεώρηση της ικανοποίησης, συνιστά έναν τομέα ιδιαίτερα βοηθητικό για τη μελέτη διάφορων συμπεριφορών και τα αποτελεσμάτων που αυτές μπορούν να επιφέρουν. Ένας τομέας ανάλογος είναι και αυτός της ανταγωνιστικής συμπεριφοράς των επιχειρήσεων, όπου προκειμένου να διατηρηθεί ένα ήδη δημιουργηθέν καρτέλ, ιδίως σε μια κοινωνία που βιώνει την οικονομική κρίση και τις συνέπειές της-

Η δυνατότητα ελέγχου της συμπεριφοράς των ανταγωνιστριών επιχειρήσεων, που συμπράττουν με στόχο τη διαπίστωση της τήρησης της σύμπραξης ή αντίθετα της παρέκκλισης απ'αυτήν με σκοπό το προσωπικό τους – αλλά παροδικό- όφελος, αποτελεί παράγοντα που όχι μόνο υποκινεί τις πιθανότητες για μια σύμπραξη, αλλά στοχεύει και στη διατήρηση αυτής εντός της αγοράς, με μειούμενο συνεχώς τον ανταγωνισμό.

Από την άλλη μεριά, καίριο παράγοντα διατήρησης αυτών αποτελεί η σταθερότητα των επιχειρήσεων σε μια αγορά με υψηλή συγκέντρωση. Η πρακτική αυτή αναμφίβολα βοηθάει στον αποτελεσματικό έλεγχο από τις μεγάλες επιχειρήσεις, που συμπράττουν με στόχο να διατηρήσουν τη σύμπραξη αυτή σε μια σταθερή αγορά, όπου η παραμικρή παρέκκλιση από τα συμφωνηθέντα εκ μέρους μιας συμπράττουσας επιχείρησης θα διαφανεί μέσα στην αγορά. Επίσης, μια αγορά με υψηλή συγκέντρωση από λίγες και μεγάλες επιχειρήσεις, παρακινεί πολύ περισσότερο τις συμπράττουσες επιχειρήσεις να

²⁰⁴ Χ. Τοκας, Σύγκριση- Ανάλυση των Βασικών Οικονομικών Θεωριών, σελ. 30-31.

συνεργαστούν ομαλά, αφού το κέρδος από τη σύμπραξη που λαμβάνουν δεν επιμερίζεται σε μεγάλο βαθμό – όπως για παράδειγμα αν ευρίσκονταν πολλές επιχειρήσεις σε μια αγορά-, και άρα το κέρδος είναι μεγαλύτερο και ο ανταγωνισμός μικρότερος. Αντίθετα, όταν υπάρχει μεγάλος αριθμός ανταγωνιστριών επιχειρήσεων σε μια αγορά, είναι πολύ πιο δύσκολος ο ορθός συντονισμός της συμπεριφοράς όλων και η αποδοχή από όλους της εκάστοτε ευθυγραμμισμένης συμπεριφοράς είναι δύσκολη, ενώ παράλληλα δυσχεραίνεται ο αποτελεσματικός έλεγχος της όποιας παρέκκλισης, σε σχέση π.χ. με τις καθορισμένες τιμές ή την κατανομή της πελατείας²⁰⁵.

Περαιτέρω, οι επιχειρήσεις με ομοειδή προϊόντα και υπηρεσίες, είναι ευχερέστερο να διατηρήσουν τη σύμπραξη στην αγορά, καθώς διευκολύνεται ο έλεγχος μεταξύ τους. Η ομοιογένεια δε αυξάνει και την ισχύ των συμπραττουσών επιχειρήσεων σε μια αγορά, καθότι μια επιχείρηση με ομοιογενή προϊόντα είναι πιο ελαστική, οπότε στην περίπτωση μείωσης των τιμών της κατ' ελάχιστον, η ζήτηση των προϊόντων της θα αυξηθεί σημαντικά, μεγεθύνοντας το μερίδιό της στην αγορά.²⁰⁶

Ένας ακόμα σημαντικός παράγοντας διατήρησης μιας απαγορευμένης σύμπραξης συνιστά *η δυνατότητα πρόβλεψης της εξελικτικής πορείας της αγοράς*, εντός της οποίας υπάρχει η σύμπραξη. Οι συχνές διακυμάνσεις στη ζήτηση της αγοράς καθιστούν ατελέσφορη την αποτελεσματική επίβλεψη της τήρησης καθεμίας σύμπραξης από τα συμπραττόμενα μέρη και, συνεπώς, εισχωρεί στη σύμπραξη η αμφισβήτηση της συμπεριφοράς των ανταγωνιστικών επιχειρήσεων, σε σχέση με την τήρηση της συμφωνίας. Έτσι, διασπάται μια σύμπραξη, αφού οι επιχειρήσεις, που δεν εμπιστεύονται τις έτερες συμπράττουσες και θεωρούν ότι πιθανώς έχουν αποκλίνει των συμφωνηθέντων, προτιμούν να επανέλθουν στον ανταγωνισμό, συγχέοντας χαμηλές τιμές και παρέκκλιση²⁰⁷.

Συνεπώς, μια οριζόντια σύμπραξη είναι ευκολότερο να διατηρηθεί όταν η ζήτηση στην αγορά είναι αυξημένη και εφόσον οι επιχειρήσεις που υφίστανται στην αγορά δεν αυξομειώνονται. Αυτό, φυσικά, δύναται να επιφέρει και το αντίθετο αποτέλεσμα, καθώς, εάν η ζήτηση είναι υψηλή, δεν υπάρχει αιτία εισχώρησης σε μια σύμπραξη, αφού η εκάστοτε επιχείρηση θα μπορούσε να δρα ανεξάρτητα, ανταγωνιζόμενη σε υψηλή κλίμακα τιμών τις άλλες επιχειρήσεις.

²⁰⁵ Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, σελ. 115.

²⁰⁶ Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», σελ. 77.

²⁰⁷ Sigrid Stroux, US and EC Oligopoly Control (International Competition Law Series Set), σελ. 26.

Περαιτέρω, σημαντικός παράγοντας διατήρησης οριζόντιων συμπράξεων εντός μιας αγοράς είναι η δυνατότητα εντοπισμού των παρεκκλιουσών από αυτές συμπεριφορών των επιχειρήσεων και η αποτελεσματική τιμωρία τους. Εφόσον υφίσταται διαφάνεια στην αγορά, είναι ευχερέστερο να εντοπιστεί η παρέκκλιση μιας επιχείρησης από τα συμφωνηθέντα, που συνεπάγεται την έξοδό της από τη σύμπραξη και πιθανώς την απώλεια υψηλών κερδών. που πιθανώς θα συνέλεγε σε μεγαλύτερο μεν διάστημα αλλά με βεβαιότητα, εάν παρέμενε πιστή στην τήρηση της σύμπραξης.²⁰⁸

Ένα είδος τιμωρίας εκ μέρους των συμπραττουσών επιχειρήσεων είναι η *στρατηγική ενεργοποίησης*²⁰⁹. Συγκεκριμένα, βάσει τοιαύτης στρατηγικής, όλες οι επιχειρήσεις, όταν λάβουν γνώση της παρέκκλισης, επιστρέφουν στην ανταγωνιστική ολιγοπωλιακή ισορροπία, χωρίς να τολμά κανείς να την μεταβάλλει μεμονωμένα. Ωστόσο, υφίστανται και αυστηρότερες τιμωρίες, που αφορούν στον καθορισμό των τιμών, οι οποίες ανέρχονται σχεδόν στο κόστος των παρεχόμενων αγαθών, με αποτέλεσμα η παρεκκλίνουσα επιχείρηση να λαμβάνει διά αυτόν τον τρόπο μηδενικό κέρδος. Μετά ταύτα, ο συμπράττουσες επιχειρήσεις επανέρχονται στη συμπαιγνιακή ισορροπία, που πρωτύτερα είχαν δημιουργήσει, καθόσον με τον τρόπο αυτό έχουν τιμωρήσει την παρεκκλίνουσα επιχείρηση, χωρίς μεγάλη ζημία για τις ίδιες.

Παράγοντας, επίσης, που συντελεί στη διατήρηση μιας σύμπραξης είναι εάν η συμπράττουσα επιχείρηση δραστηριοποιείται μόνο σε μία αγορά ή σε περισσότερες. Ειδικώς, εάν δραστηριοποιείται σε πολλές αγορές ταυτόχρονα, τότε πιθανώς θα προτιμήσει να διατηρηθεί η σύμπραξη, προκειμένου να αποφύγει την αυστηρή τιμωρία (μεγάλο κόστος) για την παρέκκλιση της από τις υπόλοιπες επιχειρήσεις, σε καθεμία από τις αγορές που δραστηριοποιείται, εξομαλύνοντας παράλληλα την ασυμμετρία της αγοράς²¹⁰.

Επίσης, οι επικρατούσες στην αγορά συνθήκες με σημαντικότερη την *ύπαρξη εμποδίων εισόδου μιας νέας επιχείρησης στην αγορά*, και δεύτερη την περίπτωση ισχυρών αγοραστών στην αγορά, καθιστούν βιώσιμη ή μη μια σύμπραξη. Για παράδειγμα, εάν τα εμπόδια εισόδου νέων επιχειρήσεων σε μια αγορά είναι χαμηλά ή και ανύπαρκτα, τότε η είσοδος σε αυτή θα είναι πιθανώς μεγάλη, διασαλεύοντας τον υφιστάμενο έλεγχο της

²⁰⁸Marc Ivaldi, Bruno Jullien, Patrick Rey, Paul Seabright, and Jean Tirole, *The Economics of Tacit Collusion*, IDEI Working Paper, n. 186, "Final Report for DG Competition, European Commission", 2003, σελ. 32-35.

²⁰⁹ «triggerstrategy», Θεωρία Παιγνίων

²¹⁰ Δ. Τζουγανάτος, *Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού*, σελ. 126

αγοράς και της επιχειρηματικής δράσης των συμπραττουσών επιχειρήσεων, με αποτέλεσμα η επιλογή της παρέκκλισης, χωρίς να καταστεί αυτή άμεσα αντιληπτή, να είναι αρκετά ελκυστική²¹¹. Παράλληλα, η αέναη είσοδος νέων επιχειρήσεων δημιουργεί στις υφιστάμενες τον κίνδυνο απώλειας της πελατείας τους, οπότε αυτές μειώνουν τις τιμές τους, αθετώντας τη συμφωνία. Οι δε μεγάλοι αγοραστές μια αγοράς δύνανται να οδηγήσουν στην αθέτηση μιας σύμπραξης, αυξάνοντας τη ζήτηση με τις παραγγελίες τους ή μειώνοντάς την απότομα, ενώ ήδη έχουν αρχίσει να συσσωρεύουν τις παραγγελίες. Με τον τρόπο αυτό, ο πωλητής οδηγείται στην κατάργηση της σύμπραξης, καθώς το κέρδος από τις μεγάλες παραγγελίες είναι μεν βραχυπρόθεσμο, όμως είναι ιδιαίτερα υψηλό σε σχέση με το κόστος της τιμωρίας. Κατά συνέπεια, είναι απαραίτητο η τιμή, που έχει καθορίσει η σύμπραξη να είναι αρκετά χαμηλή, προκειμένου αυτή να μπορέσει να διατηρηθεί²¹².

Τέλος, σημαντικός παράγοντας διατήρησης των απαγορευμένων συμπράξεων σε μια αγορά, αποτελεί το υφιστάμενο σε αυτήν νομικό πλαίσιο, και η ορθή, άμεση και με αυστηρές κυρώσεις τιμωρία τέτοιου είδους πράξεων από τους αρμόδιους φορείς. Συχνά η αβελτηρία των αρχών, σε συνδυασμό με την απρόσκοπτη τεχνολογική εξέλιξη και τη μυστικότητα της δράσης των επιχειρήσεων, οδηγούν ευκολότερα στη σύναψη συμφωνιών, που στόχο έχουν να πλήξουν τον ανταγωνισμό, αφού πιθανώς διαβλέπουν πως το κέρδος θα είναι μεγαλύτερο από τις τυχόν κυρώσεις, οι οποίες ενδέχεται να τους επιβληθούν σε περίπτωση διαπίστωσης της παραβατικής τους συμπεριφοράς.

3. Η Θεωρία των Παιγνίων και η Εφαρμογή του Διλλήματος του Φυλακισμένου στις Οριζόντιες Συμπράξεις

Η θεωρία των παιγνίων αποτελεί μια μέθοδο κατανόησης και ανάλυσης των οικονομιών και δη των επιχειρήσεων. Τα διάφορα μοντέλα της θεωρίας των παιγνίων, βοηθούν στην εξέταση των επιπτώσεων του ορθολογισμού και της ισορροπίας σε μια αγορά, όπου υπάρχουν έντονες αλληλεπιδράσεις.²¹³ Προσφέρει έναν συστηματικό τρόπο

²¹¹ Marc Ivaldi, Bruno Jullien, Patrick Rey, Paul Seabright, and Jean Tirole, *The Economics of Tacit Collusion*, IDEI Working Paper, n. 186, “Final Report for DG Competition, European Commission”, 2003.

²¹² Α. Παπαγεωργίου, *Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των Κατασκευαστικών*, σελ. 80

²¹³ Η. Σεργεντάνη, *Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ: ΠΑΙΓΝΙΟ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΣΕ ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ*, σελ. 9.

για το σχεδιασμό στρατηγικών σε καταστάσεις, όπου οι τύχες των ανθρώπων αλληλεξαρτώνται.

Η εν λόγω θεωρία δεν αναλύεται μόνο στην επεξήγηση παιχνιδιών, όπως σκάκι ή πόκερ, ούτε αφορά μόνο σε οικονομικά φαινόμενα. Συνήθως τυγχάνει εφαρμογής σε περιπτώσεις οικονομικών καταστάσεων, επηρεάζοντας σημαντικά τη λήψη αποφάσεων. Βασικός πυλώνας της θεωρίας των παιγνίων είναι η λίστα συμμετεχόντων, η λίστα στρατηγικών για κάθε συμμετέχοντα και, τέλος, τα οφέλη, που αυτοί αποκερδαίνουν από κάθε στρατηγική, με απώτερο στόχο την επιλογή μιας στρατηγικής για την εκπλήρωση ενός συγκεκριμένου στόχου.²¹⁴

Συνεπώς, η θεωρία των παιγνίων συνιστά την έρευνα, που παρέχει τον τρόπο με τον οποίο ο εκάστοτε συμμετέχων γνωρίζει πώς μπορεί να αντιμετωπίσει καταστάσεις και πρόσωπα στο πλαίσιο του ανταγωνισμού. Επίσης, αναλύει την αλληλεπίδραση των ανθρώπων μέσα από τις επιλογές τους σε διάφορες ανόμοιες καταστάσεις σε συνδυασμό με τις στρατηγικές, που καλούνται να επιλέξουν ως αποτέλεσμα, και εκείνες, που οι ίδιοι οι αντίπαλοι τους έχουν επιλέξει.

Κατά τις τελευταίες δεκαετίες, η εν λόγω θεωρία βρίσκει ιδιαίτερη εφαρμογή και στο πλαίσιο των επιχειρήσεων που ανταγωνίζονται, για τις οποίες γίνεται αναφορά κάτωθι, όπου εξετάζεται το καλούμενο ως «το δίλημμα του φυλακισμένου».

Πιο αναλυτικά, ένα από τα πιο χαρακτηριστικά στρατηγικά παιχνίδια της θεωρίας των παιγνίων, αποτελεί το δίλημμα του φυλακισμένου, το οποίο αφορά σε μια ιστορία δύο ατόμων που θεωρούνται ύποπτα για την τέλεση ενός εγκλήματος.

Το παίγνιο αυτό επινοήθηκε από τους Merrill Flood και Melvin Dresher το 1950 στην Καλιφόρνια για λογαριασμό μιας εταιρίας, η οποία σκόπευε να το χρησιμοποιήσει σε ενδεχόμενο πυρηνικό πόλεμο. Επειδή ακριβώς το συγκεκριμένο παιχνίδι έχει ποικίλες περιπτώσεις εφαρμογής, είναι σημαντικό να δίδονται στους παίκτες παρόμοια κίνητρα με αυτά των υπόπτων²¹⁵.

Προκειμένου να καταστεί σαφές το εν λόγω παίγνιο, ακολουθεί συνοπτική αναφορά επί των βάσεων του παιγνίου. Συγκεκριμένα, το σενάριο του διλήμματος του

²¹⁴ Η. Σεργεντάνη, ό.π., σελ. 10-11.

²¹⁵ Ε. Ξανθοπούλου, Θεωρία Παιγνίων και Συμπράξεις: Παραβιάσεις των Κανόνων Ανταγωνισμού, σελ. 8.

φυλακισμένου αφορά σε μια υπόθεση εργασίας, η οποία ξεκινάει με δύο ύποπτους για ένα μεγάλο έγκλημα, που κρατούνται σε διαφορετικά κελιά, προκειμένου να ανακριθούν. Οι αρχές διαθέτουν αρκετά στοιχεία για την καταδίκη τους σε πλημμέλημα, αλλά όχι και για την καταδίκη τους στο μεγάλο αυτό έγκλημα κακουργηματικού χαρακτήρα, εκτός κι αν ο ένας από τους δύο μαρτυρήσει τον άλλο. Ο ανακριτής προτείνει στον καθένα ως επιλογές²¹⁶:

1) Εάν και οι δύο ακολουθήσουν τη σιωπηρή οδό, τότε ο καθένας θα καταδικαστεί σε ένα χρόνο φυλάκιση.

2) Εάν ο ένας ομολογήσει και συμφωνήσει να καταθέσει εναντίον του άλλου, τότε θα απαλλαγεί των κατηγοριών και θα αφεθεί ελεύθερος και ο άλλος θα καταδικαστεί σε 4 χρόνια φυλάκιση.

3) Εάν ομολογήσουν και οι δύο, έκαστος εξ' αυτών θα καταδικαστεί σε τρία χρόνια φυλάκιση.

Σε μια αναγωγή των ως άνω ποινών στα τρία αυτά ζεύγη, κατανοούμε πως ο ορθολογικά σκεπτόμενος κρατούμενος θα πρέπει να επιλέξει την σιωπή/άρνηση ως περισσότερο ωφέλιμη και για τους δύο, καθώς αν οι δύο κρατούμενοι είχαν συμφωνήσει πως σε περίπτωση σύλληψης δε θα προδώσουν ο ένας τον άλλο, τότε θα οδηγούνταν στην καλύτερη λύση της ποινής ενός μόνο έτους. Όμως, η ελευθερία της επιλογής θα τους έδινε το κίνητρο αθέτησης της συμφωνίας τους, για ακόμη καλύτερα αποτελέσματα²¹⁷.

Το ως άνω δίλημμα μπορούμε να εφαρμόσουμε και στα πλαίσια δύο συμπραττουσών επιχειρήσεων με οριζόντια σύμπραξη μέσα σε μία αγορά, αντικαθιστώντας την χαμηλή και υψηλή ποινή με τις έννοιες της διατήρησης της σύμπραξης και της παρέκκλισης απ' αυτήν.

Καθίσταται σαφές πως, ακόμα κι αν οι δύο επιχειρήσεις διαπραγματευτούν και συμφωνήσουν στην πιο ωφέλιμη και για τους δύο λύση, ο κίνδυνος διάρρηξης της συμφωνίας αυτής μοιάζει αναπόδραστος. Εφόσον οι επιχειρήσεις διαπιστώσουν ότι μπορούν να αυξήσουν τα κέρδη τους στην περίπτωση αθέτησης της σύμπραξης, υπό την

²¹⁶ Ε. Ξανθοπούλου, ό.π., σελ. 9.

²¹⁷ Σ. Ραιδος & Χ. Αθανασιάδου, Το παίγνιο της ανάπτυξης οριζόντιων συμπράξεων από τις επιχειρήσεις σε συνθήκες oligοπωλιακής αγοράς: παραβιάσεις των κανόνων ανταγωνισμού, σελ. 19.

προϋπόθεση ότι θα την τηρήσει ο άλλος παίκτης-επιχείρηση, είναι βέβαιο ότι θα προχωρήσουν στην αθέτηση αυτής.

Για το λόγο αυτό, υφίστανται ορισμένες δικλείδες ασφαλείας, κατά τα ανωτέρω εκτεθέντα, που αποτελούν τους παράγοντες διατήρησης μιας σύμπραξης εκ μέρους των επιχειρήσεων, υπό την προϋπόθεση πως αυτές δεν αποσκοπούν σε καιροσκοπικά κέρδη, αλλά συμμετέχουν ως παίκτες σε ένα επαναλαμβανόμενο παίγνιο του διλήμματος του φυλακισμένου²¹⁸.

Επομένως, δικλείδες ασφαλείας για τη διατήρηση μιας σύμπραξης με τα χαρακτηριστικά του ως άνω παιγνίου, αποτελούν, όπως αναλύθηκαν στην υπό 2 Ενότητα του 4ου Κεφαλαίου της παρούσης, η ικανότητα εντοπισμού της πρόθεσης κάθε επιχείρησης για παρέκκλιση από τα συμφωνηθέντα και η ικανότητα επιβολής αποτελεσματικής τιμωρίας στις συμμετέχουσες/συμπράττουσες επιχειρήσεις.

²¹⁸ Σ. Ραιδος & Χ. Αθανασιάδου, ό.π., , σελ. 20.

ΕΠΙΛΟΓΟΣ

Στην παρούσα εργασία, έγινε μια προσπάθεια ανάπτυξης των οριζόντιων συμπράξεων, τις οποίες απαγορεύει το εθνικό και ενωσιακό νομοθετικό πλαίσιο, με ειδικότερη μνεία στις *per se* απαγορευμένες συμπράξεις του καθορισμού τιμών και κατανομής των αγορών. Εξετάστηκαν αρχικά οι έννοιες – όροι, που συνιστούν τις προϋποθέσεις εφαρμογής των απαγορεύσεων κατ' άρθρο 101 παρ. 1 ΣΛΕΕ και 1 Ν. 3959/2011, ενώ στη συνέχεια αναλύθηκε η έννοια των οριζόντιων συμπράξεων και οι ειδικότερες μορφές αυτών, με τις συνέπειες που μπορεί να επιφέρουν στον ανταγωνισμό. Λαμβανομένων υπόψη των ανωτέρω και βάσει των εκτεθέντων μέσα από μια περιπτωσιολογική μελέτη της νομολογίας του ΔικΕΕ και των εθνικών αρχών, διαπιστώθηκε το μείζον πρόβλημα, το οποίο προκαλείται στην αγορά από τις πλείστες συμπράξεις περί κατανομής αγορών και καθορισμού τιμών, οι οποίες αποφέρουν αρκετά υψηλά κέρδη στις συμπράττουσες επιχειρήσεις και προκαλούν εμπόδια στην εφαρμογή του νομικού πλαισίου.

Παράλληλα, έπειτα από την οικονομική ανάλυση των οριζόντιων συμπράξεων, που εξετάστηκαν στην παρούσα, σχετικά με τα κίνητρα και τους παράγοντες δημιουργίας και διατήρησής τους, διαπιστώνεται ότι το εμβληματικό παίγνιο του «διλήμματος του φυλακισμένου» μεταφέρεται ευχερώς στις επιχειρήσεις που συμμετέχουν σε οριζόντιες συμπράξεις. Μάλιστα, βάσει των ανωτέρω, δύναται να λεχθεί ότι το συγκεκριμένο παίγνιο συνιστά ένα χρήσιμο εργαλείο για τη στρατηγική λήψης των αποφάσεων, ενώ παράλληλα συμπεραίνεται ότι *η δομή του εν λόγω παιγνίου δύναται να αναδείξει την ισορροπία μεταξύ συνεργασίας και ανταγωνισμού*. Επίσης, η θεωρία των παιγνίων αναντίρρητα μπορεί να βοηθήσει στην αναπροσαρμογή του νομοθετικού πλαισίου και να αποσοβήσει τις πρακτικές, που μετέρχονται οι επιχειρήσεις για την παρεμπόδιση του ανταγωνισμού, μολονότι έχουν σημειωθεί σημαντικά νομολογιακά βήματα προς την κατεύθυνση αποκρυστάλλωσης των βασικών εννοιών των συμπράξεων και του ευρύτερου νομοθετικού πλαισίου του ελεύθερου ανταγωνισμού.

Όσον αφορά στο νομοθετικό καθεστώς, που διέπει τις εξεταζόμενες στην παρούσα εργασία οριζόντιες συμπράξεις, ιδιαίτερης μνείας χρήζει η διαπίστωση ότι, βάσει των ανωτέρω, ο Ν. 3959/2011 αποτελεί ένα σημαντικό νομοθετικό εργαλείο για τις εθνικές αρχές, που αποσκοπεί στην ορθότερη και αποτελεσματικότερη εφαρμογή των κανόνων του ελεύθερου ανταγωνισμού, το οποίο, όμως, εμφανίζει κενά και αδυναμίες, που θα

πρέπει να καλυφθούν, μέσα από την αυστηρή εφαρμογή των αναγκαίων ελέγχων και την τιμωρία των παραβάσεων. Άλλωστε, όπως εύστοχα έχει σημειώσει ο M. Berger, το δίκαιο του ανταγωνισμού, από άποψη λειτουργικότητας, μέσω της προστασίας του ανταγωνισμού, συντείνει στην πραγμάτωση της οικονομικής τάξης, από άποψη προσέγγισης στο κοινό καλό, επιλέγεται ως οικονομική συντονιστική αρχή, αφού οι επιδράσεις του επεκτείνονται σε ανταγωνιστές, καταναλωτές και ολόκληρα, ενώ από άποψη προσέγγισης της συνολικής οικονομίας, αποσκοπεί στην αποτροπή του εκφυλισμού των αναμενόμενων από τον ανταγωνισμό ωφέλιμων για το σύνολο της οικονομίας αποτελεσμάτων.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική βιβλιογραφία

Λ. Κοτσίρης, Ευρωπαϊκό Εμπορικό Δίκαιο, 2^η Έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2012

Α. Ξακουσιδής, Πολιτική Ανταγωνισμού και Ρυθμιστική Πολιτική: Ο ρόλος των δύο αυτών Συνιστωσών της Μικροοικονομικής Πολιτικής στη Θωράκιση του Ανταγωνισμού, Τμήμα Οικονομικής Επιστήμης Πειραιώς, Πειραιάς 2014

Γ. Δ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, 3^η Έκδοση, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2014

Α. Παπαγεωργίου, Οι Οριζόντιες Συμπράξεις- Η περίπτωση των «Κατασκευαστικών», Διατμηματικό Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών «Δίκαιο και Οικονομία», Πειραιάς 2020

Ν. Ζευγώλη, Το Καρτέλ στο Δίκαιο του Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2008

Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, 6η έκδοση, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2011

Ι. Γ. Σχινάς, Προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Εκδόσεις Σάκκουλα, Αθήνα-Κομοτηνή 1992

Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2013

Δ. Τζουγανάτος, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020

Β. Δούβλης, Η έννοια της επιχείρησης και οι συμφωνίες αποκλειστικής διανομής και διάθεσης στη νομολογία της Επιτροπής Προστασίας του Ανταγωνισμού - Επιτροπής Ανταγωνισμού του ν. 703/77, σε: ΕλλΔνη 1/1991

Γ. Τριανταφυλλάκης, Δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2011

Β. Κονδύλης, Ο καθορισμός του ύψους των αμοιβών των ελεύθερων επαγγελματιών από την οικεία επαγγελματική οργάνωση και το άρθρο 85 της ΣΛΕΕ, ΔΕΕ 10/1999 ,σελ 992.

Λ. Αθανασίου, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παράβασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, Σύγχρονες τάσεις και προσεγγίσεις, ΔΕΕ 12/2009

Δ. Ρούσση, Η εφαρμογή του άρθρου 81 ΣυνθΕΚ (άρθρο 1 Ν. 703/1977) στις συμφωνίες εντός του ομίλου επιχειρήσεων, ΔΕΕ 7/2006

Π.Η. Λαμπρινίδης, Οριζόντιες Συμπράξεις και Συνεργασίες στο Δίκαιο Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης, Α.Π.Θ. ΠΜΣ ΕΜΠΟΡΙΚΟΥ ΚΑΙ ΟΙΚΟΝΟΜΙΚΟΥ ΔΙΚΑΙΟΥ, Δεκέμβριος 2013

Χ. Δεληγιάννη-Δημητράκου, Συλλογική διαπραγμάτευση και κοινοτικοί κανόνες του ανταγωνισμού, ΔΕΕ 5/2005

Γ. Αυγερινός, «Εισαγωγή στο Δίκαιο ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Νομική Βιβλιοθήκη, 2011

Λ. Αθανασίου/ Ε. Μαστρομανώλης, Καταλογισμός σε μητρική εταιρία παράβασης κανόνων ανταγωνισμού θυγατρικής της, Σύγχρονες τάσεις και προσεγγίσεις, ΔΕΕ 19/2009, σελ. 1169-1183.

Δ. Τζουγανάτος, Ολιγοπώλιο και συλλογική δεσπόζουσα θέση στο δίκαιο του Ελεύθερου Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2004

Ν. Ζευγώλης, Εναρμονισμένες Πρακτικές: Το ζήτημα της οικονομικής ανάλυσης και η ανάγκη συνδυασμού νομικής-οικονομικής σκέψης, ΔΕΕ 1/2004 σελ 26 επ.

Α. Αιμιλιανίδης Το πρόβλημα της απαγόρευσης της εναρμονισμένης πρακτικής στο κοινοτικό δίκαιο, ΕΕυρΔ, 4,2004, σελ 739 επ.

Ν. Γρηγοριάδης, Η ανταλλαγή πληροφοριών μεταξύ ανταγωνιστών υπό το πρίσμα της απόφασης T-MobileNetherlands, του ΔΕΕ» 21ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της»

Γ. Κατσουλάκος, Προστασία της οικονομικής ελευθερίας: η οικονομική αποτελεσματικότητα ως ζητούμενο του δικαίου ανταγωνισμού», 21ο Πανελλήνιο Συνέδριο Εμπορικού Δικαίου «Η ανταγωνιστική δραστηριότητα και η προστασία της»

Μ. Κασωτάκης, Το αντικείμενο του κοινοτικού δικαίου του ανταγωνισμού υπό το πρίσμα της πολιτικής ανταγωνισμού της επιτροπής και της νομολογίας των κοινοτικών δικαστηρίων, ΕΕμπΔ 2010, σελ. 286

Δ. Τζουγανάτος, Προστασία του Ελεύθερου Ανταγωνισμού στο δίκαιο της ΕΕ: Τι, γιατί και πως προστατεύεται, σε Τιμητικός τόμος Νικολάου Κ. Ρόκα, 2012

Μικρούλεα Α., Ο περιορισμός του ανταγωνισμού, σε Δ. Τζουγανάτος (επ.) Δίκαιο του ελεύθερου ανταγωνισμού, 2013

Ν. Ζευγώλης, Η αρχή deminimis, αρωγός στην αξιολόγηση του ουσιώδους ή μη περιορισμού του ανταγωνισμού. Ανάγκη υιοθέτησης της συγκεκριμένης θέσης από την Ευρωπαϊκή Επιτροπή μετά την κατάργηση του Κανονισμού 4056/86, ΕΕμπΔ, 2007, σελ. 465 επ.

Μ. Πολέμης, Σύγχρονα Θέματα Βιομηχανικής Πολιτικής, Ε. Μπένου, Αθήνα 2016

Χ. Σταμέλος, Ευρωπαϊκό Δίκαιο Ανταγωνισμού με εφαρμογή στην Ελλάδα και την Κύπρο», Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2020

Λ. Κοτσίρης, Δίκαιο Ανταγωνισμού Αθέμιτου-Ελεύθερου, Αθέμιτες Εμπορικές Πρακτικές, Εκδόσεις Σάκουλας, Αθήνα-Θεσσαλονίκη 2015

Φ. Θαλασσινού, Ο Ανταγωνισμός υπό το πρίσμα της Νομολογίας ΔΕΕ & ΕΔΔΑ, Επισκόπηση Προδικαστικών Παραπομπών στο πλαίσιο σύνδεση Εθνικού και Ευρωπαϊκού Δικαστικού Ελέγχου, ΠΜΣ Ευρωπαϊκές Κοινωνίες και Ευρωπαϊκή Ολοκλήρωση, Πανεπιστήμιο Αιγαίου Τμήμα Κοινωνιολογίας, 2015

Σ. Μεταλληνός, Η απαγόρευση της συμπράξεως επιχειρήσεων κατά το δίκαιον της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας, Ι. Ν. Ζαχαρόπουλος, Αθήνα 1968

Φ. Αντωνένα, Πτυχιακή «Η πολιτική Ανταγωνισμού της Ευρωπαϊκής Ένωσης», Τμήμα Διαχείρισης Πληροφοριών Α.ΤΕ.Ι. Καβάλας, Καβάλα 2005

Ι. Δρυλλεράκης, Δίκαιο Ανταγωνισμού, Νομική Βιβλιοθήκη, Αθήνα 2007

Α. Καρακατσάνης, «Απηγορευμένα συμφωνία κατά το Δίκαιον της Ευρωπαϊκής Οικονομικής Κοινότητας», ΕΕμπΔ (ιζ), 1966

Μούσης, Πολιτική Ανταγωνισμού-Έλεγχος Κρατικών Παρεμβάσεων», Εκδόσεις Παπαζήση, Αθήνα 2008

Η. Σεργεντάνη, Ο ΡΟΛΟΣ ΤΗΣ ΘΕΩΡΙΑΣ ΤΩΝ ΠΑΙΓΝΙΩΝ ΣΤΗΝ ΣΤΡΑΤΗΓΙΚΗ ΤΩΝ ΕΠΙΧΕΙΡΗΣΕΩΝ: ΠΑΙΓΝΙΟ ΔΙΑΠΡΑΓΜΑΤΕΥΣΗΣ ΣΕ ΕΤΑΙΡΙΚΟ ΠΕΡΙΒΑΛΛΟΝ: ΜΙΑ ΜΕΛΕΤΗ ΠΕΡΙΠΤΩΣΗΣ, Πάντειο Πανεπιστήμιο Κοινωνικών και Πολιτικών Επιστημών, Αθήνα 2016

Ε. Ξανθοπούλου, Θεωρία Παιγνίων και Συμπράξεις: Παραβιάσεις των Κανόνων Ανταγωνισμού», Οικονομική και Επιχειρησιακή Στρατηγική Πανεπιστημίου Πειραιώς, Πειραιάς 2007

Σ. Ραιδος & Χ. Αθανασιάδου, «Το παίγνιο της ανάπτυξης οριζόντιων συμπράξεων από τις επιχειρήσεις σε συνθήκες ολιγοπωλιακής αγοράς: παραβιάσεις των κανόνων ανταγωνισμού», Δίκαιο και Οικονομικά, Θεσσαλονίκη 2019

Ε. Τρούλη, Η υπόθεση Kone AG OBB-INFRASTRUKTUR AG (C-557/12) και τα “Umbrella claims” Ένα όριο για την αιτιότητα, Τιμητικός Τόμος Ιωάννη Ρόκα, Νομική Βιβλιοθήκη 2017, σελ. 967-991.

Ξενόγλωσση βιβλιογραφία

R. Whish, Competition law, Lexis Nexis UK 5th edition, 2003

Whish & Bailey, Competition Law, 5th edition, Butterworths, 2005

Damien Geradin, Anne Layne-Farrar, Nicolas Petit, EU Competition Law and Economics, Oxford University Press, Oxford 2012

Marc Ivaldi, Bruno Jullien, Patrick Rey, Paul Seabright, and Jean Tirole, The Economics of Tacit Collusion, IDEI Working Paper, n. 186, “Final Report for DG Competition, European Commission”, 2003

Sigrid Stroux, US and EC Oligopoly Control (International Competition Law Series Set),
Kluwer Law International, 1st edition, 2004

Διαδικτυακοί Τόποι

N. 703/1977, [Περί ελέγχου μονοπωλίων και προστασίας του ελεύθερου ανταγωνισμού]
διαθέσιμο σε <https://www.e-nomothesia.gr/kat-emporeio/nomos-703-1977-phek-278a-26-9-1977.html>) ήδη καταργημένος, ανακτήθηκε 27/02/2021

N. 1934/1991 άρθ. 6, διαθέσιμο σε <https://www.e-nomothesia.gr/kat-emporeio/nomos-1934-1991-phek-31a-8-3-1991.html>, ανακτήθηκε 04/03/2021

Άλλες Πηγές

Υπόθεση T-405/06, [Arcelormittal], Συλλ. 2009 σκέψη 87

Υπόθεση C-41/90, 23 Απριλίου 1991, σκέψη 21

Υποθέσεις C-159/91 & C-160/91, σκέψη 17, C-67/96, σκέψη 77

Υπόθεση IV/36.888, 29 Ιουλίου 1999, [Παγκόσμιο Κύπελλο Ποδοσφαίρου 1998],
2000/12/EK παρ. 65

Υπόθεση C-159/91 & C-160/91 [POUCET], 17 Φεβρουαρίου 1993

Υπόθεση C-264/01, Υπόθεση C-306/01, Υπόθεση C-354 & 355/01, 16 Μαρτίου 2004

Υπόθεση C-35/96, Συλλ. 1998, [Επιτροπή κατά Ιταλίας], 18 Ιουνίου 1998

Υπόθεση C-309/99, [WOUTERS], Συλλ. 2002

Υπόθεση C-170/83, [Hydrotherm], Συλλ. 1984, σελ. 2999

Υπόθεση C-97/08P, [AkzoNobel], Συλλ. 2009

Υπόθεση C-115/97 μέχρι C-117/97. [Brentjens]

Απόφαση Ευρωπαϊκής Επιτροπής, L 343/1 , 30-11-1994,[Zement]

Απόφαση C-41/69, 15 Ιουνίου 1970, [Chemiefarma], σκέψη 106,114

ΓενΔΕΕ T-9/99, Συλλ. 2002, σελ. ΙΙ-1487, σκέψη 200

ΓενΔΕΕ T1/89, Συλλ. 1991, I-867, σκέψη 126

Απόφαση ΔΕΚ C-204/OOP, 7 Ιανουαρίου 2004, [AlkborgPortland], σελ. 1-123

Υπόθεση C-350/95P,[Επιτροπή κατά TierceLadbroke], σελ. I-6265.

Υπόθεση C-40/73, [SuikerUnie], σκέψη 174

Υπόθεση C-73/95p, 24 Οκτωβρίου 1996

Υπόθεση [ICI 48/69] σελ. 103, σκέψη 63 & [SuikerUnie, 40 μέχρι 44/73] σελ. 513, σκέψη 26

Υπόθεση [SuikerUnie, 40 μέχρι 44/73], σκέψη 173

ΔΕΚ Απόφαση C-199/92, 8 Ιουνίου 1999, [Huls κατά Επιτροπής (PolypropyleneCartel)], σκέψη 163

Υπόθεση C-22/71,28 Νοεμβρίου 1971, [Beguelin]

Ανακοίνωση της Επιτροπής –Κατευθυντήριες γραμμές για την εφαρμογή του άρθρου 81 παρ. 3 Συνθήκης, 2004/C 101/08, παρ. 13

Υπόθεση C-501/06 P , [GlaxoSmithKline Services κ.λπ. κατά Επιτροπής]

Υπόθεση C-95/2004P, [British Airways v Commission], σκέψη 106

ΓενΔΕΕ, Υπόθεση T-374/94, [European Night Services]

Υπόθεση C-5/69, [Volk], 9 Ιουνίου 1969

Υπόθεση C-14/68, [WaltWilhem] σελ.1

ΓενΔΕΕ T-66/2001 [Imperial Chemical Industries v Commision]

Υπόθεση T-142/89, 6 Απριλίου 1995,[Usines Gustave Boel], 742, 743, Συλλ. 1995, ΙΙ-867

Υπόθεση [Grabitz-Koch] art. 85, Αρ. 117

Υπόθεση 48/69, [ICI κατά Επιτροπής], Συλλ. 1972

Απόφαση αριθμ. 571/VII/2013 Επιτροπής Ανταγωνισμού

Υπόθεση [Gleiss-Hirsch], αρ. 131-132

Υπόθεση 56/64 και 58/64 , 13 Ιουλίου 1996, [Consten & Grundig]

Υπόθεση 319/82, [Societe de Vene de Ciments et Betons]

Υπόθεση T-370/09 [GDF SUEZ κατά Επιτροπής]

Υπόθεση T-588/08 [Dole Food Company, Inc. και Dole Germany OHG κατά Ευρωπαϊκής Επιτροπής], 14 Μαρτίου 2013

Υπόθεση «ΑΕΓΕΚ ΚΑΤΑΣΚΕΥΑΣΤΙΚΗ Α.Ε» Απόφαση 642/2017 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού

Υπόθεση «ΑΡΓΟΣ Α.Ε.» Απόφαση 669/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού

Υπόθεση «ΦΡΗΣΛΑΝΤΚΑΜΠΙΝΑ Α.Ε.», Απόφαση 668/2018 Ολομ. Επιτροπής Ανταγωνισμού

Υπόθεση «Καρφούρ», Απόφαση 495/VI/2010 Επιτροπή Ανταγωνισμού

Υπόθεση «Palso Χανίων», Απόφαση 2571/2017 Τριμελούς Διοικητικού Εφετείου Αθηνών

